

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»
Філологічний факультет
Кафедра української мови

Ольга Пискач

ОРФОЕПІЧНИЙ ПРАКТИКУМ

Навчально-методичний посібник
для студентів 2 курсу денної і заочної форм навчання спеціальності 014 «Середня освіта»
спеціалізації 014.01 «Середня освіта (Українська мова і література)»
освітньо-професійної програми «Українська мова і література. Зарубіжна література»

Ужгород 2023

УДК – 811.161.2'34 (076)

Пискач О.Д. Орфоепічний практикум: навчально-методичний посібник для студентів 2 курсу денної і заочної форм навчання спеціальності 014 «Середня освіта» спеціалізації 014.01 «Середня освіта (Українська мова і література)» освітньо-професійної програми «Українська мова і література. Зарубіжна література». Ужгород, 2023. 108 с.

Навчально-методичний посібник призначений для здобувачів вищої освіти галузі знань 01 «Освіта / Педагогіка» спеціальності 014 «Середня освіта» предметної спеціальності (спеціалізації) 014.01 «Середня освіта. Українська мова і література» освітньо-професійної програми «Українська мова і література. Зарубіжна література». Посібник укладено з метою поглибити й розширити знання здобувачів вищої освіти з української орфоєпії, основам якої вони навчалися ще в школі та на першому курсі під час засвоєння фонетики й фонології; виробити в студентів уміння досконалого орфоепічного аналізу текстів різних стилів; формувати в майбутніх педагогів навички кваліфікованого володіння орфоепічними нормами сучасної української літературної мови та успішного їх використання в освітньому процесі.

У посібнику вміщено робочу навчальну програму курсу, плани практичних занять із теоретичними питаннями і практичними завданнями, питання для залікового контролю, 100 тестів, 15 варіантів завдань для самостійної роботи, 10 текстів для орфоепічних диктантів, короткий термінологічний словник та 5 додатків.

Рецензенти:

А.М. Галас, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови ДВНЗ «Ужгородський національний університет»;

О.Ф. Миголинець, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Рекомендовано до друку вченою радою філологічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет», протокол № 7 від 19 травня 2023 року.

ЗМІСТ

Програма навчальної дисципліни «Орфоепічний практикум».....	4
МОДУЛЬ 1	
Орфоепія та її суспільне значення. Орфоепічні словники.....	13
Сучасні підходи, принципи навчання орфоепії в закладах середньої освіти.....	14
Будова мовленнєвого апарату. Техніка мовлення педагога.....	16
Вимова голосних звуків української літературної мови.....	17
Нормативна вимова приголосних звуків.....	20
Засоби милозвучності української мови та методика їх навчання.....	25
Методика орфоепічного аналізу.....	27
Стилістичні особливості звуків та методика їх вивчення в середній школі.....	29
МОДУЛЬ 2	
Фонетична структура слова та методичні аспекти її вивчення в середній школі. Техніка віршування.....	32
Характеристика українського словесного наголосу.....	34
Наголошування іменників у сучасній українській літературній мові.....	36
Наголошування прикметників, числівників і займенників.....	39
Наголошування дієслів.....	41
Наголошування прислівників і службових слів.....	43
Інтонація та її складові елементи.....	45
ПИТАННЯ ДЛЯ ЗАЛІКОВОГО КОНТРОЛЮ.....	49
ТЕСТИ.....	51
ТЕКСТИ ДЛЯ ОРФОЕПІЧНИХ ДИКТАНТІВ.....	64
ЗАВДАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ.....	67
КОРОТКИЙ ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК.....	91
ДОДАТКИ	
Додаток 1. Зразок аналізу орфоепічного словника.....	101
Додаток 2. Зразок написання мовленнєвого портрета.....	103
Додаток 3. Знаки для партитури тексту.....	105
Додаток 4. Скоромовки.....	106
Додаток 5. Проблемні випадки наголошування.....	108

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ОРФОЕПІЧНИЙ ПРАКТИКУМ»

Пояснювальна записка

Слово мовлене містить у собі більше інформації, ніж слово написане. Крім змісту (власне значення), у слові, що звучить, чуємо і ставлення мовця до висловлюваного, і його почуття (щирі чи нещирі), впевненість чи нерішучість, темперамент, культуру поведінки, освіченість тощо. Володіння усним і писемним словом сьогодні охоплює широке коло питань, пов'язаних із законами функціонування живої мови як із погляду лінгвістичного, що для філологів дуже важливо, так і з погляду мовної майстерності, якою педагог не має права нехтувати. Досконале знання літературної мови, зокрема її норм, – це наслідок постійної й наполегливої праці над своїм мовленням.

Підвищення культури усного мовлення – актуальне завдання як для середньої, так і для вищої школи, особливо для філологічних факультетів університетів, де усній грамотності здобувачів освіти необхідно приділяти постійну увагу ще й у контексті їхньої майбутньої професії. Саме тому курс орфоепічного практикуму допоможе активізувати увагу студентів до проблем культури усного мовлення, до оволодіння секретами мовленнєвого впливу на аудиторію з метою досягнення успіху в навчальній діяльності та в майбутньому професійному педагогічному спілкуванні.

Дисципліна «Орфоепічний практикум» знайомить здобувачів із орфоепією сучасної української літературної мови й методикою її навчання; охоплює звукову орфоепію (вимову окремих звуків та їх сполук), орфоепію слова (словесний наголос, акцентно-ритмічну структуру) і фразову орфоепію (синтагматичне членування, фразовий наголос, інтонаційну структуру).

Згідно з навчальним планом «Орфоепічний практикум» – вибіркова дисципліна.

МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета навчальної дисципліни «Орфоепічний практикум» – системне комплексне засвоєння орфоепічних норм сучасної української літературної мови, закріплення практичних орфоепічних навичок здобувачів вищої освіти.

Завдання: 1) поглибити й розширити теоретичні знання студентів з української орфоепії, основам якої вони навчалися ще в школі та на першому курсі під час засвоєння курсу фонетики і фонології; 2) допомогти здобувачам освіти вдосконалити навички транскрибування прочитаного і почутого (тексти і фономатеріали); 3) домогтися того, щоб студенти були обізнані з найважливішою і найнеобхіднішою довідково-кодифікаційною літературою з орфоепії (нормативними словниками, довідниками, інтернет-ресурсами, аудіо- та відеоматеріалами), які сприятимуть удосконаленню мовної культури майбутнього фахівця; 4) виробити в студентів навички досконалого орфоепічного аналізу текстів різних стилів; 5) формувати в майбутніх спеціалістів навички кваліфікованого володіння орфоепічними нормами сучасної української літературної мови і методики їх викладання в середній школі.

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Модуль 1. Вступ. Літературна вимова голосних і приголосних звуків

Тема 1. Орфоепія та її суспільне значення. Орфоепічні словники.

Предмет і завдання орфоепії. Історія української орфоепії. Орфоепічна норма. Основні причини порушення орфоепічних норм. Типи орфоепічних помилок. Орфоепічні словники української мови та їх характеристика.

Тема 2. Сучасні підходи, принципи навчання орфоепії в закладах освіти.

Ключові концепції НУШ. Зміст орфоепії в програмах середньої освіти. Аналіз орфоепічного матеріалу в підручниках і посібниках з української мови для закладів середньої освіти. Міжпредметні зв'язки в навчанні орфоепії. Ефективна методика вивчення й закріплення орфоепічних норм. Інноваційні технології під час навчання орфоепії.

Тема 3. Будова мовленнєвого апарату. Техніка мовлення педагога.

Органи дихання. Органи голосоутворення. Органи артикуляції. Фази артикуляції. Коартикуляція. Розвиток дихання (фізіологічного і фонаційного). Умови правильного дихання. Голос. Основні властивості голосу. Головні гігієнічні вимоги до голосу. Тренування голосу. Дикція. Вправи на вироблення правильного дихання і чіткої дикції.

Тема 4. Літературна вимова голосних звуків.

Літературна вимова голосних і наголос, темп мовлення тощо. Вимова наголошених голосних звуків. Ненаголошені [e] та [u], їх вимова і передача на письмі. Правила вимови звуків [i], [a], [o], [y]. Вимова [i] та [u] в словах іншомовного походження. Можливі варіанти вимови голосних звуків. Орфоепічний аналіз шляхом транскрибування прочитаного і почутого (тексти і фономатеріали).

Тема 5. Нормативна вимова приголосних звуків.

Вимова шумних дзвінких приголосних звуків перед: а) голосними [u], [a], [o], [e], [y]; б) голосним [i]; в) у кінці складу; г) у кінці слова. Вимова дзвінких приголосних у сполученні з іншими приголосними. Прийменник і префікс з перед глухими приголосними. Вимова звука [z] у префіксах *роз-*, *без-* та в прийменнику *без*. Вимова глухих перед дзвінками в середині складу. Вимова глухих у кінці слова. Вимова і передача на письмі початкового префіксального [c], що постав унаслідок уподібнення до наступних глухих приголосних.

Історія звуків [z] і [r] в українській мові. Нормативні варіанти [z] і [r] у словах. Змішування [z] і [r], або відхилення від норми. Вимова звука [z] у середині слова перед глухими. Поширення в українській літературній мові фрикативного [z] у словах іншомовного походження.

Вимова губних приголосних у кінці слова. Вимова губних перед всіма голосними, крім [i]. Характер розрізнення вимови губних приголосних перед [i].

Вимова зубних приголосних [z], [c], [ʧ], [l], [m] та ін. перед іншими м'якими приголосними. Вимова зубних приголосних у суфіксах *-ськ-*, *-зьк-*, *-цьк*. Вимова зубних приголосних перд звуком [i] незалежно від його походження. Пом'якшена вимова приголосного [ʧ'] на кінці слова та в суфіксі *-иц'а*. Вимова [ʧ] у запозичених та звуконаслідувальних словах. Вимова африкати [dʒ]. Часткова і повна африкатизація приголосних [ð], [m] перед свистячими та шиплячими приголосними.

Вимова шиплячих звуків у кінці слова й складу. Вимова орфографічного сполучення [чн] та вимовні варіанти [чн] і [шн]. Вимова афrikати [дж]. Вимова сполучень шиплячий + свистячий та свистячий + шиплячий.

Вимова подвоєних приголосних (збіг і подовження). Вимова приголосного звука [р] у кінці слова й складу. Вимова приголосного звука [л]. Правила вимови звука [ф] і звукосполучення [хв]. Залежність вимови [у] – [в], [і] – [ї] від поєднання звуків і їх місця у слові. Засоби милозвучності. Випадіння приголосних при вимові звукосполучень. Вимова іншомовних слів.

Тема 6. Засоби милозвучності української мови та методика їх навчання.

Евфонія та какофонія в мовленні. Зіяння. Чергування у – в, і – й, з – із – зі – зо як засоби милозвучності української мови. Чергування різних типів морфем і граматичних форм слів із метою милозвучності.

Тема 7. Методика орфоепічного аналізу. Науково-теоретичні засади орфоепічного аналізу. Орфоепічний аналіз у середній і вищій школі. Орфоепічний аналіз транскрибованих текстів. Методика орфоепічного аналізу усного мовлення. Орфоепічний диктант і його специфіка.

Тема 8. Стилiстичні особливості звуків та методика їх вивчення в середній школі.

Емоціографія як наука. Фоностилiстика. Фонiка. Фоносемантика. Звуковий символiзм. Психофоносемантика. Символiчні значення українських голосних і приголосних. Фонетико-стилiстичні засоби увиразнення художнього тексту. Асонанс, алiтерація, звукова анафора, звукова епiфора, ономотопея, паронiмічна атракція та ін.

Модуль 2. Склад. Наголос. Інтонация

Тема 9. Фонетична структура слова та методичні аспекти її вивчення в середній школі. Техніка віршування.

Фонетичне слово. Акцентно-ритмічна структура фонетичного слова. Енклітики і проклітики. Склад. Види складів. Удосконалення практичних навичок із теорії літератури (визначення рим, способів римування, віршових розмірів).

Тема 10. Характеристика українського словесного наголосу.

Характер і природа українського словесного наголосу. Функції наголосу в українській мові. Поняття акцентеми, акцентуаційної норми. Історія становлення акцентуаційних норм української літературної мови. Характеристика словників наголосів.

Тема 11. Наголошення іменників у сучасній українській літературній мові.

Смислова функція наголосу в іменниках. Акцентні особливості граматичних форм іменників. Акцентуація префіксальних, префіксально-суфіксальних та суфіксальних іменників. Наголошування складних іменників та аббревіатур. Особливості наголошування іменників іншомовного походження. Наголошування прізвищ та географічних назв. Дублетне наголошування іменників. Наголошування іменників у сполученні з числівниками.

Тема 12. Наголошення прикметників, числівників і займенників.

Смислова функція наголосу в прикметниках. Акцентні особливості граматичних форм прикметників, числівників і займенників. Акцентуація префіксальних та суфіксальних прикметників. Акцентуація префіксальних займенників. Наголошення складних прикметників і числівників. Дублетне наголошення прикметників.

Тема 13. Наголошення дієслівних форм.

Акцентні особливості різних граматичних форм дієслів. Акцентуація префіксальних, префіксально-суфіксальних та суфіксальних дієслів. Дублетне наголошення дієслів. Смыслова роль наголосу в дієсловах.

Тема 14. Наголошення прислівників і службових слів.

Дублетне наголошення прислівників. Смыслова роль наголосу в прислівниках. Наголошення складних прислівників. Особливості наголошування службових слів та вигуків.

Тема 15. Інтонація та її складові елементи.

Фонетична структура фрази. Фразовий наголос і його різновиди (наголос акцентної групи, синтагматичний, логічний та емпатичний). Фразова інтонація як один із засобів вираження особистості мовця. Роль інтонації в усному мовленні. Значення інтонування для філолога. Поняття мелодики. Комунікативна та емоційна функції мелодики. Завершена, незавершена та питальна мелодика. Паузи, їх різновиди та роль в усному мовленні. Синтаксична, хезитаційна, емпатична та емоційна пауза. Обов'язкова, вірогідна та варіативна пауза. Коротка, середня і довга пауза. Співвідношення пауз і розділових знаків. Висхідна і низхідна інтонація. Необхідний мінімум інтонаційних норм. Інтонація і розділові знаки (пунктуація). Партитура тексту. Читання та орфоепічний аналіз текстів різних стилів.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література

1. Кюнцлі Р.В., Пискач О.Д. Культура українського мовлення: навчальний посібник. Львів, 2013. 287 с.
2. Кюнцлі Р.В., Пискач О.Д. Сучасна українська літературна мова. Фонетика. Фонологія. Орфоепія: курс лекцій і практичних завдань. Львів, 2010. 300 с.
3. Пискач О. Сучасна українська мова: Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Ужгород, 2023. 93 с.
4. Пискач О.Д., Гоца Е.Д. Сучасна українська мова: Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Ужгород, 2022. 116 с.
5. Пискач О., Лавер О. Орфоепічний практикум: методичні розробки до практичних занять. Ужгород, 2015. 55 с.
6. Плющ Н., Бондаренко В. Сучасна українська мова. Орфоепія: навч. посіб. Київ, 2007. 207 с.
7. Сербенська О. Голос і звуки рідної мови. Львів: Априорі, 2020. 280 с.
8. Сербенська О.А. Культура усного мовлення. Практикум: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 210 с.

Допоміжна література

9. Авраменко О. Українська мова (рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. загальн. середн. освіти. Київ: Грамота, 2018. 208 с.
10. Бабич Н.Д. Практична стилістика і культура української мови: навч. посібник. Львів: Світ, 2003. 432 с.
11. Багмут А.Й. Інтонація спонтанного мовлення. Київ: Наукова думка, 1985. 216 с.

12. Багмут А.Й. Семантика і інтонація в українській мові. Київ: Наукова думка, 1980. 168 с.
13. Багмут А.Й., Борисюк І.В., Олійник Г.П. Інтонація як засіб мовної комунікації. Київ: Наукова думка, 1980. 243 с.
14. Бакум З.П. Теоретико-методичні засади навчання фонетики української мови в гімназії: монографія. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2008. 338 с.
15. Бойко В. Проблема орфоєпії української літературної мови. *Мовознавство*. 1987. № 11. С. 12–14.
16. Бондар О.І., Карпенко Ю.О., Микитин-Дружинець М.Л. Сучасна українська літературна мова: Фонетика. Фонологія. Орфоєпія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія: навч. посіб. Київ: Академія, 2006. 368 с.
17. Борисюк І.В. Інтонація українського питального речення. Київ: Наукова думка, 1975. 128 с.
18. Борисюк І.В. Форми і функції інтонації українського спонтанного мовлення. Київ: Наукова думка, 1990. 200 с.
19. Винницький В. Українська акцентна система: становлення, розвиток. Львів: Бібльос, 2002. 578 с.
20. Винницький В.М. Акцентуаційні етюди: монографія. Львів – Жовква: Місіонер, 2004. 280 с.
21. Винницький В.М. Наголос у сучасній українській мові. Київ: Радянська школа, 1984. 160 с.
22. Винницький В.М. Функційне навантаження українського наголосу. Львів: ДП «Видавничий дім «Укрпол», 2010. 373 с.
23. Волкова Н.П. Інтерактивні технології навчання у вищій школі: навчально-методичний посібник. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2018. 360 с.
24. Ворон А.А., Солопенко В.А. Українська мова. Профільний рівень: підруч. для 11 кл. закладів загальної середньої освіти. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2019. 272 с.
25. Готуємося до уроку української мови: метод. посіб. для вчителя / за ред. О.М. Семеног. Суми: СумДПУ, 2012. 260 с.
26. Гуйванюк Н.В., Кардащук О.В., Кульбабська О.В. Українська мова. Схеми, таблиці, тести: навчальний посібник. Львів: Світ, 2005. 304 с.
27. Дороз В.Ф. Методика викладання української мови: навч. посіб. Київ: Центр навч. літ-ри, 2008. 176 с.
28. Дружинець М.Л. Українське усне мовлення: психо- та соціофонетичний аспекти. Одеса: Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мечникова, 2019. 580 с.
29. Жовтобрюх М.А. Про деякі тенденції в розвитку сучасної української орфоєпії. *Українське усне літературне мовлення*. Київ: Наукова думка, 1967. С. 124–136.
30. Жовтобрюх М.А. Українська літературна мова. Київ: Наукова думка, 1984. 255 с.
31. Жовтобрюх М.А. Основні принципи української літературної вимови. *Українська мова і література в школі*. 1976. № 6. С. 63–75.
32. Заболотний О.В., Заболотний В.В. Українська мова: підруч. для 5-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ: Генеза, 2022. 240 с.
33. Інтонація як мовний засіб вираження думки. Київ: Наукова думка, 1975. 174 с.
34. Іщенко О.С. Голосні звуки української мови залежно від темпу мовлення. Київ: Інститут української мови НАН України, 2012. 220 с.

35. Кайдалова Л.Г., Щокіна Н.Б., Вахрушева Т.Ю. Педагогічна майстерність викладача: навчальний посібник. Харків: Вид-во НФаУ, 2009. 140 с.
36. Калюжна Т.Г. Культура педагогічного мовлення: методичні рекомендації. Київ, 2011. 50 с.
37. Климова К.Я. Основи культури і техніки мовлення: навчальний посібник. Київ: Ліра-Київ, 2007. 240 с.
38. Курс сучасної української літературної мови: (1. Вступ, 2. Лексика, 3. Фонетика, 4. Морфологія, 5. Наголос) / за ред. Л.А. Булаховського. Київ: Радянська школа, 1951. Т. 1. 518 с.
39. Кучерук О.А. Система методів навчання української мови в основній школі: теорія і практика: Монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ імені І. Франка, 2011. 420 с.
40. Лінгвістичний аналіз: Методичні розробки для студентів українського відділення філологічного факультету / укл.: Г.І.Вовченко, А.М.Галас, О.Д.Пискач, Т.М.Розумик, І.В.Сабадош. Ужгород, 2012. 31 с.
41. Лінгвістичний аналіз: Практикум: навчальний посібник / за ред. Г.Р. Передрій. Київ: Академія, 2005. 256 с.
42. Наконечна Л.Б. Сучасна українська мова: Фонетика. Орфоепія. Морфонологія. Графіка. Орфографія: посібник. Вид. 2-ге, доповнене і перероблене. Івано-Франківськ: НАІР, 2014. 108 с.
43. Омельчук С. Сучасна українська лінгводидактика: норми термінології і мовна практика фахівців: монографія. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2019. 356 с.
44. Пискач О. Основи і принципи культури українського мовлення: навчально-методичний посібник. Ужгород, 2000. 90 с.
45. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах: модульний курс: посібник для студентів пед. університетів та інститутів / кол. авторів за ред. М.І. Пентиліук. Київ: Ленвіт, 2011. 366 с.
46. Семенов О.М. Українська культуромовна особистість учителя (шляхи її формування в системі професійної підготовки): монографія / за ред. Л.І. Мацько. Київ, 2007. 303 с.
47. Симоненкова Л.М. Вивчення фонетики і морфології в умовах місцевих говорів. Київ: Радянська школа, 1981. 134 с.
48. Скляренко В.Г. Історія акцентуації іменників середнього роду української мови. Київ: Наукова думка, 1979. 111 с.
49. Сучасна українська літературна мова: підручник / А.П. Грищенко, Л.І. Мацько, М.Я. Плющ та ін.; за ред. А.П. Грищенка [2-ге вид., перероб. і допов.]. Київ: Вища школа, 2002. 493 с.
50. Сучасна українська літературна мова: підручник / М. Я. Плющ, С.П. Бевзенко, Н. Я. Грипас та ін.; за ред. М. Я. Плющ. Київ: Вища школа, 2001. 430 с.
51. Сучасна українська мова: Лексикологія. Фонетика: підручник / А.К. Мойсієнко, О.В. Бас-Кононенко, В.В. Берковець та ін.; за ред. А.К. Мойсієнка; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ: Знання, 2013. 340 с.
52. Сучасна українська мова: підручник / О.Д. Пономарів, В.В. Різун, Л.Ю. Шевченко та ін.; за ред. О.Д. Пономарева [2-ге вид., перероб.]. Київ: Либідь, 2001. 400 с.
53. Технологія сучасного уроку рідної мови: навч. посіб. / Н.М. Остапенко, Т.В. Симоненко, В.М. Руденко. Київ: ВЦ «Академія», 2016. 248 с.

54. Томан І. Мистецтво говорити. Київ: Політвидав України, 1989. 257 с.
55. Тоцька Н.І. Голосні фонемі сучасної української літературної мови. Київ: Вид-во Київ. ун-ту, 1973. 193 с.
56. Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова: Фонетика, орфоєпія, графіка, орфографія. Київ: Вища школа, 1981. 183 с.
57. Українська мова (профільний рівень): підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / С.О. Караман, О.М. Горошкіна, О.В. Караман, Л.О. Попова. Харків: Вид-во «Ранок», 2018. 272 с.
58. Український правопис / Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України, Ін-т укр. мови НАН України. Київ: Наукова думка, 2007. 288 с.
59. Український правопис. Київ: Наук. думка, 2019. 390 с.
60. Фаріон І. Мовна норма: знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей): монографія. 3-тє вид. Івано-Франківськ, 2013. 332 с.
61. Фаріон І. Правопис – корсет мови? *Український правопис як культурно-політичний вибір*. Львів: Свічадо, 2004. С. 36–49.
62. Шкурятяна Н.Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова: Модульний курс. Київ: Вища школа, 2007. 823 с.
63. Ющук І. П. Українська мова. Київ: Либідь, 2005. 640 с.

Збірники вправ

64. Дудик П.С., Литовченко В.М. Сучасна українська мова: Завдання і вправи: навч. посіб. Київ: Академія, 2007. 264 с.
65. Плющ М.Я., Леута О.І., Гальона Н.П. Сучасна українська літературна мова: Збірник вправ: навч. посібник. Київ: Вища школа, 1995. 284 с.
66. Сучасна українська літературна мова: Фонетика. Фонологія. Орфоєпія. Графіка: Практикум: навч. посіб. / за ред. М. М. Фащенко. Київ: Академія, 2010. 176 с.
67. Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова. Фонетика. Орфоєпія. Графіка і орфографія: завдання і вправи. Київ: Вища школа, 1995. 151 с.
68. Українська мова: Орфографія. Орфоєпія: тестові завдання: навч. посіб. / М.Л. Микитин-Дружинець, О.В. Антонюк, З.І. Волосевич [та ін.]; за ред. М.Л. Микитин-Дружинець. Київ: Академія, 2009. 336 с.
69. Хомік О.Є., Сердега Р.Л. Сучасна українська літературна мова: практикум. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2019. 204 с.

Словники

70. Великий зведений орфографічний словник сучасної української лексики / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. 896 с.
71. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доповн.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
72. Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. Київ: Вища школа, 1985. 360 с.
73. Головащук С.І. Словник наголосів. Київ: Наук. думка, 2003. 320 с.
74. Єрмоленко С.Я., Бибик С.П., Тодор О.Г. Українська мова: Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / за ред. С.Я. Єрмоленко. Київ: Либідь, 2001. 224 с.

75. Орфоепічний словник української мови: В 2 т. / уклад.: М.М. Пещак та ін. Київ: Довіра, 2001–2003. Т. I. 955 с.; Т. II. 918 с.
76. Орфоепічний словник української мови / за ред. В.Русанівського. Київ: Перун, 2006. 208 с.
77. Паночко М. Словник слів з літерою г. Львів: Кальварія, 1999. 46 с.
78. Погрібний М.І. Орфоепічний словник. Київ: Рад школа, 1984. 629 с.
79. Погрібний М.І. Словник наголосів української літературної мови. Київ: Рад. школа, 1959. 602 с.
80. Пономарів О. Фонемн г та г. Словник і коментар. Київ: Просвіта, 1997. 35 с.
81. Словарь української мови / за ред. Б.Грінченка: В 4-ох т. Київ: Наук. думка, 1996-1997.
82. Словник-довідник з української лінгводидактики: навч. посіб. / за ред. М.І. Пентиліук Київ: Ленвіт, 2015. 320 с.
83. Словник іншомовних слів / Уклад.: С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута. Київ: Наук. думка, 2000. 680 с.
84. Українська літературна вимова і наголос: Словник-довідник / за ред. М. А. Жовтобрюха. Київ: Наук. думка, 1973. 724 с.
85. Українська мова: Енциклопедія / редкол.: В.М. Русанівський (співголова), О.О. Тараненко (співголова), М.П. Зяблюк та ін. [3-є вид., випр. і доп.] Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2007. 856 с.
86. Українська мова: Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С.Я. Єрмоленко, С.П. Бибики, О.Г. Тодор; за ред. С.Я. Єрмоленко. Київ: Либідь, 2001. 224 с.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

87. Вебсайт ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти». Електронні версії підручників. URL: <https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/>.
88. Вебсайт МОН. URL: <https://mon.gov.ua/ua>.
89. Державний стандарт базової середньої освіти. 2020. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>.
90. Електронний граматичний словник української літературної мови (словозміна). URL: <http://www.mova.info/grmasl.aspx>.
91. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/>.
92. Канал ДисКурс. URL: <https://www.youtube.com/@diskurs-net>.
93. Найдовша скоромовка у світі. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=5s0MwmxOFAI>.
94. Орфографічний словник української мови. URL: <https://559.slovaronline.com/>
95. Погрібний М.І. Українська літературна вимова. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=2viI7mIvK04>
96. Путівник реформою НУШ: усе, що потрібно знати вчителю. Освіторія. URL: <https://osvitoria.media/experience/putivnyk-reformoyunush-useshho-potribno-znaty-vchytelyu/>.
97. Сайт Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. URL: <http://nbuv.gov.ua>.
98. Словник української мови: В 11-ти томах. URL: <https://sum.in.ua/s>.

99. Словник української мови: У 20-ти томах. URL: <https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=24&page=0>.
100. Словники України on-line: український лінгвістичний портал. URL: <https://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>.
101. Транскрипція. Словозміна. URL: <https://goroh.pp.ua/>.
102. Українська мова. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів: 5–9 класи. Київ, 2017. 93 с. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi>.
103. Українська мова. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання: 10–11 класи (рівень стандарту). Київ, 2017. 42 с. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi>.
104. Українська мова. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів: філологічний напрям, профіль – українська філологія: 10–11 класи. Київ, 2017. 84 с. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi>.
105. Український проєкт «Якість освіти». URL: <http://yakistosviti.com.ua/uk/Golovna>.

МОДУЛЬ 1

ОРФОЕПІЯ ТА ЇЇ СУСПІЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ. ОРФОЕПІЧНІ СЛОВНИКИ

Практичні заняття № 1, 2

Контрольні питання:

1. Предмет і завдання орфоєпії.
2. Історія української орфоєпії.
3. Орфоєпічна норма. Динаміка орфоєпічних норм української літературної мови.
4. Основні причини порушення орфоєпічних норм.
5. Типи орфоєпічних помилок.
6. Орфоєпічні словники української мови та їх характеристика.

Практичні завдання:

1. Підготуйте наукову доповідь із презентацією на одну з тем:
  - 1) «Історія української орфоєпії».
  - 2) «Внесок Ніни Тоцької в розвиток української орфоєпії».
  - 3) «Роль Миколи Погрібного в історії орфоєпії української літературної мови».
2. Випишіть зі словника лінгвістичних термінів поняття «Орфоєпія», «Літературна норма».
3. Підготуйте аналіз одного (на вибір) орфоєпічного словника з нижче наведеного списку літератури (зразок аналізу орфоєпічного словника вміщено в **додатку 1**).
4. Охарактеризуйте принципи будови й контент українських орфоєпічних онлайн-словників. Які з них, на вашу думку, найбільш зручні в користуванні й чому?

Література

1. Бас-Кононенко О.В. Вимовні норми як мірило милозвучності української мови (на матеріалі орфоєпічних словників). *Українська мова*. 2019. № 1. С. 103–114.
2. Бойко В. Проблема орфоєпії української літературної мови. *Мовознавство*. 1987. № 11. С. 12–14.
3. *Бондар О.І., Карпенко Ю.О., Микитин-Дружинець М.Л. Сучасна українська літературна мова: Фонетика. Фонологія. Орфоєпія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія: навч. посіб. Київ: Академія, 2006. С. 111–116.
4. *Бондаренко В.В. Українська орфоєпія в працях Івана Огієнка. *На хвилях мови. Аллі Йосипівні Багмут / Ін-т укр. мови НАН України: упорядн.: О.С. Іщенко*. Київ: КММ, 2011. С. 256–260.
5. *Дружинець М.Л. Українське усне мовлення: психо- та соціофонетичний аспекти. Одеса: Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мечникова, 2019. С. 27–125.

6. Микитин-Дружинець М.Л. Орфоепічний стандарт української мови: історія та реалії. *Записки з українського мовознавства*. Одеса: Астропринт, 2009. Вип.18. С. 363–369.
7. Микитин-Дружинець М.Л. Формування орфоепічних норм української літературної мови. *Мовознавство*. 1996. № 1. С. 37–43.
8. Орфоепічний словник української мови: В 2 т. / уклад.: М.М. Пещак та ін. Київ: Довіра, 2001–2003. Т. I. 955 с.; Т. II. 918 с.
9. Орфоепічний словник української мови / за ред. В.Русанівського. Київ: Перун, 2006. 208 с.
10. *Плющ Н., Бондаренко В. Сучасна українська мова. Орфоепія: навч. посіб. Київ, 2007. С. 68.
11. Погрібний М.І. Орфоепічний словник. Київ: Рад школа, 1984. 629 с.
12. *Сербенська О.А. Культура усного мовлення. Практикум: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. С. 16–18; 51–54.
13. Тимошенко П.Д. З історії формування орфоепічних норм української літературної мови (дожовтневий період). *Українське усне літературне мовлення*. Київ: Наук. думка, 1967. С.114–124.
14. Українська мова: енциклопедія / редкол.: В.М. Русанівський (співголова), О.О. Тараненко (співголова), М.П. Зяблюк та ін. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2004. С. 444–445.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ, ПРИНЦИПИ НАВЧАННЯ ОРФОЕПІЇ В ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Практичні заняття № 3, 4

Контрольні питання:

1. Ключові концепції НУШ.
2. Зміст орфоепії в програмах середньої освіти.
3. Аналіз орфоепічного матеріалу в підручниках і посібниках з української мови для закладів середньої освіти.
4. Міжпредметні зв'язки в навчанні орфоепії.
5. Ефективна методика вивчення й закріплення орфоепічних норм.
6. Інноваційні технології під час навчання орфоепії.

Практичні завдання:

1. Підготуйте наукову доповідь із презентацією на одну з тем:
  - а) «Теоретико-методичні засади вивчення орфоепії в середній школі»;
  - б) «Ефективні методи навчання орфоепії»;
  - в) «Роль інформаційних технологій у навчанні орфоепії».
2. Охарактеризуйте зміст орфоепічного контенту в шкільних навчальних програмах та підручниках для 5 класу базової середньої освіти.
3. Підберіть із навчально-методичної літератури, наведеної нижче, комплекс орфоепічних вправ для усунення мовних вад, що виникають під впливом місцевих говорів.

4. Охарактеризуйте зміст орфоепічного контенту шкільних підручників для 10 класу профільної середньої освіти.
5. Підготуйте 5 тестів з орфоепії для учнів 5 класу.

Література

1. *Бакум З.П. Теоретико-методичні засади навчання фонетики української мови в гімназії: монографія. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2008. 338 с.
2. Волкова Н.П. Інтерактивні технології навчання у вищій школі: навчально-методичний посібник. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2018. 360 с.
3. *Ворон А.А., Солопенко В.А. Українська мова. Профільний рівень: підруч. для 10 кл. закладів загальної середньої освіти. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2018. 288 с.
4. Глазкова Г.О. Система вправ у формуванні фоностилістичних умінь і навичок учнів профільних класів. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2011. Вип. 6. С. 698–702.
5. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/602/fd3/0bc/602fd30bccb01131290234.pdf>
6. *Єрмоленко С. Специфіка методики навчання української орфоепії. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. Серія: Педагогіка. 2015. № 1 (14). С. 199–205.
7. *Заболотний О.В., Заболотний В.В. Українська мова. 5 кл.: підруч. для 5-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ: Генеза, 2022. 240 с.
8. Миронюк Н.П. Орфоепія в 4-8 класах. Київ: Радянська школа, 1986. 144 с.
9. *Скуратівська Г. Формування загальнонавчальних умінь під час вивчення фонетики, графіки, орфоепії, орфографії. *Методика мови*. 2003. № 6. С. 13–16.
10. Українська мова (профільний рівень): підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / С.О. Караман, О.М. Горошкіна, О.В. Караман, Л.О. Попова. Харків: Вид-во «Ранок», 2018. 272 с.
11. Українська мова. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів: 5–9 класи. Київ, 2017. 93 с. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi>.
12. Українська мова. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання: 10–11 класи (рівень стандарту). Київ, 2017. 42 с. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi>.
13. Українська мова. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів: філологічний напрям, профіль – українська філологія: 10–11 класи. Київ, 2017. 84 с. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi>.
14. Ющук І.П. Українська мова в школі: методичні поради для вчителя. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2012. 256 с.

БУДОВА МОВЛЕННЄВОГО АПАРАТУ ЛЮДИНИ. ТЕХНІКА МОВЛЕННЯ ПЕДАГОГА

Практичні заняття № 5, 6

Контрольні питання:

1. Мовленнєвий апарат:
  - а) органи дихання;
  - б) органи голосоутворення;
  - в) органи артикуляції.
2. Умови правильного дихання.
3. Розвиток дихання (фізіологічного і фонаційного).
4. Голос. Основні властивості голосу.
5. Головні гігієнічні вимоги до голосу. Тренування голосу.
6. Дикція.

Практичні завдання:

1. Виконайте комплекс вправ для вироблення правильного дихання (с.14–15) та дикції (с.16–17) з посібника *Н. Плющ, В. Бондаренко* «Сучасна українська мова. Орфоепія».
2. Виконайте завдання 1–10 (с. 25–26) із практикуму *О. Сербенської* «Культура усного мовлення».
3. Підберіть з українських онлайн-ресурсів відеоматеріали з комплексом вправ на вироблення техніки мовлення педагога.
4. Прослухайте скоромовки за покликанням (URL: <https://www.youtube.com/watch?v=5s0MwmxOFAI>), зверніть увагу на артикуляцію голосних і приголосних звуків.

Література

1. *Калюжна Т.Г. Культура педагогічного мовлення: методичні рекомендації. Київ, 2011. С. 14–36.
2. *Плющ Н., Бондаренко В. Сучасна українська мова. Орфоепія: навч. посіб. Київ, 2007. С. 9–18.
3. *Сербенська О.А. Культура усного мовлення. Практикум: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. С. 24–26; 34–37; 174–176.
4. Бабич Н.Д. Практична стилістика і культура української мови: навч. посіб. Львів: Світ, 2003. С. 354–361.
5. *Гриб В.П. Постановка мовного голосу: метод. рек., поради та вправи для практ. занять. Луцьк, 2001. 180 с.
6. Гротовський Є. Голос. *Театр. Ритуал. Перфомер*. Львів, 1999. С. 89–112.
7. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування. Львів: В-во «СПОЛОМ», 2001. С.51–62.
8. Ревуцький Д. Живе слово. Львів, 2001. С. 24–31.
9. *Томан І. Мистецтво говорити. Київ: Політвидав України, 1989. С. 30–37.

10. Черкашин Р.О. Художнє слово на сцені. Київ, 1989. С. 279–321.

ВИМОВА ГОЛОСНИХ ЗВУКІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

Практичні заняття № 7, 8

Контрольні питання:

1. Літературна вимова і наголос.
2. Вимова наголошених голосних звуків.
3. Ненаголошені [e] та [u], їх вимова і передача на письмі.
4. Правила вимови звуків [i], [a], [o], [y].
5. Вимова [i] та [u] у словах іншомовного походження.
6. Можливі варіанти вимови голосних звуків.

Практичні завдання:

1. Підготуйте презентацію на тему «Літературна вимова голосних звуків української літературної мови».
2. Прослухайте правила вимови голосних звуків, викладені в аудіокнизі М. Погрібного (URL: <https://www.youtube.com/watch?v=2viI7mIvK04>). Які з них зазнали змін? Підготуйте детальний письмовий звіт.
3. Виконайте вправи 253, 256, 271, 272, 273 (с. 90–94) зі збірника Н. Тоцької (1995).
4. Виконайте вправи 1, 2 (с. 123–124) з посібника «Сучасна українська літературна мова: Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка: Практикум» / за ред. М.М. Фащенко.
5. Вивчіть напам'ять скоромовки й чистомовки (сс.20, 22, 24, 26, 27) з посібника Н. Плющ, В. Бондаренко «Сучасна українська мова. Орфоепія».
6. Запишіть слова фонетичною транскрипцією. З'ясуйте вимову звуків [e], [и] та [і]:
  - а) *чекати, плела, мене, несе, ледащо, лейтенант, набирати, пергамент;*
  - б) *перемити, невістка, сидіти, учителі, пливить, пелюстка, дикун, жєнці, берізка, оперізувати, перевернути, степи, дивитись, лисичка, великий, постелити;*
  - в) *туманились, поперек, вершники, виплету, випишіть, дівчина, бачила, дивний, вилетів, лялечки, лексика;*
  - г) *індик, ізюм, іноді, істина, іниий, вірність, цінність, історія, інколи.*
7. Запишіть слова фонетичною транскрипцією. Поясніть вимову звука [o]:
  - а) *помітно, копійка, до воріт, на молоці, поріг, оволодіння, оповіщення, потрібний, на столі, подвір'я, тобі, Корній;*
  - б) *кожух, зозуля, голубка, потужний, орудувати, годує, заворушення, у бою, нагодуйте, добути;*
  - в) *лоза, копати, вода, гвоздики, оголошення, воли, дорога, гойдати, обмотати.*

8. Виконайте тестові завдання, подані нижче.

Тести

1. Зазначте, у якій позиції голосний [o] наближається до [y]:
  - а) перед складом із наголошеним [e];
  - б) після складу з наголошеними [y], [i];
  - в) перед складом із наголошеними [i], [y];
  - б) перед складом із наголошеним [a].

2. З'ясуйте, у якій позиції голосний [i] наближається до [и]:
  - а) у наголошеній позиції;
  - б) тільки на початку слова;
  - в) тільки на початку слова в наголошеній позиції;
  - г) тільки на початку слова в ненаголошеній позиції.

3. Укажіть рядок, у якому всі ненаголошені голосні звучать чітко:
  - а) [a], [y], [i];
  - б) [e], [y], [и];
  - в) [a], [y], [o];
  - г) [i], [a], [o].

4. Установіть, у якому рядку в усіх словах ненаголошений [o] вимовляється як [o^y]:
  - а) лопух, монумент, сортувати, посуха;
  - б) цоколь, ходіння, нормувати, споруда;
  - в) здобуток, конюшня, могутній, воркують;
  - г) однолітки, голубити, крокувати, потіха.

5. Визначте, перед складом із якими наголошеними ненаголошений [e] сильніше наближається до [и]:
  - а) [e], [и], [y];
  - б) [y], [и], [i];
  - в) [a], [e], [и];
  - г) [o], [и], [i].

6. З'ясуйте, як вимовляється ненаголошений [e] в словах *берізка, решітка, пшениця, перука*:
  - а) [eⁿ];
  - б) [и^e];
  - в) [eⁱ];
  - в) [e].

7. Укажіть, перед складом із якими ненаголошеними ненаголошений [и] вимовляється як [eⁿ]:
  - а) [y], [o], [и];
  - б) [e], [a];
  - в) [e], [i], [a];

г) [ɛ], [y], [a].

8. Знайдіть рядок, у якому в усіх словах ненаголошений [u] вимовляється як [e^u]:

- а) рисунок, личинка, синоптик, кип'ятильник;
- б) рибалка, кишень, синтетика, химера;
- в) флегматик, хитати, циркуляр, практика.
- г) синенький, письменник, миттєвість, кидати.

9. Знайдіть рядок, у якому в усіх словах ненаголошений [e] вимовляється як [e^e]:

- а) премилій, середина, великий, керівник;
- б) невістці, сердито, в селі, синтетичний;
- в) скептично, центральний, прегусто, летіти;
- г) веди, серйозно, перила, веселість.

10. Установіть, у якому рядку в усіх словах початковий [i] вимовляється як [i] або [iⁿ]:

- а) інакший, інколи, інде, іржа;
- б) індик, інвалід, іскра, істина;
- в) іноді, ірод, ірис, індієць;
- г) ігрище, ідол, іспит, індекс.

Література

1. *Бондар О.І., Карпенко Ю.О., Микитин-Дружинець М.Л. Сучасна українська літературна мова: Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія: навч. посіб. Київ: Академія, 2006. С. 116–119.
2. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. Ч. I. Київ: Вища школа, 1972. С.103–107.
3. *Заболотний О.В., Заболотний В.В. Українська мова: підруч. для 5-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ: Генеза, 2022. С. 71–86.
4. *Іщенко О.С. Голосні звуки української мови залежно від темпу мовлення: монографія. Київ: Інститут української мови НАН України, 2012. 220 с.
5. *Плющ Н., Бондаренко В. Сучасна українська мова. Орфоепія: навч. посіб. Київ, 2007. С. 19–26.
6. Погрібний М.І. Орфоепічний словник. Київ: Рад школа, 1984. С. 9–11.
7. *Сучасна українська літературна мова: Вступ. Фонетика / за заг. ред. І.К. Білодіда. Київ: Наук. думка, 1969. С. 376–385.
8. Орфоепічний словник української мови: В 2 т. / уклад.: М.М. Пещак та ін. Київ: Довіра, 2001–2003. Т. I. 955 с.; Т. II. 918 с.
9. Сучасна українська літературна мова: Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка: Практикум: навч. посіб. / за ред. М.М. Фащенко. Київ: Академія, 2010. С. 117–118.
10. Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова: Фонетика, орфоепія, графіка, орфографія. Київ: Вища шк., 1981. С. 146–147.

НОРМАТИВНА ВИМОВА ПРИГОЛОСНИХ ЗВУКІВ

Практичні заняття № 9, 10, 11

Контрольні питання:

1. Вимова дзвінких і глухих приголосних звуків перед:
  - а) голосними [u], [a], [o], [e], [y];
  - б) голосним [i];
  - в) у кінці складу;
  - г) у кінці слова;
  - г) у сполученні з іншими приголосними.
2. Фонемна кореляція [r] і [r̥]:
  - а) історія звуків [ɛ] і [r̥] в українській мові;
  - б) нормативні варіанти вимови звуків [ɛ] і [r̥] у словах.
3. Вимова шиплячих і свистячих звуків.
4. Літературна вимова губних приголосних.
5. Вимова зубних приголосних.
6. Інші випадки вимови приголосних звуків.

Практичні завдання:

1. Підготуйте наукову доповідь із презентацією на одну з тем:
  - а) «Історія звуків [ɛ] і [r̥] в українській мові та передача їх на письмі»;
  - б) «Літературна вимова сполучень приголосних звуків (випадки асиміляції)»;
  - в) «Нормативна вимова іншомовних слів».
2. Вивчіть напам'ять 5 скоромовок і чистомовок, поданих у додатку 4 та в посібнику Н. Плющ, В. Бондаренко «Сучасна українська мова. Орфоепія» (с. 32–41, 49–60).
3. Виконайте вправи 274–279, 281–284, 291–293, 296, 297, 300, 307 зі збірника Н.Тоцької (1995).
4. Прочитайте за нормами орфоєпії слова і запишіть їх фонетичною транскрипцією. З'ясуйте вимову звукосполучень приголосних:
  - а) *зсипати, зсунути, зсихатись, розсунути, безсмертя, безсильний, безсистемний, розстелений;*
  - б) *легко, полегкість, вогко, вогкість, дьогтьовий, просьба, молотьба, рюкзак;*
  - в) *розкішний, розпалити, відпрацьований, підправлений, зберегти, парубчак;*
  - г) *сподівається, хвилюється, причісується, здружишся, схаменешся;*
  - г) *відважся, книжці, діжці, не морочся, дичці, гармошці, пташці, комашці;*
  - д) *зчищений, безжурний, розшитий, розчулений, розшарпаний, безмовний;*
  - е) *підсвіжити, звідси, підсіяти, відцвітати, підспівувати, відцідити, сімнадцять;*
  - є) *відчинений, відчепитись, підшитий, підчищений, отчий, коротий;*
  - ж) *майбутній, сьогодні, світло, дівчинці, міцність.*

5. Запишіть подані речення фонетичною транскрипцією і поясніть вимову слів, у яких є буквосполучення *дч, тч, ти, дц, сьч, шч, жч, чц, зч, стц, рдц, ться, шся*.

1. *Мак висить на жердці у сінях* (Є. Гуцало). 2. *Сподіваннями на Каховку зігрівалась тепер Яресьчина хата* (О. Гончар). 3. *Ми, братця, оце громадою давайте поміркуємо децю – справи важливі є* (А. Головка). 4. *У мене в сумочці лежав сірий пакет* (В. Симоненко). 5. *Черниш переступив з ноги на ногу і ненароком відчув чимсь тепле спітніле плече* (О. Гончар). 6. *Сказано ж: солдатом не родишся, а робишся...* (О. Гончар). 7. *«То, мабуть, заробітчани», – подумав я*. 8. *Замфір Нерон, ставний тридцятилітній молдуван, допив з глиняного глечика решту вина і встав із-за столу*. 9. *Бічні вулиці вже розчищені трохи* (М. Коцюбинський). 10. *По обіді Кайдашиха загадала невістці насіяти борошна* (І. Нечуй-Левицький). 11. *Ми вкупочці колись росли, маленькими собі любились* (Т. Шевченко). 12. *От на цій річечці і вирішив Кузьма самотужки побудувати місток* (М. Стельмах).

6. Подані слова запишіть фонетичною транскрипцією. Вкажіть, у яких сполученнях є приголосні, що не вимовляються. *Поїздка, невістка, кістлявий, голландський, гігантський, хвастливий, пропагандистський, пестливий, шістдесят, студентство, інтелігентський, невістці, кістка, кістці, брестський, хустці, судетський, полоністка, полоністці, арештний, арештантський*.

7. Затранскрибуйте подані слова, дотримуючись установлених орфоепічних норм. *Вершина, вечоріти, величезний, вказівка, броджу, горджуся, віджати, піджену, гудзик, дзьоб, втихомиряться, боїшся, не мажся, ніжці, внучці, поїздці, Парасчин, братство, людство, заводський, швидший, багатший, шістнадцять, з чемоданом, зшиток, зчистити, розщепити, розшитий, безшовний, безчестя, безшумний, жінці, власність, винуватця, ворітця, досвідчений, відсіля, блюдце, борідці, нігтик, боротьба, просьба*.

8. Прочитайте поданий текст, поясніть особливості вимови підкреслених слів.

А як по гінких стеблах палахкотять рожі! Оксамитові квіти твого дитинства, твоєї юності, твоєї дозрілості, – вони протягом усеньких твоїх років стоять на поріжку твоєї долі, дивляться тобі всередину пристрасними своїми очима... І маєш відчуття, що якби зараз сам або хтось інший спробував зірвати хоч би одне-однісіньке їхнє стебло із чорно-кривавими дзвонами, то вирвав би його не з землі, а наче зі своєї власної душі, – а ти здригаєшся в передчутті чогось лихого й недоброго (Є. Гуцало).

9. Виконайте тестові завдання, подані нижче.

Тести

1. Установіть, яких фонетичних змін зазнають дзвінки приголосні перед глухими (крім [г] у словах *кігті, легко, дігтяр, вогко, нігті*):

а) оглушуються;

б) не оглушуються;

в) можуть оглушуватися і не оглушуватися.

2. З'ясуйте, у яких позиціях глухі приголосні одзвінчуються завжди:

- а) перед дзвінками;
- б) перед сонорними;
- в) у кінці слова;
- г) перед глухими.

3. Визначте, у якому рядку в усіх словах глухі перед дзвінками одзвінчуються, а дзвінки перед глухими оглушуються:

- а) грибки, бігти, футбол, віжки;
- б) берегти, дьогтю, ковзкий, вогкий;
- в) дьогтяр, легкий, айсберг, боротьба;
- г) книжка, просьба, вокзал, п'ятдесят.

4. Установіть рядок, у якому в усіх словах префікси *роз-*, *без-* можна вимовляти як *роз-* і *рос-*, *без-* і *бес-*:

- а) безшовний, безпутній, розлити, розжитися;
- б) розклад, безкрай, безхарактерний, розтоптаний;
- в) безшумний, безпечний, розчулений, розхитаний;
- г) розжарити, розбитися, розповідь, розвідка.

5. З'ясуйте, як можна вимовляти префікси *роз-*, *без-* перед глухими приголосними (крім шиплячих):

- а) [рос-], [бес-];
- б) [роз-], [без-];
- в) [рос-] і [роз-]; [без-] і [бес-];
- г) [рош-], [беш-].

6. Визначте, у якій позиції звуки [в], [й] вимовляються як [ў], [ї]:

- а) на початку слова перед голосним;
- б) у середині та в кінці слова після голосного;
- в) на початку слова перед приголосним, у середині і в кінці слова після голосного.
- г) у середині слова після голосного.

7. Укажіть, як вимовляються шиплячі перед свистячими:

- а) як свистячі;
- б) як шиплячі;
- в) як африкати.

8. З'ясуйте, як вимовляється [д] перед свистячими:

- а) як передньоязиковий свистячий африкат;
- б) як передньоязиковий ясенний африкат;
- в) як передньоязиковий глухий [т].

9. Визначте, як вимовляється *-жц-* у словах *дужці*, *діжці*, *стежці*, *сережці*:

- а) [жц'];
- б) [с'ц'];
- в) [шц'];
- г) [з'ц'].

10. З'ясуйте, як вимовляється передньоязиковий [д] перед [ж], [ч], [ш] у словах *підживити, відчистити, підшити*:

- а) як [д];
- б) як [дж];
- в) як [ч];
- г) як [т].

11. Зазначте, як вимовляється передньоязиковий [д] перед [ц], [з], [с], [дз] у словах *відзначення, відставка, віддзвонити*:

- а) як [д];
- б) як [т];
- в) як [дз];
- г) як [з].

12. Укажіть, як вимовляється [т] у словах *братство, коритце, квітчати, коротишати*:

- а) як [ц], [ц:], [ч:], [ч];
- б) як [т], [ц], [т], [т];
- в) як [ц], [т], [ч], [т].

13. Установіть, як можна вимовляти приголосні [з], [ц], [с], [дз] перед напівпом'якшеним [в']:

- а) твердо;
- б) м'яко;
- в) і твердо, і м'яко;
- г) напівпом'якшено.

14. З'ясуйте, як вимовляються [д], [т], [з], [с], [ц] у словах *сьогодні, майбутній, проїзні, м'ясні, міцні*.

- а) м'яко;
- б) твердо;
- в) напівпом'якшено.

15. Знайдіть рядок, у якому правильно передано вимову звукосполук [нтс], [нтс'], [стн], [стс'] в іншомовних словах *агентство, студентський, форпостний, журналістський*:

- а) [нтс], [нтс'], [стн], [стс'];
- б) [нс], [нс'], [стн], [стс'];
- в) [нс], [н'с'], [сн], [с':];
- г) [нтс], [нс'], [сн], [с':].

16. Укажіть, у якому рядку вимова приголосних у всіх словах збігається з їх написанням:

- а) низько, ягідка, підбігти, берізка;
- б) відшліфувати, вісімнадцять, зчистити, анекдот;
- в) розвідка, ніжка, братський, клітці;
- г) справа, надписати, сусідка, відживати.

17. Зазначте, у якому рядку вимова приголосних у всіх словах збігається з їх написанням:

- а) сторож, підписати, відточити, стежка;
- б) відчувати, шістнадцять, зважся, вибачся;
- в) блюдце, білгородський, вогкий, крадіжка;
- г) книга, зуб, гігант, лічба.

18. У котрому рядку в кожному слові є літера, не тотожна звуку, який позначає?

- а) легкий, просьба, зчеплення, ложка;
- б) безчестя, розшук, помиляються, дядько;
- в) стіжок, безжурний, незчислений, казка;
- г) зцілення, котяться, сподіваєшся, Васьчин.

19. У котрому рядку в усіх словах глухі вимовляються дзвінко?

- а) вокзал, бухгалтер, Великдень, аякже, віжки;
- б) отже, ось де, молотьба, баскетбол, хоч би;
- в) зшити, коритце, братство, лічба, екзамен;
- г) анекдот, футбол, зшиток, вогко, безстрашний.

20. У котрому рядку в усіх словах шиплячі вимовляються як свистячі?

- а) розжувати, клавіша, гордість, кігті, вирізка;
- б) розкіш, срібло, дні, вітчим, мерехтіти;
- в) розчин, мотузці, казахський, вивізи, приніси;
- г) на дошці, книжці, обпечешся, ховаєшся, зважся.

Література

1. *Бондар О.І., Карпенко Ю.О., Микитин-Дружинець М.Л. Сучасна українська літературна мова: Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія: навч. посіб. Київ: Академія, 2006. С.158–160.
2. *Заболотний О.В., Заболотний В.В. Українська мова: підруч. для 5-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ: Генеза, 2022. С. 71–86.
3. Історія української мови: Фонетика / М.А. Жовтобрюх, В.М. Русанівський, В.Г. Скляренко. Київ: Наук. думка, 1979. С. 165–170.
4. Кюнцлі Р.В., Пискач О.Д. Сучасна українська літературна мова. Фонетика. Фонологія. Орфоепія: курс лекцій і практичних завдань. Львів, 2010. 300 с.
5. Німчук В.В. Про графіку та правопис як елементи етнічної культури: історія г. *Мовознавство*. 1991. № 2. С. 18–24; № 3. С. 12–22.
6. Німчук В. В. Проблеми українського правопису ХХ–початку ХХІ ст. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, інформаційно-видавничий відділ, 2002; Київ, 2002. 116 с.
7. Огієнко Іван (Митрополит Іларіон). Історія української літературної мови. Київ: Либідь, 1995. С. 52–228.
8. Паночко М. Словник слів з літерою г. Львів: Кальварія, 1999. 46 с.
9. Плющ Н., Бондаренко В. Сучасна українська мова. Орфоепія: навч. посіб. Київ, 2007. 207 с.
10. Пономарів О. Культура слова: Мовностилістичні поради: навч. посіб. [2-ге вид., стереотип]. Київ: Либідь, 2001. С. 19–20.

11. Пономарів О. Фонема г та ґ. Словник і коментар. Київ: Просвіта, 1997. 35 с.
12. Савченко М.А. Подолання у школярів вад вимови звуків *ш, ж і л, л'*. УМЛШ. 1990. № 8. С. 68–71.
13. Сербенська О.А. Культура усного мовлення. Практикум: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 210 с.
14. Словарь української мови / за ред. Б. Грінченка: В 4-х т. Київ: Наук. думка, 1996-1997.
15. Сучасна українська літературна мова: підручник / А.П. Грищенко, Л.І. Мацько, М.Я. Плющ та ін.; за ред. А.П. Грищенка [2-ге вид., перероб. і допов.]. Київ: Вища школа, 1997. 493 с.
16. Сучасна українська літературна мова: підручник / М.Я. Плющ, С.П. Бевзенко, Н.Я. Грипас та ін.; За ред. М. Я. Плющ. Київ: Вища школа, 2001. 430 с.
17. *Сучасна українська літературна мова: Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка: практикум: навч. посіб. / за ред. М.М. Фащенко. Київ: Академія, 2010. С. 119–123.
18. Сучасна українська мова: підручник / О.Д. Пономарів, В.В. Різун, Л.Ю. Шевченко та ін.; За ред. О.Д. Пономарева. [2-ге вид., перероб.] Київ: Либідь, 2001. 400 с.
19. Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова: Фонетика, орфоепія, графіка, орфографія. Київ: Вища школа, 1981. 183 с.
20. Фаріон І. Правопис корсет мови? Український правопис як культурно-політичний вибір. Львів: Свічадо, 2004. С. 36–49.
21. Фащенко М.М. Орфоепія дієслівних форм. *Записки з українського мовознавства*: зб. наук. пр. Одеса, 2000. Вип. 9. С. 42–51.
22. Шляхова В. В. Удосконалення орфоепічних навичок школярів (Робота над нормативною вимовою деяких приголосних звукосполучень). УМЛШ. 1991. № 12. С. 16–18.

ЗАСОБИ МИЛОЗВУЧНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА МЕТОДИКА ЇХ НАВЧАННЯ

Практичне заняття № 12

Контрольні питання:

1. Поняття милозвучності.
2. Евфонія та какофонія в мовленні. Зіяння.
3. Чергування *у/в, і/ї, з/із/зі/зо* як засоби милозвучності української мови.
4. Чергування різних типів морфем і граматичних форм слів із метою милозвучності.
5. Правила милозвучності в шкільній лінгводидактиці.

Практичні завдання:

1. Чому порушення правил милозвучності відносять до негрубих помилок? Обґрунтуйте конкретними прикладами.
2. Утворіть словосполучення, вживаючи один із прийменників, поданих у дужках. Вибір обґрунтуйте.

Виняток (з, із, зі, зо) правило; двері (з, із, зі, зо) скло; позичити сонень (з, із, зі, зо) два; був (у, в, уві) Київ; побувати (у, в, уві) Львів; скотитися (з, із, зі, зо) гора; засяяла (в, у, уві) мла; заглянути (в, у, уві) вічі; пролетіла (над, понад, наді) я; вирушити (з, із, зі, зо) станція; бачити (у, в, уві) сон.

3. Виправте, де треба, порушення милозвучності і словосполучення запишіть у дві колонки: 1) ті, у яких виправлень нема; 2) ті, у які внесено виправлення.

Дякував всім, книжки й зошити, сказали би нам, знали же про це, день у день, під мною, зміг увійти, раніш і тепер, учора і сьогодні, довелось взяти, згадав відразу, з'єднались усі, угадав би, зі мною, погодились прийти, пригодилося усім, знову обізвався, ошатно вбраний, довго йшли, дерева і куці, в'їхав у село, прийшов з школи, нога у ногу, умій же сказати, збираюся іти, сидять вдох, думає вголос, скажу відверто, дивлюсь і думаю, в твоєму розпорядженні, дивлюсь в вікно.

4. Прочитайте, знайдіть випадки порушення милозвучності. Чим вони зумовлені?

1. *Ти віриш в казку?! Стривай... Посидь... Ти віриш Вір же І ні на хвилину не похитнись* (Б. Олійник). 2. *Криничку ручай прив'язав, щоб за клином гусиним вона не знялася, бува, у заморські краї* (Б. Остапенко). 3. *Співає дзвін на всю околицю. І все живе, здається, молиться* (С. Андрущак). 4. *Та що це, Дмитре, коїться із нами?* (А. Бортняк). 5. *Вірилось у людей, в талант, в науку, в свої сили* (С.Васильченко). 6. *І знов наді мною майнуло чародійство казки* (М. Стельмах). 7. *Вересень у рідному селі пахне перестиглими сливками* (С. Пушук). 8. *І, напевно, наші бджоли залітали аж туди, де цвіло гречане поле* (Д. Павличко). 9. *Ще й, звісна річ, розказую не все я* (Л. Костенко). 10. *Хоч і тепло це, та осінь вже підходить жартома* (Н. Забіла).

5. Проаналізуйте уривок художнього тексту (на власний вибір) із погляду милозвучності. Поясніть відхилення від правил. Чим вони зумовлені?

6. До поданих слів підберіть (де це можливо) відповідники, у яких би відобразилось чергування *у/в, і/й*. Поясніть відсутність чергувань. За потреби використовуйте тлумачні словники української мови.

Вдача, вниз, вклад, угору, вправа, вгору, вступ, вбачати, влада, вкладати, власний, властивість, увага, узбережжя, вперед, указ, уламок, уздовж, умова, усталений, урожайний, установа, уява, Вдовенко, Власенко, Врубель, Угорщина, Удовиченко, Уляна, Україна, Уругвай, увертюра, університет, утопія; імовірно, імення, ім'я, Іван, іти.

Література

1. *Бас-Кононенко О.В. Вимовні норми як мірило милозвучності української мови (на матеріалі орфоепічних словників). *Українська мова*. 2019. № 1. С. 103–114.
2. *Заболотний О.В., Заболотний В.В. Українська мова: підруч. для 5-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ: Генеза, 2022. 240 с.
3. *Мосенкіс Ю.Л. Проблема милозвучності української мови: теоретичні й методичні аспекти. *Наукові записки НаУКМА: Філологічні науки*. 2002. Т. 20. С.23–25.

4. Пентилюк М.І. Виховуємо чуття мови (дещо про засоби милозвучності). *Українська мова та література в школі*. 2004. № 2. С. 5–8.
5. *Пентилюк М.І. Варіантні форми як засіб евфонії. *Українська мова та література в школі*. 1987. № 1. С. 63–69.
6. *Прокопова Л. Ще раз про основний параметр милозвучності української мови. *Українська мова*. 2010. № 2. С. 76–80.
7. Сербенська О. Основні параметри милозвучності української мови. *Теле- та радіожурналістика*. 2016. Випуск 15. С. 258–266.
8. Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова: Фонетика, орфоепія, графіка, орфографія. Київ: Вища школа, 1981. С.148–153.
9. *Тоцька Н.І. Засоби милозвучності української мови. *Урок української*. 2003. № 10. С.29–32.
10. *Український правопис. Київ: Наук. думка, 2019. С. 25–31.

МЕТОДИКА ОРФОЕПІЧНОГО АНАЛІЗУ

Практичне заняття № 13

Контрольні питання:

1. Науково-теоретичні засади орфоепічного аналізу.
2. Методика орфоепічного аналізу усного мовлення.
3. Орфоепічний аналіз транскрибованих текстів.
4. Орфоепічний диктант і його специфіка.

Практичні завдання:

1. На матеріалі україномовної теле- чи радіопрограми (на вибір) проаналізуйте вимову голосних та приголосних.
2. Прочитайте текст, дотримуючись правил літературної вимови. Поясніть складні випадки вимови голосних і приголосних звуків.

Липа на хатньому причілку – як парашут із зеленого шовку, що повиснув над обійстям і ніяк не спуститься на траву, й добре тобі сидиться в цьому парашуті, в якому гудуть бджоли та мурашва, й залітає пташка прощобетати тобі на самісіньке вухо якусь найчудеснішу звістку, яка довго потім бринить у свідомості, тривожачи таємничою загадковістю. І звідси, з завислого над обійстям пахучого й свіжого липового парашута, видно село в зморшках збриженої землі, видно Княжу гору, над якою сяйливою короною палахкотить сонце, видно кучеряві чуби молодих дубків на схилі за городом, поміж них долі то воруються, то бігають сонячні зайчики, й тіні воруються поміж сонячних зайчиків, і раптом із метушні-біганини сонячних зайчиків і тіней вичаровується щось несподіване, вичаровуються гострі вушка, що завмерли двома настовбурченими листочками, поміж листочками-вушками гостренька мордочка аж пронизливо подзвонює двома вічками-дзвониками, й ніжки такі тугі й чутливі, наче ляклива музика, стримлять із лопушиння, й ось ці лунки ніжки здригаються й ступають по зелених водах лопушиння, й ти вже добре бачиш молоду кізку, вичарувану лісом на Княжій горі. Завмираєш у липовому парашуті, не дай боже тепер тобі опуститись на діл, і поглядом чатуєш сіру лісову

кізку, і боїшся, щоб вона не відчула твого погляду, бо такий він у тебе дзвінкий та гарячий! (Є.Гуцало).

3. Затранскрибуйте подані слова і зробіть їх орфоепічний аналіз за поданим нижче зразком: *невістці, могутній, шістдесят, книжці, синекдоха, людський, футбол, спортсменка, тітчин, уманський, індієць, зчепляться, Васьчин*. За потреби використовуйте орфоепічний словник.

ОРФОЕПІЧНИЙ АНАЛІЗ

1. Записати слово фонетичною транскрипцією.
2. Визначити основний і побічний (якщо є) наголоси; обґрунтувати акцентуацію.
3. Виділити складні для вимови звуки і звукосполучення.
4. Пояснити вимову звуків і звукосполучень правилами орфоєпії української літературної мови.

ЗРАЗОК АНАЛІЗУ:

1. [кні́же^uц'і].
2. Наголошений склад [кні́]. У формах множини цього слова наголос переходить на закінчення: [кни^eже^uчки́].
3. [кні́же^eц'і].
4. [e^u] – [e] наближається до [u] в ненаголошеній позиції; звукосполучення [чц'і] вимовляється як [ц'і] внаслідок асиміляції [ч] під впливом [ц'].

Література

1. Авраменко О. Українська мова (рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. загальн. середн. освіти. Київ: Грамота, 2018. 208 с.
2. Бакум З.П. Реалізація сучасних підходів навчання на етапі поглиблення та систематизації знань із фонетики української мови. *УМЛШ*. 2008. № 4. С. 16–20.
3. *Бакум З.П. Формування дослідницьких умінь і навичок гімназистів на завершальному етапі вивчення фонетики. *Рідна школа*. 2005. № 8. С. 55–56.
4. *Ворон А.А., Солопенко В.А. Українська мова. Профільний рівень: підруч. для 11 кл. закладів загальної середньої освіти. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2019. С. 40–61.
5. *Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах: модульний курс: посібник для студентів пед. університетів та інститутів / кол. авторів за ред. М.І. Пентилюк. Київ: Ленвіт, 2011. С. 104–118.
6. *Заболотний О.В., Заболотний В.В. Українська мова: підруч. для 5-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ: Генеза, 2022. 240 с.
7. *Українська мова (профільний рівень): підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / С.О. Караман, О.М. Горошкіна, О.В. Караман, Л.О. Попова. Харків: Вид-во «Ранок», 2018. С. 61–71.
8. Шляхова В. В. Удосконалення орфоепічних навичок школярів (Робота над нормативною вимовою деяких приголосних звукосполучень). *УМЛШ*. 1991. № 12. С. 16–18.

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗВУКІВ ТА МЕТОДИКА ЇХ ВИВЧЕННЯ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

Практичні заняття № 14, 15

Контрольні питання:

1. Психологія сприйняття мовних звуків.
2. Емоціографія як наука.
3. Науково-теоретичні засади фоностилістики. Фоніка. Звуковий символізм. Фоносемантика. Психофоносемантика.
4. Основні символічні значення голосних і приголосних звуків української мови.
5. Фонетико-стилістичні засоби увиразнення художнього тексту: асонанс, алітерація, звукова анафора, епіфора, оноματοпея, паронімічна атракція та ін.
6. Елементи фоностилістики на уроках української мови та літератури в закладах середньої освіти.
7. Методика фоностилістичного аналізу художнього тексту.

Практичні завдання:

1. Підготуйте наукову доповідь із презентацією на одну з тем:
  - а) «Здобутки української фоностилістики».
  - б) «Методика фоностилістичного аналізу художнього тексту».
2. Самостійно підготуйте 2 вправи, які сприятимуть ефективному формуванню фоностилістичних умінь і навичок учнів профільної школи. Враховуйте методичні рекомендації Г. Глазкової.
3. Виразно прочитайте наведені поетичні уривки й охарактеризуйте в них фоностилістичні засоби:
  1. *Почапали каченята та по чаполоті, каченята-чапенята: сухо нам у роті.*
  2. *Джмелі спросоння – буц! – лобами! Попадали, ревуть в траві.*
  3. *А гаї весна любила, А гаї були при ній, І весна їм ноги мила, І метеличок бринів.*
  4. *У кожнім дні своя пора світанна, У кожнім дні поновлення своє.*
  5. *Степіло літечко... степіли Веселі дні веселих літ.*
  6. *Сива стомлена сутінь снігів, Слід сорочий і лисячий слід.*
  7. *Прицокало, прибилося, притекло, Припало, пригорнулось, причинилось, Заплакало і – никма утекло Чорняве полум'я з печальними очима.*
  8. *Щока та тінь, та тінні очі, І ми самі на самоті...*
  9. *Приспало просо просеня, Й попростувало просо, Де в ямці спало зайченя І в сні дивилось косо.*
  10. *Як міниться усе! І дурень той, хто зміни Незмінно заміня вчорашнім днем без змін (М. Вінграновський).*
4. Підберіть із творів українських поетів 10 уривків, у яких використано фонетико-стилістичні засоби увиразнення художнього тексту (асонанс, алітерацію, анафору, епіфору, оноματοпею, паронімічну атракцію).
5. Виконайте фоностилістичний аналіз поезії Л. Костенко, спираючись на наведений нижче алгоритм, запропонований проф. Тетяною Беценко:

Осінній день, осінній день, осінній!
О синій день, о синій день, о синій!

*Осанна осені, о сум! Осанна.
 Невже це осінь, осінь, о! – та сама.
 Останні айстри горілиць зайшлися болем.
 Ген килим, витканий із птиць, летить над полем.
 Багдадський злодій літо вкрав, багдадський злодій.
 І плаче коник серед трав – нема мелодій...*

Алгоритм фоностилістичного аналізу художнього тексту (за Т. Беценко)

I. Виразне читання тексту (правильне інтонування, наголошення, виділення пауз).

II. Стиль тексту; жанр. Сфера спілкування; ситуація, на яку орієнтований текст. Основні функції тексту. Чинник адресата. Тип мислення. Форма мовлення, тип мовлення.

III. Стильові риси. Мовні ознаки тексту на фонічному рівні:

- 1) встановлення наявності чи відсутності в тексті фонічних засобів, що мають стилістичне значення;
- 2) характеристика засобів милозвучності: а) евфонічні чергування голосних і приголосних звуків; б) вимовна легкість (повноголосся, подовження, спрощення);
- 3) звукопис тексту: асонанс, алітерація, епіфора, анафора, дисонанс, параномазія, оноματοпея;
- 4) стилістичні функції звукопису: а) виразово-зображувальна функція; б) смислова функція; в) композиційна функція;
- 5) характеристика звукообразу;
- 6) звуковий символізм у тексті;
- 7) використання фонічних засобів у тропях та стилістичних фігурах;
- 8) аналіз засобів немилосвучності, з'ясування їхніх стилістичних функцій у тексті;
- 9) характеристика просодичних засобів текстової організації;
- 10) значення фонічних засобів для вираження основної думки та створення відповідної настроєвості (емоційної тональності) твору.

Література

1. *Бакум З., Бойко Л. Елементи фоностилістики на уроках словесності. *Українська мова і література в школі*. 2006. № 2. С.2–4.
2. *Бакум З.П. Фонетико-стилістичні вправи як засіб підвищення мовної культури учнів. *Українська мова і література в школі*. 2007. № 1. С. 2–4.
3. Беценко Т.П. Актуальні питання філологічного аналізу художнього тексту. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2012. № 3. С. 24–29.
4. *Беценко Т. Фоностилістичний рівень філологічного аналізу художнього тексту (на прикладі поезії П.Тичини «О панно Інно...»). *Дивослово*. 2013. № 2. С. 33–37.
5. Гаценко І.О. Типологічні особливості звуконаслідувальних слів (на матеріалі української, російської та англійської мов): автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство». Київ, 2003. 19 с.

6. *Глазкова Г.О. Система вправ у формуванні фоностилістичних умінь і навичок учнів профільних класів. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2011. Вип. 6. С. 698–702.
7. Гливінська Л. Звукосимволізм: «за» і «проти». *Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*. 2008. № 19. С.37–42.
8. Дащенко Н.Л. Паронімічна атракція в українській поезії 60-80-х років ХХ ст.: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 1996. 20 с.
9. Кабиш М.Ю. Звукочислення в українській поезії першої половини ХХ ст.: семантика, функції: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Національна академія наук України. Київ, 2015. 267 с.
10. Коптілов В.В. Фоностилістика. Сучасна українська літературна мова. *Стилістика* / за ред. І.К. Білодіда. Київ: Наук. думка, 1973. С. 211–243.
11. Кушнерик В.І. Фоносемантизм у германських та слов'янських мовах: монографія. Чернівці: Рута, 2004. 415 с.
12. *Левицький В.В. Символічні значення українських голосних і приголосних. *Мовознавство*. 1973. № 2. С. 36–49.
13. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р.Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В.І. Теремка. К.: ВЦ «Академія», 2006. 752 с.
14. Малинюк І. В. Актуалізація проблеми зв'язку звука і значення в європейській і східній наукових традиціях. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vknlu/fil/2012.../Maluniyk.pdf
15. Методика викладання української мови в середній школі: навч. посіб. / І.С. Олійник, В.К. Іваненко, Л.П. Рожило, О.С. Скорик; за ред. І.С. Олійника. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Вища школа, 1989. 439 с.
16. Омельчук С. Сучасна українська лінгводидактика: норми в термінології і мовна практика фахівців: монографія. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2019. 356 с.
17. Семенець О.О. Синергетика поетичного слова. Кіровоград: Імекс ЛТД, 2004. 338 с.
18. Сюта Г.М. Фоностилістична норма в українській поетичній мові другої половини ХХ століття. *Мовознавство*. 2012 № 3. С. 80–87.
19. Тележкіна О.О. Мова української поезії II половини ХХ – початку ХХІ століття: фонетична, лексико-граматична і лексикографічна рецепція: дис... докт. філол. наук: 10.02.01 / Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. Харків, 2020. 450 с.
20. *Українець Л. Конотаційні властивості дзвінких приголосних в українській поетичній мові. *Вісник Львівського ун-ту*. Серія філологія. 2006. Вип. 38. Ч. I. С. 3–9.
21. Українець Л.Ф. Фонетична конотація в українській поетичній мові ХХ–ХХІ ст.: семантико-прагматичний вимір: монографія. Київ; Полтава: ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2014. 380 с.

МОДУЛЬ 2

ФОНЕТИЧНА СТРУКТУРА СЛОВА ТА МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ЇЇ ВИВЧЕННЯ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ. ТЕХНІКА ВІРШУВАННЯ

Практичне заняття № 16

Контрольні питання:

1. Фонетичне слово. Акцентно-ритмічна структура фонетичного слова. Енклітики і проклітики.
2. Склад. Види складів.
3. Фонетичний та орфографічний складоподіл.
4. Основні поняття теорії літератури, пов'язані з фонетичною структурою слова (клаузула (рима), спосіб римування, віршовий розмір) та методика їх навчання.

Практичні завдання:

1. З'ясуйте недосконалість визначення складу в шкільній лінгводидактиці: «Склад – це звук або комплекс звуків, що вимовляються одним поштовхом видихуваного повітря». Доведіть, що склад – це сегментно-суперсегментна одиниця, яку слід розглядати комплексно.
2. Поясніть, за якими законами подані слова поділені на склади. Над кожним звуком цифрою позначте ступінь його сонорності: голосний – 5, нескладовий приголосний – 4, сонорний – 3, дзвінкий – 2, глухий – 1.

За-зд́рість, гон-ча́р-ство, фан-та-сти-чний, ше-фство, шев-ство, е-ле-ктри-чний, ро-згу-бле-ний, со-сно-вий, ко-паль-ня, на-зу-стріч, ну-д́ьга, стов-пчик, по-дві́р-я, по-гу-ляв-ши, по-стрт, О-ле-ксандр, О-смо-мисл, Пе-ре-мишль, Дніпр.

354–15–2354

Зразок: мов-ча-зний

3. Подані речення запишіть фонетичною транскрипцією, охарактеризуйте склади в усіх словах. 1. *Густий запах пізніх гречок і сухої стерні повівав з поля...* (М. Коцюбинський). 2. *Лиш той ненависті не знає, хто цілий вік нікого не любив* (Леся Українка). 3. *Поспішив хлопець нерівною дорогою, вкритою довгими смугами рослин, на яких, з листкових країв, звисали роси білі і прозорі* (В. Барка). 4. *Ніхто з найближчих приятелів так і не дочекався від нього виразної відповіді на запитання, чого він туди їздить* (Ю. Андрухович).
4. Прочитайте, знайдіть у тексті слова, у яких є розбіжності при фонетичному і орфографічному складоподілі: 1. *О вільний степ! О золоті часи! Я вас благословляю за помірність* (М. Руденко). 2. *Скажіть моїй матері, Що я не повернусь ніколи...* (Д. Павличко). 3. *Чи є кращі над квітами та над весняні? Чи є кращі в життю літа та над молодії?* (Леся Українка). 4. *Хто чисте сумління має, спокійно спати лягає* (Нар.тв.). 5. *Приємно бродити по темних калюжах після грому й дощу, чи ловити щучок руками, скалмутивши воду, або дивитись, як тягнуть волока* (О. Довженко).

Зразок виконання :

Фонетичний складоподіл	Орфографічний складоподіл
<i>[й'а-блy-кo]</i>	<i>яб-лу-кo</i>
<i>[в'іл'-ни'ї]</i> <i>[бла-го-слоў-л'а-йу]</i>	<i>віль-ний і ві-льний</i> <i>бла-го-слов-ляю і бла-го-сло-вляю</i>

5. Виконайте вправи 214, 215 (с. 90) із підручника для 5 класу Олександра та Віктора Заболотних.
6. Визначте види клаузул (рим), спосіб римування і віршовий розмір у 10 поетичних уривках різних українських письменників (на власний вибір).
7. Визначте види рим, спосіб римування і віршовий розмір у наведених поетичних уривках:
  1. *Прицокало, прибилося, притекло,
Припало, пригорнулося, причинилося,
Заплакало і – нікма утекло
Чорняве полум'я з печальними очима* (М. Вінграновський).
  2. *Добре знати, що твої кайдани
Будять дух козацький, а не страх,
Добре знати, що Вкраїна встане,
Як вставала на твоїх очах!* (Д. Павличко).
  3. *О, не журися за тіло!
Ясним, вогнем засвітилось воно,
чистим, палючим, як добре вино,
вільними іскрами вгору злетіло* (Леся Українка).
  4. *Звісно, щоб я не блукав у темніні
Ще на початку крутої стежини,
Небо всевладне послало мені
Очі і руки моєї дружини* (В. Забаштанський).
  5. *Проїхав грім старенькою кареткою,
Поляскав блискавицею на став,
А вже хтось височенний трафареткою
На небі жовті айстри малював* (Х. Керита).

Література

1. *Бондар О.І., Карпенко Ю.О., Микитин-Дружинець М.Л. Сучасна українська літературна мова: Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія: навч. посіб. Київ: Академія, 2006. С. 45–49.

2. *Заболотний О.В., Заболотний В.В. Українська мова: підруч. для 5-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ: Генеза, 2022. С. 86–90.
3. *Кюнцлі Р. В., Пискач О. Д. Сучасна українська літературна мова. Фонетика. Фонологія. Орфоепія: Курс лекцій і практичних завдань. Львів, 2010. С. 165–171.
4. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р.Т. Гром'яка, Ю.І. Коваліва, В.І. Теремка. К.: ВЦ «Академія», 2006. 752 с.
5. Плющ Н., Бондаренко В. Сучасна українська мова. Орфоепія: навч. посіб. Київ, 2007. 207 с.
6. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах: модульний курс: посібник для студентів пед. університетів та інститутів / кол. авторів за ред. М.І. Пентилюк. Київ: Ленвіт, 2011. С. 104–118.
7. *Руденко О. Пауза і склад як елементи ритмічного мовлення. *Українське мовознавство*. 2010. Вип. 40. С. 9–16.
8. *Сербенська О. А. Культура усного мовлення. Практикум: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. С. 48–49.
9. Сучасна українська літературна мова: підручник / А.П. Грищенко, Л.І. Мацько, М.Я. Плющ та ін.; за ред. А.П. Грищенка. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Вища школа, 1997. С.71–74; 95–96.
10. Сучасна українська літературна мова: Вступ. Фонетика / за заг. ред. І.К. Білодіда. Київ: Наук. думка, 1969. С. 340–357.
11. *Тоцька Н. І. Сучасна українська літературна мова: Фонетика, орфоепія, графіка, орфографія. Київ: Вища школа, 1981. С. 132–136.
12. *Український правопис. Київ: Наук. думка, 2019. С. 93–95.

ХАРАКТЕРИСТИКА УКРАЇНСЬКОГО СЛОВЕСНОГО НАГОЛОСУ

Практичне заняття № 11

Контрольні питання:

1. Характер і природа українського словесного наголосу. Поняття акцентеми.
2. Функції наголосу в українській мові.
3. Поняття акцентуаційної норми. Історія становлення акцентуаційних норм української літературної мови.
4. Характеристика словників наголосів.

Практичні завдання:

1. Підготуйте наукову доповідь на тему «Становлення і розвиток української акцентної системи».
2. Опрацюйте вступну статтю словника наголосів С. Головащука (2003).
3. Випишіть зі словників наголосів А. Погрібного і С. Головащука 30 слів різних частин мови (іменників, прикметників, дієслів), наголошування яких відмінне.

Література

1. *Бондар О.І., Карпенко Ю.О., Микитин-Дружинець М. Л. Сучасна українська літературна мова: Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія: навч. посіб. Київ: Академія, 2006. С. 51–54.

2. Бондаренко В.В. До питання про подвійний наголос в українському слові. *Українське мовознавство*. 2008. Вип. 38. С. 19–24
3. Бровченко Т.О. Словесний наголос в сучасній українській мові (експериментальне дослідження). Київ: Наук. думка, 1969. 188 с.
4. Булаховський Л.А. Наголос. *Курс сучасної української літературної мови* / за ред. Л.А. Булаховського. Київ: Рад. школа, 1951. Т. 1. С. 481–513.
5. *Винницький В.М. Акцентна дублетність і кодифікація. *Мовознавство*. 1983. № 6. С. 25–36.
6. Винницький В.М. Деякі теоретичні питання акцентології. *Мовознавство*. 2003. № 5. С. 14–25.
7. *Винницький В.М. Наголос у сучасній українській мові. Київ: Рад. школа, 1984. С. 3–11.
8. *Винницький В. Українська акцентна система: становлення, розвиток. Львів: Бібльос, 2002. 578 с.
9. Винницький В.М. Про акцентуаційний спосіб словотворення. *Мовознавство*. 2007. № 3. С. 12–23.
10. *Головащук С.І. Словник наголосів. Київ: Наук. думка, 2003. 320 с.
11. *Левун Н.В. Шляхи засвоєння акцентуаційних норм української мови. *Дослідження з лексикології і граматики української мови: зб. наук. пр. за ред. проф. І.С. Попової*. Дніпропетровськ: Видавець Біла К.О., 2014. Вип. 15. С. 110–117.
12. Медушевський А.П. Складовий і словесний наголос української мови (На допомогу студентів-заочнику). *УМЛШ*. 1972. № 9. С. 26–34.
13. Міджин Р. До історії становлення акцентуаційних норм (на матеріалі поетичного мовлення Лесі Українки). *Вісник Львівського ун-ту*. Серія філологія. 2004. Вип. 34. Ч. II. С. 507–513.
14. *Кюнцлі Р.В., Пискач О. Д. Сучасна українська літературна мова. Фонетика. Фонологія. Орфоепія: Курс лекцій і практичних завдань. Львів, 2010. С. 173–187.
15. Орфоепічний словник української мови: В 2 т. / Уклад.: М.М. Пешчак та ін. Київ: Довіра, 2001–2003. Т. I. 955 с.; Т. II. 918 с.
16. Плющ Н., Бондаренко В. Сучасна українська мова. Орфоепія: навч. посіб. Київ, 2007. С. 67–72.
17. Погрібний М.І. Словник наголосів української літературної мови. Київ: Рад. школа, 1959. 602 с.
18. *Сербенська О.А. Культура усного мовлення. Практикум: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. С. 49–51.
19. Сучасна українська літературна мова: підручник / А.П. Грищенко, Л.І. Мацько, М.Я. Плющ та ін.; за ред. А.П. Грищенка [2-ге вид., перероб. і допов.]. Київ: Вища школа, 1997. С. 74–77.
20. Сучасна українська літературна мова: Вступ. Фонетика / за заг. ред. І.К. Білодіда. Київ: Наук. думка, 1969. С. 358–379.
21. *Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова: Фонетика, орфоепія, графіка, орфографія. Київ: Вища школа, 1981. С. 136–137.

НАГОЛОШУВАННЯ ІМЕННИКІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ

Практичні заняття № 12, 13

Контрольні питання:

1. Смилова функція наголосу в іменниках.
2. Акцентні особливості граматичних форм іменників.
3. Акцентуація префіксальних, префіксально-суфіксальних та суфіксальних іменників.
4. Наголошування складних іменників та аббревіатур.
5. Особливості наголошування іменників іншомовного походження.
6. Наголошування прізвищ та географічних назв.
7. Дублетне наголошування іменників.
8. Наголошування іменників у сполученні з числівниками.

Практичні завдання:

1. У поданих словах поставте наголоси. Встановіть закономірності щодо місця наголосу в кожній із груп.

I. *Вибір, вимір, видіння, вимпел, виріз, виріб, витвір, винагорода, виробництво, вихід, витік, втяг, витязь, виправка, вина, вино, вимога, вимова, випадок, виклад, виняток, викуп, вигук, вилиск, визиск, виплата, виразність, викладач, викривач, виноска, видиво, видача, видаток, вигода, вигідність, вигадка, вигадник, вигадниця, вигадування.*

II. *Вибірка, вибірковий, вибірник, вибірний, вибірниця, вибірність, вибори вибирати, виборний, виборниця, виборчий.*

III. *Виблиск виблискування, вигадувати вигадування, вигадати вигадка, вибрик вибрикування, вибудувати вибудовування, вибути вибуття; вивчати вивчення, видавати видавання, видати видання, видихувати видихування видихувальний, виникати виникнення, виникання, випалити випалення, випалювати випалювання, виправляти виправлення, виправлювання, виправдати виправданій виправдання.*

IV. *Подружжя, показ, позов, подавець, подруга, пора, подув, подих, подив, подача, погром, погроза, показник, позов, покликання, поклін, погорда, поєднання, попруга, попона.*

2. З'ясуйте, яку роль (семантичну, граматичну, семантико-граматичну) виконує наголос у поданих парах. Коротко поясніть свій вибір.

Апóстроф – апострóф, арти́кул – артику́л, ба́ли – балі́, ба́тьків – батькі́в, бра́това – братава́, брóви – брові́, відо́мість – відомі́сть, ве́рби – вербі́, ве́сни – весні́, го́ри – горі́, ві́года – вигóда, відча́й – відча́й, де́рева – дере́ва, до́шки – дошкі́, ні́тки – ниткі́, си́нів – сині́в, доро́га – дорога́, бала́чки – балачкі́, пе́ред – перéд, го́вори – говорі́, па́ри – парі́, пі́сні – пісні́, по́верх – пове́рх, по́милка – помі́лка, ру́ки – рукі́, со́сна – сосна́.

Зразок виконання: *áтлас – атла́с (семантична: áтлас – систематизоване зібрання карт, таблиць, малюнків тощо – атла́с – тканина з блискучою лицьовою стороною); весні́ – ве́сни (граматична: розрізняє форми родового відмінка однини та називного множини іменника весна).*

3. Прокоментуйте наголошування слів іншомовного походження.

Астрономія, терапія, симетрія, анатомія, хірургія, флюорографія, ортопедія, гастрономія, кулінарія, індустрія, антипатія, бюрократія, агрономія, поліграфія, фотографія, філантропія, бюлетень, каталог, філолог, фізіолог, монолог, діалог, аналог, дерматолог, стажер, кіоскер, партер, шофер, постамент, фундамент, барометр, міліметр, кілометр, диспансер, анонім, антонім, омонім, псевдонім, медикамент, постамент, документ, об'єм, автограф, тріумф, аналогія, симетрія, попури, жалюзі, кюрі, парі, кашне, кіно, метро, пенсне, журі, рагу, шосе, Дідро.

4. Поясніть наголошування складних іменників. Доберіть 10 прикладів наголошування складних іменників з інтерфіксами і 10 прикладів іменників без інтерфіксів.

Гуртожиток, снігопад, листопад, літопис, рукопис, живопис, машинопис, землемір, полумисок, життєпис, лісосплав, святвечір, землетрус, краєзнавець, краснопис, водомір, середньовіччя.

5. Поставте наголоси, переписіть слова у дві колонки: 1) слова за наголосом, що перевіряється правилом, 2) слова з наголосом, що перевіряється словником.

Мова, мовлення, вимова, мовець, мовці, мовців, обіцянка, ознака, наказ, наклад, нагода, експерт, дочка, донька, договір, доповідач, обмін, прошарок, царина, галузь, сфера, терен, кошторис, перепустка, захід, задум, шкода, шана, пошана, подача, шанування, поважання, пошанівок, надбання, здобуток, об'єднання, довідник.

6. Подані іменники поставте у формі знахідного відмінка однини. Яку закономірність щодо місця наголосу помічаєте ви в кожній групі?

I. *Груша, вишня, слива, вдача, миша, діжка, щока, бджола, зима, гора, вода, спина, душа, площа, вимога, вимова, стеля, надія.*

II. *Береза, борода, середа, середина, голова, пелена, сковорода, сторона, мережа, дорога.*

7. Прочитайте вголос подані іменники. Поставте їх спочатку у форму родового відмінка однини, а потім у форму називного відмінка множини. Як змінюється місце наголосу при відмінюванні іменників першої відміни? Яку функцію виконує наголос?

Оздоба, обнова, лелека, сплюха, одиниця, мелодія, людина, сирота, суддя, староста, площа, мрія, калюжа, вимога, земля дія, межа, душа, учениця, модниця, криниця, сушениця, думка, верба, мова, чутка, ластівочка, помилка, дочка, крихта, дружка, копійка, курка, крапка, сніжинка, обручка, знахідка, винахідниця, гора, довідка, подушка, нитка, сумка, хата, весна, зима, учитель, невістка, галушка, сопілочка.

8. Подані слова поставте у форму родового та орудного відмінків. Як змінюється при цьому місце наголосу?

Богатир, бджоляр, каменярь, ювіляр, футляр, Ігор, долар, хабар, коментар, комар, варвар, панцир, пластир, якір, кучер, егер, муляр, столяр, маляр, бетоняр, сміттярь, Гусар, гусар, хмелярь, вугляр, формуляр, лялькарь, удар, тесляр, пивовар, снігур, скляр, еліксир, буксир, секретар, байкарь, кобзар, аптекарь, козир, пустир.

9. Поставте наголоси у прізвищах відомих письменників і мовознавців у формах називного і родового відмінка. Перевірте себе за енциклопедією. Із п'ятьма прізвищами за вибором складіть речення.

М.А. Жовтобрюх, Ю.К. Редько, В.В. Акуленко, Б.М. Ажнюк, Б.Д. Антоненко-Давидович, О.О. Тараненко, І.Р. Вихованець, Л.О. Ставицька, О. Синявський, О. Курило, І.В. Сабадош, М.П. Бажан, С. Жадан, М. Матіос, М. Зеров, І. Багряний, П.Ю. Грищенко, А.П. Грищенко, М.П. Кочерган, І.Г. Чередниченко, В.І. Скляренко, М.Г. Булахов, М.Ф. Алефіренко, Ю.В. Шевельов, Г.М. Удовиченко, В.Д. Ужченко, В.І. Самійленко, Л.Т. Масенко, І.Г. Матвіяс, Л.І. Мацько, Л.О. Пустовіт, М. Лисенко, В.О. Шухевич, В. Ягич, К.Ф. Шульжук, Г.П. Шульгач, І.П. Ющук, Й.О. Дзендзелівський, Д.І. Яворницький, М.Ф. Станівський, І. Франко, Б. Грінченко.

10. Подані іменники поєднайте з числівниками *два, три, чотири*. Поставте наголоси, поясніть особливість наголошування.

Бібліотекар, бік, бочка, брат, бухгалтер, бюлетень, весло, відро, віз, віриш, галка, дерево, джерело, дошка, дуб, книжка, колір, кілограм, номер, озеро, поїзд, раз, рік, сад, свято, середа, сестра, син, скатерка, склад (частина слова), стебло, стіг, сторож, струна, табель, табір, таз, тарілка, том, труба, удова, фронт, хмарка, центнер, чоловік, шапка, шрифт, штабель, шлях, явір, ярмарок, ярус, ясен.

Література

1. *Бондар О.І., Карпенко Ю.О., Микитин-Дружинець М.Л. Сучасна українська літературна мова: Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія: навч. посіб. Київ: Академія, 2006. С. 130–135.
2. *Винницький В.М. Наголос у сучасній українській мові. Київ: Рад. школа, 1984. С. 12–71.
3. Винницький В. Українська акцентна система: становлення, розвиток. Львів: Бібльос, 2002. 578 с.
4. Винницький В.М. Про акцентуаційний спосіб словотворення. *Мовознавство*. 2007. № 3. С. 12–23.
5. Гальчук І.Ю. Історія акцентуації суфіксальних іменників чоловічого роду української мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. Київ, 1997. 24 с.
6. Головащук С.І. Словник наголосів. Київ: Наук. думка, 2003. 320 с.
7. Дудик П. Наголошування слів і культура мовлення. *Дивослово*. 2003. № 4. С. 19–20.
8. *Кюнцлі Р.В., Пискач О.Д. Сучасна українська літературна мова. Фонетика. Фонологія. Орфоепія: Курс лекцій і практичних завдань. Львів, 2010. С. 187–194.
9. *Орфоепічний словник української мови: В 2 т. / Уклад.: М.М. Пещак та ін. Київ: Довіра, 2001–2003. Т. I. 955 с.; Т. II. 918 с.
10. Погрібний М.І. Словник наголосів української літературної мови. Київ: Рад. школа, 1959. 602 с.
11. Скляренко В.Г. Історія акцентуації іменників а-основ української мови. Київ: Наук. думка, 1969. 148 с.
12. Скляренко В.Г. Історія акцентуації іменників середнього роду української мови. Київ: Наук. думка, 1979. 111 с.

13. Товкайло Т.І. Наголошення суфіксальних іменників чоловічого роду в сучасній українській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. Київ, 1993. 19 с.
14. Тоцька Н.І., Кононенко О.В. Побічний наголос в українській мові. *Українське мовознавство*. 1987. Вип. 14. С. 38–44.
15. Українська літературна вимова і наголос: словник-довідник / за ред. М.А. Жовтобрюха. Київ: Наук. думка, 1973. 724 с.
16. Хохрякова Л.Ф. Особливості нормативного наголошування фахової лексики (на матеріалі юридичної термінології). URL: <http://www.rusfil-mggu.at.ua/forum/25-107-1>.

НАГОЛОШУВАННЯ ПРИКМЕТНИКІВ, ЧИСЛІВНИКІВ І ЗАЙМЕННИКІВ

Практичні заняття № 14, 15

Контрольні питання:

1. Акцентуація префіксальних та суфіксальних прикметників.
2. Смилова функція наголосу в прикметниках.
3. Наголошування складних прикметників.
4. Дублетне наголошення прикметників.
5. Акцентуація граматичних форм числівників.
6. Акцентні особливості граматичних форм займенників.

Практичні завдання:

1. Користуючись орфоепічним словником, поставте наголос у поданих словах: *Новий, абиякий, старий, валовий, децо, черговий, громадський, зустрічний, сільськогосподарський, легкий, вогкий, терпкий, вісімдесят, водозливний, водонепроникний, водоочисний, водоспускний, корисний, бозна-котрий, котрий-небудь, вірнопідданий, в'язкий, гордіїв вузол, одинадцять, грейпфрутовий, ґрунтовий, сімдесят, ґнотовий, жерстяний, житловий, зручний, цегляний, чадний, шерстяний, шкіряний, щільний.*

2. Утворіть від поданих іменників прикметники за допомогою суфікса -ов- (-ев-), поставте наголос.

Алюміній, береза, біль, бязь, вишня, вісь, гай, галузь, груша, ґрунт, дощ, замша, значення, життя, корінець, край, кварц, куля, левкой, мигдаль, місяць, ніж, нікель, овоч, пара, парча, плащ, плече, плюш, поле, полудень, промінь, свинець, ситець, сіль, соя, спориш, сторож, тест, тиждень, тунець, туш, фарш, циліндр, чебрець, черешня, шагрень, шанець, щавель.

3. Користуючись тлумачним словником, з'ясуйте, в яких словах наголос виконує смислорозрізнявальну функцію.

Весняний, вигідний, відповідний, вітряний, вітчизняний, вогняний, водяний, гаванський, гладкий, завізний, кубовий, лікарський, мандрівний, марний, хмаристий, цементовий, чималий, пересічний, характерний.

4. Порівняйте наголошення твірних і похідних слів:

Абетковий (абетка), заліковий (залік), щогловий (щогла), докорінний (корінний), заморський, приморський (морський), навкисний, навскісний (скісний), пристінний, настінний (стінний), виразковий (виразка), вказівний (вказівка), гамірний (гамір), голковий (голка), голосовий (голос), зірковий (зірка), зустрічний (зустріч), католицький (католик), кишковий (кішка), кісточковий (кісточка), клітковий (клітка), книжковий (кніжка), конопельний (конопля), корінний (корінь), кульковий (кулька), листяний (лістя).

5. Поставте подані числівники і займенники у форми родового, орудного та місцевого відмінків, поясніть наголошення.

Один, одинадцять, дванадцять, дев'ятнадцять, п'ятдесят, шістдесят, сімдесят, вісімдесят, сорок, кілька, кільканадцять, двісті, триста, чотириста, п'ятсот, шістсот, сімсот, дев'яносто, тисяча, мільйон; ніякий, декотрий, самий, той, весь, всенький, отакенький, самісінький.

6. До поданих слів доберіть різні граматичні форми в однині і множині і з'ясуйте, в яких із них рухомий наголос: *епоха, липа, завдання, пити, говірка, снігур, захопити, кипіти, ковзкий, кожух, любити, чекати, степ, керівник, бабуся, мистецтво, гадати, пояснити, гора, птах, віри, низький, вісімдесят, сорок, один.*

Література

- 1.*Бондар О.І., Карпенко Ю.О., Микитин-Дружинець М. Л. Сучасна українська літературна мова: Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія: навч. посіб. Київ: Академія, 2006. С. 130–135.
- 2.Винницький В. М. Коренева акцентуація суфіксальних прикметників. *Мовознавство*. 1991. № 6. С.19–25.
- 3.*Винницький В.М. Наголос у сучасній українській мові. Київ: Рад. школа, 1984. С.71–103.
- 4.Винницький В. Українська акцентна система: становлення, розвиток. Львів: Бібльос, 2002. 578 с.
- 5.Винницький В.М. Про акцентуаційний спосіб словотворення. *Мовознавство*. 2007. № 3. С.12–23.
- 6.Головащук С.І. Словник наголосів. Київ: Наук. думка, 2003. 320 с.
- 7.Дудик П. Наголошування слів і культура мовлення. *Дивослово*. 2003. № 4. С. 19–20.
- 8.*Задорожний В. Наголошення в полісемічному слові. *Дивослово*. 2003. № 2. С. 28–30.
- 9.Задорожний В.Б. Становлення наголосу прикметників із суфіксом -к- в українській літературній мові. *УМЛШ*. 1990. № 12. С. 59–62.
- 10.*Кюнцлі Р.В., Пискач О.Д. Сучасна українська літературна мова. Фонетика. Фонологія. Орфоепія: Курс лекцій і практичних завдань. Львів, 2010. С. 187–194.
11. Орфоепічний словник української мови: В 2 т. / Уклад.: М.М. Пешак та ін. Київ: Довіра, 2001–2003. Т. I. 955 с.; Т. II. 918 с.
- 12.Погрібний М.І. Словник наголосів української літературної мови. Київ: Рад. школа, 1959. 602 с.

13. Пристай Б.Р. Акцентні варіанти іменників та прикметників у сучасній українській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. Львів, 1995. 23 с.
14. Українська літературна вимова і наголос: словник-довідник / за ред. М.А. Жовтобрюха. Київ: Наук. думка, 1973. 724 с.

НАГОЛОШУВАННЯ ДІЄСЛІВ

Практичні заняття № 16, 17

Контрольні питання:

1. Акцентні особливості граматичних форм дієслів.
2. Акцентуація префіксальних, префіксально-суфіксальних та суфіксальних дієслів.
3. Семантична, граматична та семантико-граматична роль наголосу в дієсловах.
4. Дублетне наголошення дієслів.

Практичні завдання:

1. У поданих дієсловах поставте наголос, перевіривши себе за словником.
Посидіти, залишити, ненавидіти, продати, перепродати, ходити, переходити, постояти, потерпіти, заводити, виробити, махнути, хитнути, стукнути, кинути, бовтнути, закинути, остигнути, мазнути, дмухнути, глянути, заглянути, крикнути, скокнути.
2. Утворіть усі часові форми від поданих дієслів. Як змінюється місце наголосу, чому?
Могти, хотіти, любити, бути, просити, вести, везти, нести, водити, тужити, носити, возити, їти, їсти, жити, принести, приносити.
3. Від наведених слів утворіть нові з префіксом **ви-**. Як змінюється місце наголосу та значення цих слів?
Співати, творити, мріяти, бігти, знати, дивитися, слухати, думати, глинути, горіти, рости, брести, ходити, везти, варити, вчити, їхати, косити, купити, просити, стояти, сипати, стригти, шити, шкребти.
4. Від поданих дієслів утворіть дієприслівники теперішнього часу, поставте наголос:
Стояти, ходити, писати, говорити, лити, летіти, молотити, бажати, хитати, мріяти, співати, мислити, відповідати, танцювати, переживаючи, радіти, хвалити, жити, дивувати, турбувати, годувати, напувати, допомагати, оглядати, вітати, квітувати, благословляти, питати, судити, утворювати, крокувати, плавати.
5. У котрих із наведених слів наголос рухомий? Доведіть на конкретних прикладах: *бідний, боязнь, диво, добрий, душа, земля, круглий, море, ненависть, простий, Сибір, співати, один, сорок, дев'яносто, той, весь, нести, носити, спина, брести, бродити.*
6. Утворіть усі особові форми однини і множини від наведених дієслів і поясніть особливості наголошування: *досади́ти* «закінчити садити» і *досади́ти* «завдати прикростей»; *куру́ти* «палити» і *куру́ти* «пилити, порошити»; *мору́ти*

«виснажувати» і *моріти* «обробляти деревину»; *назоліти* «налужити» і *назоліти* «набриднути»; *завіти* «закрутити, заплести» і *завіти* «заскиглити»; *платіти* і *гудіти*; *гудіти* і *гудити*.

7. Прочитайте виразно текст і поясніть особливості вимови й наголошування дієслівних форм.

Цілісіньку зиму в пам'яті твого дитинства живе спогад про білі берези. Ти мрієш про провесінь, про ліс у березневу пору, тобі уявляються й сняться темні галяви, з яких зійшов сніг, а на них чистими сльозами забілили поодинокі проліски. Ввижаються тобі жовті пухнасті котики на вільсі, коричневі котики на березовому гіллі, пригадується, який смачний був березовий сік минулорічної провесни й позаминулорічної. Здається, нічого смачнішого в своєму житті пити не доводилось, і тривожно так пахла ранка в стовбурі, маленька ранка, з якої кавав сік...

Берези віддалеки ясніють, світяться – вони такі вродливі, привітні поміж чорних дерев. І чим ближче ти підходиш, тим більші вони стають, немов набрякають світлом, і ти вже помічаєш, як гарно погойдуються на вітрі їхні гілля – воно немов плаває у воді туди-сюди, то заплутається, то розплутається, а то, напружившись, витягнеться на вітрі й тремтить-тремтить, немов хоче відірватись од стовбура, полетіти над лісом, полинути разом із хмарами (Є.Гуцало).

Література

1. Винницький В.М. Про акцентуаційний спосіб словотворення. *Мовознавство*. 2007. № 3. С.12–23.
2. Винницький В. Українська акцентна система: становлення, розвиток. Львів: Біблос, 2002. 578 с.
3. *Винницький В.М. Наголос у сучасній українській мові. Київ: Рад. школа, 1984. С. 104–134.
4. Головащук С.І. Словник наголосів. Київ: Наук. думка, 2003. 320 с.
5. Дудик П. Наголошування слів і культура мовлення. *Дивослово*. 2003. № 4. С. 19–20.
6. Задорожний В.Б. «Єдиного слова ради». URL: <http://www.kulturamovny.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine41-9.pdf> (про акцентні помилки в сучасній поезії).
7. *Задорожний В.Б. Видоутворення як причина акцентних змін у системі дієслова в українській мові. *Мовознавство*. 2002. № 4–5. С.12–20.
8. *Задорожний В.Б. Незавершені процеси акцентних перетворень у групі дієслів на *-ити*. *Мовознавство*. 2005. № 2. С. 59–68.
9. Задорожний В.Б. Реконструкція акцентних процесів у префіксальних дієслівних утвореннях. *Мовознавство*. 2003. № 1. С.66–76.
10. Кюнцлі Р.В., Пискач О.Д. Сучасна українська літературна мова. Фонетика. Фонологія. Орфоепія: курс лекцій і практичних завдань. Львів, 2010. С. 187–194.
11. *Мамалига А. Збереження акцентно-граматичних елементів усного мовлення (дієслівні форми). *Стиль і текст*. Вип. 4. URL: <http://www.journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1085>

12. Мацюк З. Типи словозміни українського дієслова як лінгводидактична проблема. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2008. Вип. 3. С.230–241.
13. Орфоепічний словник української мови: В 2 т. / Уклад.: М.М. Пещак та ін. Київ: Довіра, 2001–2003. Т. I. 955 с.; Т. II. 918 с.
14. Погрібний М.І. Словник наголосів української літературної мови. Київ: Рад. школа, 1959. 602 с.
15. Рязанова О. До проблеми акцентуації дієслів у поезії Івана Франка (суфіксально-флексійне наголошення, тип СФ). *Українське літературознавство*: зб. наук. пр. 2006. Вип. 68. С.219–226.
16. *Тішечкіна К. З історії акцентуації дієприслівників на -ши/-вши. *Українська мова*. 2010. № 2. С. 25–32.
17. Українська літературна вимова і наголос: словник-довідник / за ред. М.А. Жовтобрюха. Київ: Наук. думка, 1973. 724 с.

ТЕМА: НАГОЛОШУВАННЯ ПРИСЛІВНИКІВ, СЛУЖБОВИХ СЛІВ ТА ВИГУКІВ

Практичне заняття № 18

Контрольні питання:

1. Акцентуація префіксальних, префіксально-суфіксальних та суфіксальних прислівників.
2. Дублетне наголошування прислівників.
3. Смилова роль наголосу в прислівниках.
4. Наголошування складних прислівників.
5. Особливості наголошування службових слів та вигуків.

Практичні завдання:

1. Від поданих прикметників утворіть прислівники з суфіксом *-о*. Поясніть наголос у твірних і похідних слів.

Гарний, солідний, високий, глухий, живий, кривий, рясний, твердий, тугий, тупий, дорогий, молодий, веселий, дешевий, здоровий, порожній, близький, гідкий, гінкий, грузький, ковзкий, легкий, слизький, хрипкий, шорсткий, боязкий, гомінкий, копіткий, сторожкий, короткий, солоний, солодкий, брудний, гучний, дрібний, міцний, смішний, складний, трудний, чудний, сумний, голосний.

2. У поданих словах поставте наголоси і запишіть у дві колонки: а) прислівники з одним наголосом; б) прислівники з подвійним наголосом. Підкресліть прислівники, у яких зміна наголосу змінює значення слова. Перевірте себе за словником.

Хороше, разом, високо, чимало, ялось, гуртом, абиде, наздогад, хтозна-де, широко, глибоко, навскіс, гаряче, зокрема, завжди, назавжди, наскрізь, назовсім, невтямки, вперек, безвісти, наздогад, байдуже, усередині, посередині, урізнобіч, уповні, спроквола, справіку, поблизу, повік-віки, по-новому, потайки, шкода, по-українськи, по-батьківськи, по-людськи, по-своєму, коли-небудь, як-небудь, віч-на-віч, всього-на-всього, пліч-о-пліч, по-господарськи, в цілому, босоніж, водносталь, нашивидкуруч, будь-що-будь, обіруч, обабіч, повсякчас, мимоїздом, позавчора, позаторік, мимоволі,

старанно, урочисто, виразно, затишно, дочиста, нарізно, надвоє, досита, злегка, нарізно, дарма, лігма, мішма, ницьма, сидьма.

3. Від поданих словосполучень утворіть складні прислівники, поясніть наголос: *горі лицем, долі лицем, обома руками, голими руками, власними руками, на швидку руку, з лівої руки, з правої руки, мимо ходячи, босими ногами, на всі боки, з усіх боків, з обох боків, по той бік, в різні боки, того року, минулого року, поза той рік, цього року, по всякий час, на самий перед, з початку віку, плече об плече, всього на всього.*

4. Поставте наголоси в наведених словосполученнях: *наді мною пролітає, поза хату завертає, іти поперед брата, зупинився посеред поля, віє з-поза гір, піднявся попід хмари, пролягло поміж нами, близько від своєї батьківщини, зупинився осторонь шляху, донеслося зсередини будівлі, іде навздогін товаришеві, ліворуч і праворуч від дороги, шляхом переосмислення значення, на підставі власного досвіду, на випадок неврожаю, на користь рідної країни, протягом усієї зими, до самого кінця життя, всупереч власній легковажності, працювати нарівні з дорослими, у дусі нових вимог, володіти предметом у розрізі програми, наперекір літнім суховіям, з приводу нашого свята, завдяки нестримному темпераменту, тільки не я це зроблю, лише поезія вічна.*

5. До кожного поданого слова напишіть паралельно однозвучне слово з іншим наголосом. Перевірте себе, користуючись орфоепічним словником.

Розбийте утворені пари слів на чотири групи: а) слова, що можуть мати два наголоси без зміни значення; б) слова, що зі зміною наголосу змінюють лексичне значення; в) слова, що зі зміною наголосу зазнають граматичних змін; г) слова, що зі зміною наголосу змінюють стилістичне значення. Поясніть значення слів із різним наголосом.

Бавовняний, бажаний, байдуже, бали, батьківщина, багна, баєчки, бджоли, бесіди, бігом, балки, бісів, братова, баитани, бондарів, беззахисний, біднота, брати, боляче, бери, бочки, братів, броня, біди, верби, брови, блузки, білки, васильки, волошковий, варення, воловий, ваги, весла, високо, вина, ведмежа, ворон, вибігати, верхом, вигідний, виводити, визволення, вигода, видихати, видати, відбігати, відомість, відзначити, в'язка, виїздити, відповісти, викидати, вітчизняний, виносити, відкидати, відра, гаряче, гілки, Григорович, гіркота, гикати, говірка, глухарю, глибоко, груба, гроші, діждешся, деревина, двору, значити, зав'язка, зокрема, завжди, колос, лапки, поверх, приклад, прошу, пташник, срібло, сливовий, сім'я, типовий, усмішка.

6. Прочитайте текст, дотримуючись орфоепічних норм. Поясніть вимову підкреслених слів.

Між м'якими зеленими, ніби оксамитовими, берегами в'ється гадюкою Раставиця, неначе передражняє здорові річки, як часом маленькі діти передражняють старших. А там далі вона повилась між високими вербами та лозами, що обступили її стіною з обох боків. От верби одступились од берега і розсипались купами на зеленій траві. Скрізь по обидва боки Раставиці на покаті стеляться чудові городи, жовтіють тисячі соняшників, що ніби поспинались та заглядають поверх бадилля кукурудзи на річку; там далі набігли над річку високі коноплі і залили берег своїм гострим важким духом. В одному місці розрослись чималі вишники, а далі од берега, коло самих хат, ростуть дикі груші та яблуні,

розкидавши своє широке гілля понад соняшниками; а ондечки серед одного городу вгніздилась прездорова, стара, широка та гілляста дика груша, розклала своє гілля трохи не при землі на буряки та картоплю. Соняшники заплутались своїми жовтими головами в гіллі (І.Нечуй-Левицький).

Література

1. Булаховський Л.А. Наголос. *Курс сучасної української літературної мови* / за ред. Л.А. Булаховського. Київ: Рад. школа, 1951. Т. 1. С.481–513.
2. Винницький В.М. Про акцентуаційний спосіб словотворення. *Мовознавство*. 2007. № 3. С.12–23.
3. Винницький В. Українська акцентна система: становлення, розвиток. Львів: Бібльос, 2002. 578 с.
4. *Винницький В.М. Наголос у сучасній українській мові. Київ: Рад. школа, 1984. С. 134–157.
5. Головащук С. І. Словник наголосів. Київ: Наук. думка, 2003. 320 с.
6. Дудик П. Наголошування слів і культура мовлення. *Дивослово*. 2003. № 4. С. 19–20.
7. Задорожний В.Б. «Єдиного слова ради». URL: <http://www.kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine41-9.pdf> (про акцентні помилки в сучасній поезії).
8. *Іваночко К.М. Акцентуація прислівників у сучасній українській літературній мові: автореф. дис... канд. філол. наук. Дрогобич, 1997. 20 с.
9. Кюнцлі Р.В., Пискач О.Д. Сучасна українська літературна мова. Фонетика. Фонологія. Орфоепія: курс лекцій і практичних завдань. Львів, 2010. С. 187–194.
10. Орфоепічний словник української мови: В 2 т. / Уклад.: М. М. Пещак та ін. Київ: Довіра, 2001–2003. Т. I. 955 с.; Т. II. 918 с.
11. Погрібний М.І. Словник наголосів української літературної мови. Київ: Рад. школа, 1959. 602 с.
12. Українська літературна вимова і наголос: словник-довідник / за ред. М.А. Жовтобрюха. Київ: Наук. думка, 1973. 724 с.

ІНТОНАЦІЯ ТА ЇЇ СКЛАДОВІ ЕЛЕМЕНТИ

Практичні заняття № 19, 20

Контрольні питання:

1. Інтоніяція та її складові елементи.
2. Фразовий наголос і його різновиди (наголос акцентної групи, синтагматичний, логічний та емпатичний наголоси).
3. Поняття мелодики української мови. Основні типи мелодики.
4. Паузи. Види пауз.
5. Правила інтонування тексту.
6. Партитура тексту.

Практичні завдання:

1. Прочитайте текст, зберігаючи паузи і логічні наголоси. Позначте слова, які слід виділяти логічним наголосом.

Чарівниця

Звідси, з Полтавської Богданівки, з біленької селянської хати, рушила у великі світи творчість народної художниці Катерини Білокур.

Спершу її картини побачила Полтава, потім Київ, Москва, з'явилися вони і в Парижі: біля них товпилися відвідувачі на міжнародних виставках. Люди збуджено запитували: «Хто ж авторка цих незвичайних полотен?» У її картинах відчувалась якась магічна сила, фантастична краса. Звідки така яскрава уява у простій українській жінки?

А дочка України, Катерина Білокур, вразивши усіх силою своїх картин, мовби розповідала світові, який талановитий її народ (За О. Гончаром).

2. Прочитайте подані речення, дотримуючись логічних пауз, і встановіть, наскільки паузи співвідносяться з розділовими знаками. 1. *Заспівай лиш нам, старий кобзарю (Т. Шевченко).* 2. *Соломія міркувала, що, коли брати у ліву руку, плавні мусять швидко скінчитися... (М.Коцюбинський).* 3. *Після неспокійної ночі Тихович разом зі сходом сонця зірвався на рівні ноги // (М.Коцюбинський).* 4. *Дівчата йдуть, співаючи, з ланів (Леся Українка).* 5. *І все летить перед тобою, і ти, здається, сам лешиш (В. Сосюра).* 6. *Пізно увечері, а то й уночі Нестор Іванович виходить надвір і споглядає зоряне небо (Є.Гуцало).* 7. *Із задрістю можна боротися лише одним способом: зробити так, щоб життя задрісних стало щасливішим і повнішим (Б. Рассел).*

3. Виразно прочитайте речення, виділяючи логічний наголос. Поясніть. 1. *Коли я буду явором рости, дивитися у далеч з висоти, коханій посилатиму листочки, як посилаю їй тепер листи.* 2. *Безсмертні всі: цей виховав дитину, той пісню написав, хоч і єдину, а той, хто не зумів цього зробити, біля дороги посадив калину.* 3. *Рівняє смерть усіх. Та після неї не всі однакові в серцях людей: великими стають лиш Прометей, чи їх тіла в землі, чи в мавзолеї (Д.Павличко).*

4. Запишіть подані тексти, використовуючи знаки партитури (див. додаток 3). Проаналізуйте інтонаційні особливості. Тексти виразно прочитайте.

I. *Справжня любов до народу прекрасна річ; порядна і чесна людина сприймає її як належне, тому багато про це не говорить; так само, як порядний чоловік не кричить на цілий світ про свою любов до жінки, родини і так далі. Справжня любов оберігає, приносить жертву і, головне, працює (Т. Масарик).*

II. *Мова могутнє знаряддя і шкільного навчання, і наукової та публіцистичної думки, і ораторського мистецтва, і поетичної творчості, і ділового листування, і дипломатичних переговорів. Не лише поет, прозаїк чи драматург, але й фізик чи математик доконче повинні мати до своїх послуг багатий, гнучкий, точний і виразний мовний апарат (М.Рильський).*

III. *Нещасна, неправдива людина, що добровільно й легко зрікається рідної мови; щаслива, праведна людина, що в радості й горі будує слово своєї землі. Нещасні, прокляті батько й мати, що сплоджують перевертнів; щасливий, непереможний народ, що породжує своїх захисників і оборонців (Б. Харчук).*

5. Прочитайте виразно один із трьох текстів, наведених у посібнику О. Сербенської «Культура усного мовлення» (с. 162–166).
6. З'ясуйте роль інтонації для розуміння змісту речень: *Мати вкрила його плащем батька; Брат мій учитель; Зустрів брата художника.*
7. Вивчіть напам'ять вірш І.Франка, П.Тичини, Л.Костенко, В.Симоненка, Д.Павличка (один на вибір).
8. Охарактеризуйте теле- чи радіопередачу (на вибір) з погляду культури усного мовлення.
9. Прочитайте виразно поезію, прокоментуйте складові інтонації:
- Карпати потонули в тишині,
Стоять смереки у сонливій зморі,
І жевріють в небесній вишині,
Неначе вуглики у згаслій ватрі, зорі.
Мені здається, що стою на дні
у велетенським, глибочезнім морі,
Вгорі світила бачу я нічні
Крізь води сині, тихі і прозорі.
Піщинкою малою на землі
Себе я почувую в ці хвилини...
Та на світанку море ночі схлине,
І перед сонцем, в ранішній імлі,
На цій шпилі вершини знову стану
Володарем земного океану (Д. Павличко).*
10. Підготуйте мовленнєвий портрет журналіста чи однокурсника за зразком, наведеним у додатку 2.

Література

1. *Багмут А.Й., Борисюк І.В., Олійник Г.П. Інтонація як засіб мовної комунікації. Київ: Наук. думка, 1980. 124 с.
2. Багмут А.Й. Інтонація спонтанного мовлення. Київ: Наук. думка, 1985. 216 с.
3. Багмут А.Й. Семантика і інтонація в українській мові. Київ: Наук. думка, 1980. 168 с.
4. Борисюк І.В. Інтонація і культура мовлення. *УМЛШ*. 1978. № 1. С. 32–38.
5. *Вербич Н.С. Інтонація публічного виступу: основні напрями дослідження. *Мовознавство*. 2011. № 5. С. 90–94.
6. *Вербич Н.С. Просодичні засоби вираження комунікативної настанови «переконання» в усному монологічному тексті. *На хвилях мови. Аллі Йосипівні Багмут / Ін-т укр. мови НАН України: упорядн.: О.С. Іщенко*. Київ: КММ, 2011. С. 224–229.
7. Єлісєнко Ю. Орфоепічний аспект фахової підготовки ведучих. *Наукові записки Інституту журналістики*. Київ, 2004. Т.15. С. 15–22.

8. Інтоніаційна виразність звукового мовлення засобів масової інформації / А.Й. Багмут, Т.О. Бровченко, І.В. Борисюк, Г.П. Олійник. Київ, 1994. 125 с.
9. *Кюнцлі Р.В., Пискач О.Д. Сучасна українська літературна мова. Фонетика. Фонологія. Орфоепія: Курс лекцій і практичних завдань. Львів, 2010. С. 197–207.
10. Непийвода В.Ф. Робота над інтонацією під час вивчення синтаксису простого речення. *Українська мова і література в школі*. 1978. № 7. С. 73–78.
11. Орфоепічний словник української мови: В 2 т. / Уклад.: М.М. Пещак та ін. Київ: Довіра, 2001–2003. Т. I. 955 с.; Т. II. 918 с.
12. Плющ Н.П. Про один із засобів вираження суб'єктивної модальності речення. *УМЛШ*. 1975. № 12. С. 31–37.
13. Померанцев І. Ремесло «Радіо». *Телевізійна й радіожурналістика (історія, теорія, практика, погляд у майбутнє)*: збірник науково-методичних праць. Вип.2. Львів, 1999. С.252–265.
14. *Ревуцький Д. Живе слово. Львів, 2001. С. 75–77, 88–89,102.
15. *Сербенська О.А. Культура усного мовлення. Практикум: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. С. 24–34.
16. Симоненкова Т. Робота над підвищенням рівня культури мовлення учнів. URL: <http://www.kievskiy-ruo.edu.kh.ua/Files/downloads/Symonenkova.pdf>
17. Українська літературна вимова і наголос: словник-довідник / за ред. М.А. Жовтобрюха. Київ: Наук. думка, 1973. 724 с.
18. *Черкашин Р.О. Художнє слово на сцені. Київ: Вища школа, 1989. С. 34–66.
19. *Штурнак О. Інтоніаційна виразність важливий елемент телевізійного тексту. URL: <http://www.lnu.edu.ua/faculty/jur/vypusk7/visnyk07-17.pdf>

ПИТАННЯ ДЛЯ ЗАЛКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Предмет і завдання орфоєпії.
2. Історія формування орфоєпічних норм української літературної мови.
3. Основні причини порушення орфоєпічних норм.
4. Типи орфоєпічних помилок.
5. Ефективні методи і прийоми навчання орфоєпії в середній школі.
6. Орфоєпічні словники української мови та їх характеристика.
7. Мовний апарат: а) органи дихання; б) органи голосоутворення; в) органи артикуляції.
8. Умови правильного дихання.
9. Розвиток дихання (фізіологічного і фонаційного).
10. Голос. Основні властивості голосу. Головні гігієнічні вимоги до голосу. Тренування голосу.
11. Дикція.
12. Вимова наголошених голосних звуків.
13. Ненаголошені [е] та [и], їх вимова і передача на письмі.
14. Правила вимови звуків [і], [а], [о], [у].
15. Вимова [і] та [и] у словах іншомовного походження.
16. Можливі варіанти вимови голосних звуків.
17. Вимова шумних дзвінких приголосних звуків перед: а) голосними [и], [а], [о], [е], [у]; б) голосним [і]; в) у кінці складу; г) у кінці слова.
18. Вимова дзвінких приголосних у сполученні з іншими приголосними.
19. Прийменник і префікс *з* перед глухими приголосними.
20. Вимова звука [з] у префіксах роз-, без- та в прийменнику без.
21. Історія звуків [г] і [ґ] в українській мові.
22. Нормативні варіанти [г] і [ґ] у словах.
23. Зміщення [г] і [ґ], або відхилення від норми.
24. Вимова звука [г] у середині слова перед глухими.
25. Поширення в українській літературній мові фрикативного [г] у словах іншомовного походження.
26. Вимова глухих перед дзвінкими в середині складу.
27. Вимова глухих у кінці слова.
28. Вимова і передача на письмі початкового префіксального [с], що постав унаслідок уподібнення до наступних глухих приголосних.
29. Вимова губних приголосних у кінці слова.
30. Вимова губних перед всіма голосними, крім [і].
31. Характер розрізнення вимови губних приголосних перед [і].
32. Вимова зубних приголосних [з], [с], [ц], [л], [т] та ін. перед іншими м'якими приголосними.
33. Вимова зубних приголосних у суфіксах -ськ-, -зьк-, -цьк.
34. Вимова зубних приголосних перед звуком [і] незалежно від його походження.
35. Пом'якшена вимова приголосного [ц'] на кінці слова та в суфіксі -иц'а.
36. Вимова [ц] у запозичених та звуконаслідувальних словах.
37. Вимова африкати [дз]. Часткова і повна африкатизація приголосних [д], [т] перед свистячими та шиплячими приголосними.
38. Вимова подвоєних приголосних (збіг і подовження).

39. Вимова приголосного звуку [р] у кінці слова й складу.
40. Вимова приголосного звуку [л].
41. Правила вимови звуку [ф] і звукосполучення [хв].
42. Вимова іншомовних слів та абревіатур.
43. Психологічні аспекти сприйняття мовних звуків. Звуковий символізм. Символічні значення українських голосних і приголосних.
44. Емоціографія як наука. Фоностилїстика. Фоносемантика. Фоніка.
45. Фонетико-стилїстичні засоби увиразнення художнього тексту: асонанс, алїтерація, звукова анафора, звукова епіфора, ономатопея та ін.
46. Елементи фоностилїстики на уроках 10 класу профільної школи.
47. Поняття милозвучності. Основні засоби милозвучності. Евфонія та какофонія в мовленні. Зіяння.
48. Методика вивчення милозвучності в середній школі.
49. Чергування у в, і й, з із зі зо як засоби милозвучності української мови.
50. Чергування різних типів морфем і граматичних форм слів з метою милозвучності.
51. Фонетичний та орфографічний складоподіл.
52. Методика вивчення складу в середній школі.
53. Склад, наголос та їх значення для техніки силабо-тонічної системи віршування (методичний аспект).
54. Основні ознаки і функції українського словесного наголосу.
55. Смилова функція наголосу в іменниках і прикметниках.
56. Основні правила наголошування іменників у сучасній українській літературній мові.
57. Основні правила наголошування прикметників у сучасній українській літературній мові.
58. Основні правила наголошування числівників і займенників у сучасній українській літературній мові.
59. Основні правила наголошування дієслів у сучасній українській літературній мові.
60. Основні правила наголошування прислівників у сучасній українській літературній мові.
61. Дублетне наголошування слів різних частин мови.
62. Наголос у шкільній лінгводидактиці.
63. Інтенація та її складові елементи.
64. Методика вивчення інтонації в середній школі.
65. Фразовий наголос і його різновиди (наголос акцентної групи, синтагматичний, логічний та емпатичний наголоси).
66. Співвідношення пауз і розділових знаків.
67. Основні правила інтонування тексту. Партитурні знаки.
68. Загальна характеристика орфоепічних словників та словників наголосів.
69. Основні види і функції мелодики української мови.
70. Декламування поетичного чи прозового уривка, читання скоромовок.

ТЕСТИ

1. У котрому рядку подано найповнішу і найбільш правильну відповідь на питання: «Що вивчає орфоепія?»

1. Це розділ науки про мову, в якому вивчається поняття про текст та чергування звуків у словах.
2. Це розділ науки про мову, який визначає принципи творення звуків та позначення їх на письмі.
3. Це розділ мовознавчої науки, який встановлює систему норм правильної літературної вимови окремих звуків, слів та граматичних форм, а також правильне інтонування.
4. Це розділ науки про мову, в якому вивчається система звуків та способи їх передачі на письмі.
5. Це розділ науки про мову, який вивчає наголос, паузи та склад.

2. У чому виявляються орфоепічні норми?

Варіанти відповіді: 1. В усталеній, закріпленій традицією вимові ненаголошених голосних звуків, дзвінких та глухих приголосних, різних звукосполучень, граматичних форм, у правильному наголошуванні слів. 2. У творенні нових слів, словосполучень та речень. 3. В утворенні нових слів, їх правильному вживанні та правилах уживання розділових знаків. 4. У каліграфічному зображенні елементів букв на письмі.

3. У котрому рядку в усіх словах є звук [e^н]?

1. Жовтень, звернення, імена, поєдинок, корінцевий.
2. Єгер, журавель, збудження, ребус, п'єса.
3. Європа, вересень, збільшення, весело, відображений.
4. Експорт, дощенту, засідання, ін'єкція, щедрівка.
5. Екзамен, щедро, дотепер, ієрогліф, інженер.

4. У котрому рядку в усіх словах є ненаголошений [o], що вимовляється як [o^у]?

1. Чому, черногуз, цокотіти, худорлявий.
2. Щогодини, хронічний, фотознімок, упровадити.
3. Холодцю, корівці, упорядкувати, зрозумів.
4. Троюрідний, ропуха, розхолоджу, кольчуга.
5. Кожушок, розуміння, кондуктор, зробити.

5. У котрому рядку в кожному слові є літера, не тотожна звуку, який позначає?

1. Легкий, просьба, зчеплення, ложка.
2. Зцілення, котяться, сподіваєшся, Васьчин.
3. Безчестя, розшук, помиляються, дядько.
4. Стіжок, безжурний, незчислений, казка.
5. Зсунути, добро, шістдесят, анекдот.

6. Правильну вимову відображає фонетичний запис слів у рядку:

1. Бере [бе^нре́], щавель [щча́ве^нл'], твоєї [твойейі].
2. Легка [ле^нхка́], умиваєшся [уми^ева́йе^нс':а], сережка [се^нре́шка].
3. Просьба [про́з'ба], ходжу [хо^уджу́], сиджу [сиджу́]
4. Боротьба [бород'ба́], пишеться [пише^нт'с'а], дужче [ду́жче].
5. Життя [жит'а́], займаєшся [за́ймайе^нс':а], село [се^нло́].

7. У котрому рядку в усіх словах відбувається асиміляція приголосних при вимові?

1. Просьба, боротися, Парасчин, футбол, накладка.
2. Питаєшся, нігтики, розчистити, книжці, радість.

3. Серце, шістдесят, з джерела, в'язка, безсердечність.
  4. Уманський, розклад, грудка, місцевий, крутиться.
  5. Розсердити, спитати, легенько, сьогодні, синекдоха.
8. У котрому рядку в усіх словах є звук [e^н]?
  1. Екскурсія, європейський, престарілий, інвестування, дельфін.
  2. Етнограф, життєвий, нероба, посаджений, розсердити.
  3. Зберегти, Євпаторія, заслужений, в'ється, епоха.
  4. Серце, джинси, екологія, деталь, майбутнє.
  5. Екзамен, щедро, дотепер, ієрогліф, інженер.
9. У котрому рядку в кожному слові є літера, не тотожна звуку, який позначає?
  1. Явище, щуплий, долина, гірський.
  2. Дужці, вість, на смерічці, пізно.
  3. Безсердечний, Васьчин, безбатченко, не мучся.
  4. Псується, кінський, зуб, корінці.
  5. Нігтик, клітчастий, вогонь, ідеальний.
10. У котрому рядку в усіх словах допускається оглушення дзвінких?
  1. Приказка, кладка, Кузьченко, відпросити, книжка.
  2. Зубчик, нігтики, розчистити, книжці, людський.
  3. Серед, прудко, з прибутку, в'язка, безсердечність.
  4. Розсердити, зчепити, легко, нігтик, зцілений.
  5. Шведський, розклад, грудка, важко, круг.
11. Правильну вимову відображає фонетичний запис слів у рядку:
  1. Боротьба [борот'ба́], пишеться [пише^нт'с'а], дужче [ду́шче].
  2. Ложці [лoз'ц'і], розсипати [рос:и^нпáти^н], здається [здай'ец'а].
  3. Казка [ка́ска], бджілка [бдж'ілка], розумний [роз'умний].
  4. Ллється [л'єц'а], істотні [істoт'ні], миліше [мил'іше].
  5. Кожух [кож'ух], левада [ле^нвада], приносить [при^нoси^т].
12. У котрому рядку в усіх словах відбувається асиміляція приголосних при вимові?
  1. Розжувати, камінці, кігті, різьба, кухня.
  2. Отже, натхнення, баластний, закарпатський, снишся.
  3. Зшити, коритце, братство, лічба, стіна.
  4. Зважся, дочці, безжурний, камінчик, вість.
  5. Ворота, щезнути, зшиток, вогко, безстрашний.
13. У котрому рядку в усіх словах є звук [e^н]?
  1. Займенник, здоров'я, літнє, Єсентуки, етап.
  2. Енергія, закінчення, зекономити, вечір, перо.
  3. Згоден, імперія, вервечка, екстрений, рекорд.
  4. Євпаторія, загибель, депо, верба, екзотика.
  5. Землетрус, В'єтнам, лілея, сусіднє, б'ється.
14. У котрому рядку в кожному слові є спрощення приголосних при вимові ?
  1. Шістнадцять, туристський, агентство, шістсот.
  2. Контрастний, людство, невістці, братній.
  3. Брестський, джміль, голівка, джемпер.
  4. Братський, сирітський, церква, гриміти.
  5. Багатство, невістчин, гордовито, гудзик.
15. У котрому рядку в усіх словах зубні приголосні уподібнюються і вимовляються м'яко?
  1. Радість, сьогодні, кузня, підняти, камінчик.

2. Жінці, вісті, навесні, весляр, знати.
  3. Безцінний, позеленіти, принісши, ремінчик, безділля.
  4. Беремося, б'єшся, умиваєшся, зважся, у книжці.
  5. Рівність, холодні, стіна, український, по вінця.
16. Правильну вимову відображає фонетичний запис слів у рядку:
1. Походжає [походжа́йе], голубка [голубка], свято [с'в'áто].
  2. Промінчик [пром'інчи́к], земля [земл'á], завітчаний [закв'іч:ани́ї].
  3. Щастя [ш'ч'ás'ц'a], чому [чо'му́], біжать [б'іж'át'].
  4. Нижче [ні́жче], дігтяр [д'іхт'áр], невістці [ни'в'іс'ц'і].
  5. Вогко [во́хко], безжурний [безжу́рний], абатство [абáцтво].
17. У котрому рядку в усіх словах відбувається асиміляція приголосних при вимові?
1. Якби, абстрактний, баскетбол, вчиться, волинський.
  2. Туристський, лічба, шістдесят, невістці, роззброїти.
  3. Екзамен, свіжість, людський, вчиться, коротшати.
  4. Незалежність, росяний, хусточки, сміється, завітчати.
  5. Честь, підказати, діжці, хвилюєшся, пшеничний.
18. У котрому рядку в усіх словах є звук [и^є]?
1. Примирити, неволити, визнання, випередити.
  2. Оркестр, кенгуру, Лебедин, нестерпно, густо-прегусто.
  3. Інженер, левеня, фізеляжний, певно, порожне.
  4. Єдиний, кельнер, левада, морепродукти, полудень.
  5. Екватор, елот, сантиметр, об'єднання, ієрархічний.
19. У котрому рядку в кожному слові є літера, не тотожна звуку, який позначає?
1. Братство, звістці, джміль, робота.
  2. Вечоріти, принеси, розумний, ексцентричний.
  3. Джемпер, світський, джурчати, рибка.
  4. Заочний, піаністка, даремно, поезія.
  5. Горджуся, хустці, жаркий, голка.
20. У котрому рядку в усіх словах глухі вимовляються дзвінко?
1. Анекдот, футбол, зшиток, вогко, безстрашний.
  2. Вокзал, бухгалтер, Великдень, аякже, віжки.
  3. Рюкзак, айсберг, кігті, бюстгальтер, бряжчання.
  4. Зшити, коритце, братство, лічба, екзамен.
  5. Отже, ось де, молотьба, баскетбол, хоч би.
21. Правильну вимову відображає фонетичний запис слів у рядку:
1. [грунт], [несе], [ход'ба́], [косити], [га́дка].
  2. [весло́], [ге^нне^{ра}л], [степ], [ме^нне́], [шоўк].
  3. [вогза́л], [си^єні́ц'a], [коза́ц'ки́ї], [холоде́ц'], [пи^єшу́].
  4. [ношу], [п'іс'н'а], на [до́с'ц'і], у [ху́сточц'і], [ве^нзе́].
  5. [розхита́ти^є], [буў], [ні́з'ко], [п'іч'], [студе́нтка].
22. У котрому рядку в усіх словах відбувається асиміляція приголосних при вимові?
1. Щастя, розробка, хоч би, ось де, Гандзя.
  2. Розжувати, клавіша, гордість, кігті, вирізка.
  3. Розкіш, срібло, дні, вітчим, мерехтати.
  4. Розчин, мотузці, казахський, вивізши, принісши.
  5. На дошці, розчесати, честь, ховається, відзнака.
23. У котрому рядку у всіх словах є звук [е^н]?
1. Інвентар, індекс, довжелезний, планета, перукарня.

2. Егоїзм, українець, завершення, стажер, ідеальний.
  3. Дністер, прикінцевий, ремінці, сердито, розгалужений.
  4. Заздалегідь, розтоплений, весна, спересердя, ін'єктувати.
  5. Премудрий, розжеврїтися, єдиний, натщесерце, нежить.
24. У котрому рядку в кожному слові є приголосні, що не вимовляються?
1. Поїздка, гігантський, шістдесят, студентство.
  2. Агентство, зап'ястний, хворостняк, студентський.
  3. Невістка, шістсот, журналістці, копитце.
  4. Кістлявий, тче, братство, рекрутчина.
  5. Безпека, вартість, розшитий, розчавити.
25. У котрому рядку в усіх словах шиплячі вимовляються як свистячі?
1. На дошці, книжці, обпечешся, ховаєшся, зважся.
  2. Щастя, розробка, хоч би, ось де, Гандзя.
  3. Розжувати, клавіша, гордість, кігті, вирізка.
  4. Розкіш, срібло, дні, вітчим, мерехтіти.
  5. Розчин, мотузці, казахський, вивізши, принісши.
26. Правильну вимову відображає фонетичний запис слів у рядку:
1. [бажáн':а], [носúў], [корóва], [пишеш], [с'уди].
  2. [м'її], [хмáра], [п'íz'н'її], [дúмка], [розпúска].
  3. [вáжко], [борот'бá], [зи^емá], [сл'озá], [ви^емóва].
  4. [тижнéвїї], [к'інéц'], [кожух], [казáти], [ли^ет'їти^е].
  5. [подúшка], [под'іл'áти^е], [степ], [ме^нне́], [шоўк].
27. У котрому рядку в усіх словах відбувається спрощення приголосних при вимові?
1. Зап'ястний, баптистський, баластний, хвастнути, хворостняк.
  2. Форпостний, корисний, щасливий, улесливий, вискнути.
  3. Достроковий, якісний, цілісний, месник, очисний.
  4. Свиснути, горшка, ченці, чесний, пестливий.
  5. Доблесний, кістлявий, ремісник, скло, шелеснути.
28. У котрому рядку всі слова зазнають асиміляції при вимові?
1. Розжувати, лічба, фальш, розкіш.
  2. Баскетбол, аякже, клавіша, повість.
  3. Оглядається, штанці, з джерела, радься.
  4. Тхнути, прогавити, ремінчик, рівчак.
  5. Корінці, бджола, стиха, ліщина.
29. У котрому рядку в усіх словах є ненаголошений [о], що вимовляється як [o^у]?
1. Анатомічний, білоручка, білосніжний, біологічний.
  2. Благодійник, хронікальний, хомут, холодець.
  3. Хліборізка, уповільнити, упорядкувати, господарство.
  4. Тропічний, тріпотіти, субординація, самоскид.
  5. Пройду, пору, морську, когутик.
30. У котрому рядку в усіх словах свистячі вимовляються як шиплячі?
1. Квітці, розберешся, розшук, книжці, мушці.
  2. На дошці, книжці, обпечешся, ховаєшся, зважся.
  3. Розчистити, з жиру, вітчим, розрісшись, дочці.
  4. Лесьчин, зжарити, принісши, з джерела, розчин.
  5. Розжувати, мотузці, казашці, вивізши, безжурний.
31. Правильну вимову відображає фонетичний запис слів у рядку:
1. [росхи^етáти^е], [буў], [блúз'ко], [п'іч], [студéнтка].

2. [бажа́н':а], [носу́ў], [ко́рoва], [пишеш], [с'уди].
  3. [грунт], [несе], [ход'ба́], [косити], [га́дка].
  4. [ношу], [піс'н'а], на [до́с'ц'і], у [ху́сточц'і], [ве^нзе́].
  5. [вогза́л], [си^нці́а], [коза́ц'ки], [холоде́^нц], [піше].
32. У котрому рядку в усіх словах спрощуються приголосні при вимові?
1. Протестний, безстроковий, рискнути, кістці, радісний.
  2. Модерністський, хвастнути, шістдесятиріччя, агентство.
  3. Шістнадцять, фашистський, кістлявий, закарпатський, зап'ястний.
  4. Президентський, строковий, вискнути, якісний, випускний.
  5. Агентство, скатерка, скнара, журналістці, аванпостний.
33. У котрому рядку всі слова зазнають асиміляції при вимові?
1. Квіточці, лісистість, сорочці, здоровий.
  2. Осінній, голубка, солдатський, ніжність.
  3. Сьогодні, розчулити, соромишся, сніжок.
  4. Весняний, задній, самотній, степовий.
  5. Книжка, кігті, кузня, губишся, ганьба.
34. У котрому рядку в усіх словах є ненаголошений [o], що вимовляється як [o^у]?
1. Вологість, дошкульно, провулок, подушка.
  2. Сонце, корчі, широчінь, у болоті.
  3. Голові, молоді (*прикм.*), дочці, сорока.
  4. Посунься, готую, лопух, собі.
  5. Поруділий, горішок, розкішний, коробка.
35. У котрому рядку в усіх словах звуки [d] і [t] вимовляються як [дж], [ч]?
1. Молодший, рідше, Радчук, відзвук, копитце.
  2. Вітчизна, відчепити, на грядці, молодчики, зодчий.
  3. Рудченко, солдатчина, тче, східці, притча.
  4. Рекрутчина, у коритці, закарпатський, піджак, віддзеркалити.
  5. Володьчин, радше, отже, безбатченко, віджати.
36. Правильну вимову відображає фонетичний запис слів у рядку:
1. [мії], [хма́ра], [п'ізн'ії], [дўмка], [розпўска].
  2. [ва́шко], [бород'ба́], [зимá], [сл'озá], [ви^нмо́ва].
  3. [тижне́виї], [к'іне́ц'], [кожух], [каза́ти], [ли^нт'іти^н].
  4. [го^уту́жу], [под'іл'ати^н], [вўли^нк], [ме^нне́], [шоўк].
  5. [обгрунтува́ти^н], [несе], [ход'ба́], [косити], [га́дка].
37. У котрому рядку всі слова зазнають асиміляції при вимові?
1. Магістр, якби, абстрактний, волинський.
  2. Туристський, лічити, шістдесят, невістці.
  3. Незалежність, коротшати, сміється, заквітчати.
  4. Підрости, діжка, стельмах, пшеничний.
  5. Корінці, синочок, ллється, хусточці.
38. У котрому рядку в усіх словах ненаголошений [o] вимовляється нечітко?
1. Подушка, кому, подружжя, кожух.
  2. Добути, вологий, посунься, готую.
  3. Гордуєш, дошкульно, провулок, робота.
  4. Розумниця, зозуля, голубка, дорогий.
  5. Тобі, корівка, годувати, пологий.
39. У котрому рядку в усіх словах є ненаголошений [e], що вимовляється як [e^н]?
1. Меценат, плекати, аферист, бездоганно.

2. Греби (*дієсл.*), прегусто, постелити, в селі.
  3. Атеїстка, стежки (*мн.*), ненастанно, вершина.
  4. Єноти, оселедець, учителі, атлетичний.
  5. Берізка, жінці, веселий, ремінці.
40. У котрому рядку вимова кожного слова відмінна від написання?
1. Розкішний, ніжці, єгипетський, різкий.
  2. Вибачся, віджену, грими (*дієсл.*), заклад.
  3. Надзвичайний, підземелля, горіння, сумний.
  4. Людський, скинути, ухвала, дужці.
  5. Водичці, багатший, женешся, громадський.
41. Правильну вимову відображає фонетичний запис слів у рядку:
1. [пишу], [піс'н'а], на [дос'ц'і], [у хусточц'і], [ве^нзэ].
  2. [пи^етати^е], [буў], [бліс'ко], [п'іч], [студэнтка].
  3. [вогз'ал], [си^ніц'а], [коз'ак'кіі], [холодно], [піше].
  4. [пи^ес'мэн:и^ек], [нос'уў], [кор'ова], [пишеш], [с'уди].
  5. [тої], [хм'ара], [п'із'н'іі], [д'умка], [розп'іска].
42. У котрому рядку всі слова зазнають асиміляції при вимові?
1. Боротися, просити, футбол, зчепити.
  2. Розказати, спитати, легкий, скраю.
  3. Серце, подих, джерело, безсердечність.
  4. Питаєшся, розчистити, книжці, радість.
  5. Ансамбль, розклад, гурток, крутиться.
43. У котрому рядку в усіх словах ненаголошений [о] вимовляється нечітко?
1. Помітно, по-вашому, лоза, копійка.
  2. До воріт, на молоці, під столом, гвоздики.
  3. Поріг, нагодуйте, добути, мотузка.
  4. Оволодіння, потрібний, копати, розлука.
  5. Коробка, потужний, Корній, годує, розбудити.
44. У котрому рядку в усіх словах є ненаголошений [е], що вимовляється як [и^е]?
1. Ведіть, мені, великий, межу.
  2. Чекати, невістка, ледащо, привезли.
  3. Лейтенант, пелюстка, берізка, первинний.
  4. Оперізувати, степи, цеглина, примерзати.
  5. Лексика, постелити, великий, перевернути.
45. У котрому рядку вимова кожного слова відмінна від написання?
1. Убозтво, боїшся, Парасчин, жінці.
  2. Ворітця, пливе, розширення, поїздці.
  3. На камені, беріть, вариво, справа.
  4. Вужчати, досвідчений, шість, доріжка.
  5. Внучці, броджу, кладка, знову.
46. Правильну вимову відображає фонетичний запис слів у рядку:
1. [т'ажко], [бород'ба], [зи^ема], [сл'оза], [ви^емова].
  2. [кожух], [к'інец'], [тижневіі], [казати], [ли^ет'іти^е].
  3. [го^утуў], [под'іл'ати^е], [в'улік], [ме^нне], [шоўк].
  4. [обгрунтува^{ти}е], [несе], [ход'ба], [косити], [гадка].
  5. [пишу], [піс'н'а], на [дос'ц'і], у [хусточц'і], [ве^нзэ].
47. У котрому рядку всі слова зазнають асиміляції за м'якістю при вимові?
1. Жінці, ремінчик, навесні, дня, зняти.

2. Рівність, холодні, стіна, український, по вінця.
  3. Безжурність, рибалчин, принісши, житній, у поїзді.
  4. Берешся, б'єшся, умиваєшся, Уманщина, бездіяльний.
  5. Звіряти, сьогодні, кузня, підняти, кінський.
48. У котрому рядку в усіх словах ненаголошений [о] вимовляється нечітко?
1. Гойдати, босоніжки, розбудити, розлука.
  2. Лісоруб, обмотати, потрібний, олов'яний.
  3. Повітря, по-нашому, лозина, навиворіт.
  4. Зозуля, подвір'я, сопіти, моріг.
  5. Коротші, потрібний, кожух, голубка.
49. У котрому рядку в усіх словах є ненаголошений [и], що вимовляється як [e^и]?
1. Кишеня, непримиренний, лихе, живе.
  2. Читати, вимете, мене, матиму.
  3. Мирити, носимо, рибалка, сивина.
  4. Косити, жирафа, фабрика, синочок.
  5. Сивенький, сидите, тихенько, рипіти.
50. У котрому рядку вимова кожного слова відмінна від написання?
1. Вершина, вечір, білесенький, вишенька.
  2. Втихомиряться, віється, повернуться, випалюється.
  3. Закінчатся, заплету, пшениця, завод.
  4. Нігті, дьогтю, молотьба, просьба, ложка.
  5. Вовчєня, гребі, мене, сказала.
51. Правильну вимову відображає фонетичний запис слів у рядку:
1. Бере [бе^ире], щавель [щча^иве^ил'], твоєї [твоейейі].
  2. Легка [ле^ихка], умиваєшся [уми^ивайе^ис':а], сережка [се^ирешка].
  3. Просьба [про^исба], ходжу [хо^иджу], сиджу [си^иджу]
  4. Боротьба [боро^идба], пишеться [пише^ит'с'а], дужче [ду^ижче].
  5. Життя [жи^ит'а], займаєшся [заїмайе^ис':а], село [се^ило].
52. У котрому рядку в усіх словах відбувається асиміляція приголосних при вимові?
1. Боротьба, кузня, зчепити, повсякденний, зцідити.
  2. Розклад, спитати, полегкість, кладка, стиха.
  3. Безсмертя, надихати, дочці, книжковий, сниться.
  4. Зважся, казка, безчесний, радість, справа.
  5. Розказати, спитати, легкий, могти, скраю.
53. У котрому рядку в усіх словах є звук [e^и]?
1. Європа, вересень, збільшення, весело, відображений.
  2. Жовтень, звернення, імена, поєдинок, корінцевий.
  3. Єгер, журавель, збудження, ребус, п'єса.
  4. Експорт, доценту, засідання, ін'єкція, щедрівка.
  5. Екзамен, щедро, дотепер, ієрогліф, інженер.
54. У котрому рядку в усіх словах є ненаголошений [о], що вимовляється як [o^у]?
1. Чорнота, легіт, цокотіти, худорлявий.
  2. Щогодини, хронічний, фотознімок, упровадити.
  3. Холодцю, корівці, упорядкувати, зрозумів.
  4. Чому, лопух, роблю, коріння.
  5. Кожушок, розуміння, кондуктор, зробити.
55. У котрому рядку в кожному слові є літера, не тотожна звуку, який позначає?
1. Легкий, просьба, зчеплення, ложка.

2. Безчестя, розшук, помиляються, дядько.
  3. Стіжок, безжурний, незчислений, казка.
  4. Зсунути, добро, шістдесят, анекдот.
  5. Зцілення, котяться, сподіваєшся, Лесьчин.
56. Правильну вимову відображає фонетичний запис слів у рядку:
1. Наїзниця [найі́зниц'а], надзірковий [надзз'і́ркові'ї], не надишешся [не^н наді́шеш'а].
  2. У бочці [ў бо́ц'і], цвіль [ц'в'і́л'], кузня [ку́з'н'а], людський [л'у́дз'ки'ї].
  3. З тобою [с тобо́йу], гріються [грійу́ц'а], пестливий [пестлі́ви'ї].
  4. М'якість [мй'ак'іс'ц''], бігти [б'і́гті'є], жабка [жа́пка], перемогти [пе^нре^нмогту́].
  5. Дуб [дуб], надписати [надпи'єса́ти'є], на ромашці [на ром'асці].
57. У котрому рядку в усіх словах відбувається асиміляція приголосних при вимові?
1. Просьба, боротися, Парасчин, футбол, накладка.
  2. Питаєшся, нігтики, розчистити, книжці, радість.
  3. Серце, шістдесят, з джерела, в'язка, безсердечність.
  4. Уманський, розклад, грудка, місцевий, крутиться.
  5. Розсердити, спитати, легенько, сьогодні, синекдоха.
58. У котрому рядку в усіх словах є звук [e^н]?
1. Етнограф, життєвий, нероба, посаджений, розсердити.
  2. Експурсія, європейський, престарілий, інвестування, дельфін.
  3. Зберегти, Євпаторія, заслужений, в'ється, епоха.
  4. Серце, життєпис, екологія, деталь, мрія.
  5. Екзамен, щедро, дотепер, ієрогліф, інженер.
59. У котрому рядку в кожному слові є літера, не тотожна звуку, який позначає?
1. Безсердечний, Васьчин, безбатченко, не мучся.
  2. Дужці, вість, на смерічці, пізно.
  3. Псується, кінський, зуб, корінці.
  4. Нігтик, клітчастий, вогонь, ідеальний.
  5. Явище, щуплий, долина, гірський.
60. У котрому рядку в усіх словах допускається оглушення дзвінких?
1. Приказка, кладка, Кузьченко, відпросити, книжка.
  2. Зубчик, нігтики, розчистити, книжці, людський.
  3. Серед, прудко, з прибутку, в'язка, безсердечність.
  4. Шведський, розклад, грудка, важко, круг.
  5. Розсердити, зчепити, легко, нігтик, зцілений.
61. Правильну вимову відображає фонетичний запис слів у рядку:
1. Боротьба [борот'ба́], пишеться [пише^нт'с'а], дужче [ду́шче].
  2. Ложці [л'оз'ц'і], розсипати [рос:и'па́ти'є], здається [здай'єц'а].
  3. Казка [ка́ска], бджілка [бдж'і́лка], розумний [роз'у́мній].
  4. Ллється [л':єц'а], істотні [іст'отн'і], миліше [мил'і́ше].
  5. Кожух [кожу́х], левада [ле^нва́да], приносить [при'но́си'т'].
62. У котрому рядку в усіх словах відбувається асиміляція приголосних при вимові?
1. Отже, натхнення, баластний, закарпатський, снишся.
  2. Зважся, дочці, безжурний, камінчик, вість.
  3. Зшити, коритце, братство, лічба, стіна.
  4. Ворота, шезнути, зшиток, вогко, безстрашний.
  5. Розжувати, камінці, кігті, різьба, кухня.
63. У котрому рядку в усіх словах є звук [e^н]?

1. Займенник, здоровий, літнє, Єсентуки, етап.
  2. Енергія, закінчення, зекономити, вечір, перо.
  3. Євпаторія, загибель, депо, верба, екзотика.
  4. Згоден, імперія, вервечка, екстрений, рекорд.
  5. Землетрус, В'єтнам, лілея, сусіднє, б'ється.
64. У котрому рядку в кожному слові є спрощення приголосних при вимові?
1. Контрастний, людство, невістці, братній.
  2. Шістнадцять, туристський, агентство, шістсот.
  3. Брестський, джміль, голівка, джемпер.
  4. Братський, сирітський, церква, гриміти.
  5. Багатство, невістчин, гордовито, гудзик.
65. У котрому рядку в усіх словах зубні приголосні уподібнюються і вимовляються м'яко?
1. Безцінний, позеленіти, приніши, ремінчик, безділля.
  2. Рівність, холодні, стіна, український, по вінця.
  3. Жінці, вісті, навесні, весляр, знати.
  4. Беремося, б'єшся, умиваєшся, зважся, у книжці.
  5. Радість, сьогодні, кузня, підняти, камінчик.
66. Правильну вимову відображає фонетичний запис слів у рядку:
1. Кігті [к'іхт'і], як же [йагже], зжитися [жити'с'а].
  2. Над дзвіницею [надзв'ін:іце'йу], юрмляться [й'урмл'ат'с'а], цвітуть [ц'в'ітут'].
  3. Вогко [в'охко], безжурний [безж'урний], абатство [аб'ацтво].
  4. Щастя [шч'ас'т'а], чому [чо'уму], біжать [б'іж'ат'].
  5. Нижче [нішче], дігтяр [д'іхт'ар], невістці [не'в'ісц'і].
67. У котрому рядку в усіх словах відбувається асиміляція приголосних при вимові?
1. Якби, абстрактний, баскетбол, вчиться, волинський.
  2. Туристський, лічба, шістдесят, невістці, роззброїти.
  3. Незалежність, росяний, хусточці, сміється, завітчати.
  4. Екзамен, свіжість, людський, вчиться, коротшати.
  5. Честь, підказати, діжці, хвилюєшся, пшеничний.
68. У котрому рядку в усіх словах є звук [e^н]?
1. Оркестр, кенгуру, Лебедин, нестерпний, густо-прегусто.
  2. Інженер, левеня, фюзеляжний, певно, порожнє.
  3. Єгипет, кельнер, ледар, морепродукти, полудень.
  4. Непримиренний, єдиноборство, неволя, випередити.
  5. Екватор, єнот, сантиметри, об'єм, ієрархічний.
69. У котрому рядку в кожному слові є літера, не тотожна звуку, який позначає?
1. Братство, звістці, джміль, робота.
  2. Джемпер, світський, дзюрчати, рибка.
  3. Вечоріти, принеси, розумний, ексцентричний.
  4. Заочний, піаністка, даремно, поезія.
  5. Горджуся, хустці, жаркий, голка.
70. У котрому рядку в усіх словах глухі вимовляються дзвінко?
1. Отже, ось де, молотьба, баскетбол, хоч би.
  2. Вокзал, бухгалтер, Великдень, аякже, віжки.
  3. Зшити, коритце, братство, лічба, екзамен.
  4. Анекдот, футбол, зшиток, вогко, безстрашний.

5. Рюкзак, айсберг, кігті, бюстгальтер, бряжчання.
71. Правильну вимову відображає фонетичний запис слів у рядку:
1. [грунт], [несе], [ход'ба́], [косити], [га́дка].
  2. [ве^нсло́], [ге^нне^нра́л], [степ], [ме^нне́], [шоўк].
  3. [ношу], [п'іс'н'а], на [до́с'ц'і], у [ху́сточц'і], [ве^нзе́].
  4. [розхита́ти^є], [буў], [ніз'ко], [п'іч''], [студэ́нтка].
  5. [вокза́л], [си^єніц'а], [коза́ц'киї], [холоде́ц''], [піше].
72. У котрому рядку в усіх словах відбувається асиміляція приголосних при вимові?
1. Щастя, розробка, отже, ось де, спортзал.
  2. Розжувати, клавіша, гордість, кігті, вирізка.
  3. Розкіш, срібло, дні, вітчим, мерехтіти.
  4. Розчин, мотузці, казахський, вивізши, принісши.
  5. На дошці, розчесати, честь, ховається, відзнака.
73. У котрому рядку у всіх словах є звук [є^н]?
1. Інвентар, індекс, довжелезний, планета, перукарня.
  2. Егоїзм, українець, завершення, стажер, ідеальний.
  3. Дністер, прикінцевий, ремінці, сердито, розгалужений.
  4. Премудрий, розжевритися, єдиний, натщесерце, нежить.
  5. Заздалегідь, розтоплений, весна, спересердя, ін'єктувати.
74. У котрому рядку в кожному слові є приголосні, що не вимовляються?
1. Поїздка, гігантський, шістдесят, студентство.
  2. Невістка, шістсот, журналістці, копитце.
  3. Кістлявий, тче, братство, рекрутчина.
  4. Агентство, зап'ястний, хворостняк, баптистський.
  5. Безпека, вартість, розшитий, розчавити.
75. У котрому рядку в усіх словах шиплячі вимовляються як свистячі?
1. Сорочці, Васьчин, хоч би, дошці, з джерела.
  2. Розжувати, клавіша, гордість, кігті, вирізка.
  3. Розкіш, срібло, дні, вітчим, мерехтіти.
  4. Розчин, мотузці, казахський, вивізши, принісши.
  5. На дошці, книжці, обпечешся, ховаєшся, зважся.
76. У котрому рядку всі слова мають правильне наголошування?
1. Лє́гкий, металу́ргія, но́вий, бо́сони́ж, ху́тро.
  2. Наскрі́зь, предме́т, поза́торік, тве́рдий, то́встий.
  3. Пере́пис, за́гадка, вимо́ва, ко́лія, фарту́х.
  4. Фо́льга, живо́пис, ве́рба, жадо́ба, же́врити.
  5. Стату́я, украї́нський, завда́ння, о́цет, вира́зний.
77. Правильну вимову відображає фонетичний запис слів у рядку:
1. Бере [бе^нре́], щавель [шча́ве^нл'], твоє́ї [твойейі́].
  2. Легка [ле^нхка́], умиває́шся [уми^єва́йе^нс':а], сережка [се^нре́шка].
  3. Просьба [про́з'ба], ходжу [хо́джу́], сиджу [си́джу́].
  4. Боротьба [бород'ба́], пишеться [пише^нт'с'а], дужче [ду́жче].
  5. Життя [жи^єт':а́], займає́шся [за́ймайе^нс':а], село [се^нло́].
78. У котрому рядку всі слова мають правильне наголошування?
1. Вісі́мдесят, дро́ва, щипці́, зокре́ма, разо́м.
  2. Чарі́вний, кро́їти, подру́га, ко́взанка, шу́мний.
  3. Ужгоро́дський, мере́живо, порядко́вий, випа́док, чоти́рна́дцять.
  4. Компро́міс, за́молоду, майда́н, зачі́ска, ла́скавий.

5. Дóшка, Прокіп, граблі, надвóрі, ношú.
79. У котрому рядку в усіх словах відбувається асиміляція приголосних при вимові?
1. Розклад, спитати, полегкість, кладка, стиха.
  2. Безсмертя, надихати, дочці, книжковий, сниться.
  3. Зважся, казка, безчесний, радість, справа.
  4. Боротьба, кузня, зчепити, повсякденний, зцідити.
  5. Розказати, спитати, легкий, могти, скраю.
80. Правильну вимову відображає фонетичний запис слів у рядку:
1. Бере [бе^нре́], щавель [шча́ве^нл'], твоєї [твоейейі].
  2. Легка [ле^нхка́], умиваєшся [уми^ева́йе^нс':а], сережка [се^нре́шка].
  3. Просьба [про́з'ба], ходжу [хо^уджú], сиджу [си^еджú]
  4. Боротьба [бород'ба́], пишеться [пише^нт'с'а], дужче [дúжче].
  5. Життя [жи^ет':а́], займаєшся [за́ймайе^нс':а], село [се^нло́].
81. У котрому рядку в усіх словах можливе подвійне наголошення?
1. Діалог, предмет, документ, колія, кілометр.
  2. Ім'я, мережа, загадка, байдуже, весняний.
  3. Ознака, спина, християнин, кропива, завдання.
  4. Також, помилка, мабуть, завжди, зокрема.
  5. Урочистий, курява, отаман, випадок, босоніж.
82. Правильну вимову відображає фонетичний запис слів у рядку:
1. Життя [жи^ет':а́], займаєшся [за́ймайе^нс':а], село [село́].
  2. Бере [бе^нре́], щавель [шча́ве^нл'], твоєї [твоейейі].
  3. Земля [земл'а́], ходжу [ходжú], буряк [бур'ак].
  4. Легка [ле^нхка́], умиваєшся [ўми^ева́йе^нс':а], сережка [се^нре́шка].
  5. Просьба [про́з'ба], ходжу [хо^уджú], сиджу [си^еджú]
83. У котрому рядку усі слова зі структурою складу ПГПП?
1. Цирк, тест, вість, міст, гурт.
  2. Зріст, б'єф, піст, кість, жовч.
  3. Стіл, перст, дрож, трест, хрест.
  4. Смерть, масть, Кант, хвіст, ріст.
  5. Мазь, порт, борт, брость, зонг.
84. Правильну вимову відображає фонетичний запис слів у рядку:
1. Боротьба [борот'ба́], пишеться [пише^нт'с'а], дужче [дúжче].
  2. Ложці [лoз'ц'і], розсипати [рос:и^епа́ти^е], здається [здайе́ц':а].
  3. Казка [ка́ска], бджілка [бдж'ілка], розумний [розúмний].
  4. Ллється [л':е́ц':а], істотні [істо́тн'і], миліше [мил'іше].
  5. Кожух [кожúх], левада [ле^нва́да], приносить [при^но́си^т'].
85. У котрому рядку в усіх словах є основний і побічний наголоси?
1. Авіамоделний, сільськогосподарський, антимонопольний.
  2. Автосалон, товарознавчий, амбулаторія.
  3. Тонкоголосий, зізнання, хвилеподібний.
  4. Чистосердечний, невдоволення, лінгвостилістичний.
  5. Народнорозмовний, високоякісний, сприйняття.
86. Правильну вимову відображає фонетичний запис слів у рядку:
1. Походжає [походжа́йе], голубка [голúбка], свято [с'в'áто].
  2. Промінчик [пром'інчи^ек], земля [земл'а́], завітчаний [закв'іч:ани^еї].
  3. Щастя [ш'ч'ас'ц'а], чому [чо^умú], біжать [б'іж'ат'].]
  4. Нижче [нúжче], дігтяр [д'іхт'ар], невістці [не^нв'іс'ц'і].

5. Вогко [вóхко], безжурний [безжúрний], абатство [абáцтво].
87. Правильну вимову відображає фонетичний запис слів у рядку:
1. [бажа́н':а], [носу́], [коро́ва], [пишеш], [с'уди].
  2. [м'і́], [хма́ра], [п'і́з'н'і́], [ду́мка], [рози́ска].
  3. [ва́жко], [бород'ба́], [зи́ма], [с'л'оза́], [ви́мова].
  4. [тижне́вий], [к'іне́ц'], [кожух], [каза́ти], [ли́т'іти°].
  5. [поду́шка], [под'і́л'а́ти°], [степ], [ме́не], [шоу́к].
88. У котрому рядку в усіх словах відбулося спрощення приголосних?
1. Доблесний, усний, баластний, хвастливий, хворостняк.
  2. Форпостний, корисний, щасливий, улесливий, вискнути.
  3. Ненависний, якісний, цілісний, месник, очисний.
  4. Свиснути, горшка, ченці, чесний, пестливий.
  5. Зап'ястний, кістлявий, ремісник, скло, шелеснути.
89. У котрому рядку всі слова зазнають асиміляції при вимові?
1. Розжувати, клавіша, фальш, розкіш.
  2. Баскетбол, штанці, аякже, повість.
  3. Оглядається, лічба, з джерела, радься.
  4. Тхнути, прогавити, ремінчик, рівчак.
  5. Корінці, бджола, стиха, ліщина.
90. У котрому рядку в усіх словах є ненаголошений [о], що вимовляється як [oʲ]?
1. Анатомічний, білоручка, білосніжний, біологічний.
  2. Благодійник, хронікальний, хомут, холодець.
  3. Хліборізка, уповільнити, упорядкувати, господарство.
  4. Тропічний, тріпотіти, субординація, самоскид.
  5. Пройду, пору, морську, когутик.
91. У котрому рядку в усіх словах свистячі вимовляються як шиплячі?
1. Розчистити, з жиру, вітчим, розрісшись, дочці.
  2. Васьчин, розберешся, розшук, книжці, мушці.
  3. На дошці, книжці, обпечешся, ховаєшся, зважся.
  4. Лесьчин, зжарити, принісши, з джерела, розчин.
  5. Розчин, мотузці, казашці, вивізши, безжурний.
92. Правильну вимову відображає фонетичний запис слів у рядку:
1. [грунт], [несе], [ход'ба́], [косити], [га́дка].
  2. [ношу], [піс'н'а], на [до́с'ці], у [ху́сточці], [ве́зе].
  3. [ро́схита́ти°], [бу́], [бліз'ко], [п'і́ч], [студе́нтка].
  4. [вогза́л], [си́нці́а], [коза́ц'ки], [холоде́ц], [пі́ше].
  5. [бажа́н':а], [носу́], [коро́ва], [пишу], [с'уди].
93. У котрому рядку в усіх словах відбулося спрощення приголосних?
1. Власний, безвізний, злісний, тріснути, писнути.
  2. Серце, хвастнути, рискнути, цілісний, радісний.
  3. Шістнадцять, чесний, рідкісний, ненависний, зап'ястний.
  4. Улесливий, щасливий, пізній, якісний, випускний.
  5. Агентство, скатерка, скнара, брязнути, заслати.
94. У котрому рядку всі слова зазнають асиміляції при вимові?
1. Весняний, задній, самотній, сніговий.
  2. Лісок, личенько, сорочці, здоровий.
  3. Осінній, тихий, бриніти, причина.
  4. Сьогодні, розчулити, соромишся, сніжок.

5. Сутужно, кігті, різний, ганьба.
95. У котрому рядку в усіх словах є ненаголошений [o], що вимовляється як [oʷ]?
 1. Вологість, дошкульно, провулок, подушка.
 2. Посунься, готую, лопух, мої.
 3. Сонце, корчі, широчінь, у болоті.
 4. Голові, молоді (*прикм.*), дочці, сорока.
 5. Поруділий, горішок, розкішний, коробка.
96. У котрому рядку в усіх словах звуки [d] і [t] вимовляються як [дж], [ч]?
 1. Володьчин, радше, отже, безбатченко, віджати.
 2. Молодший, рідше, Радчук, відзвук, копитце.
 3. Вітчизна, відчепити, на грядці, молодчики, зодчий.
 4. Рудченко, солдатчина, тче, східці, притча.
 5. Рекрутчина, у коритці, закарпатський, піджак, віддзеркалити.
97. Правильну вимову відображає фонетичний запис слів у рядку:
 1. [м'іі], [хма́ра], [п'ізн'іі], [ду́мка], [розн'іі].
 2. [ва́шко], [бород'ба́], [зима́], [сл'оза́], [ви́мова].
 3. [тижне́вії], [к'іне́ц'], [кожух], [каза́ти], [ли́т'іти́].
 4. [го'ту́ју], [под'і́л'ати́], [ву́лік], [ме'не́], [шоўк].
 5. [обгрунтува́ти́], [несе], [ход'ба́], [косити], [га́дка].
98. У котрому рядку всі слова зазнають асиміляції при вимові?
 1. Магістр, якби, абстрактний, волинський.
 2. Туристський, лічити, шістдесят, невістці.
 3. Незалежність, коротшати, сміється, завітчати.
 4. Підрости, діжка, стельмах, пшеничний.
 5. Корінці, синочок, ллється, хусточці.
99. У котрому рядку в усіх словах ненаголошений [o] вимовляється нечітко?
 1. Подушка, кому, подружжя, кожух.
 2. Добути, вологий, посунься, готую.
 3. Гордуєш, дошкульно, провулок, робота.
 4. Розумниця, зозуля, голубка, дорогий.
 5. Тобі, корівка, годувати, пологий.
100. У котрому рядку вимова кожного слова відмінна від написання?
 1. Розкішний, ніжці, єгипетський, різкий.
 2. Вибачся, віджену, грими (*дієсл.*), заклад.
 3. Надзвичайний, підземелля, горіння, сумний.
 4. Людський, скинути, ухвала, дужці.
 5. Водичці, багатший, женешся, громадський.

ТЕКСТИ ДЛЯ ОРФОЕПІЧНИХ ДИКТАНТІВ

I. Ми затихли. Ліс ніби помирився з нами й не дивився так вороже і суворо; дуби зі співчуттям поглядали на нас згори; оголені берези несміло визирали з-за них і посміхались білим гіллям.

Ліс помирився з нами й провадив далі своє життя, життя кохання, народження, росту. На блідих квіточках кущів діловито гуділи бджоли; тукав дятел десь вгорі; дві пташки, пурхаючи з гілки на гілку, подивлялись на нас і несподівано зливались в обіймах. Літали сплетені коханням метелики або в щасливому безсиллі сиділи на листку й поводили вусиками. В траві парами кишіли кузьки. Одбувався великий, прекрасний процес життя.

Люблю я цей процес у лісі, в полі! Чистий він, не скалічений цими моралями людей, не заслинений лицемір'ям похоті, сильний, одвертий, простий. Люблю цих кузьок, пташок, цих маленьких, несвідомих протестантів проти лицемір'я старшого брата свого людини (*В.Винниченко*).

II. Існування світу і людей це історія Любові. І кожний одержує стільки любові, скільки може вмістити його серце. Кожному випаде своя дешиця цієї сили, що надає життю цінності, робить його вартісним. Але навіть тим, хто керує світом і умами людськими, не завжди вдається владарювати над своїм почуттям. «Не думайте, що ви можете керувати любов'ю, зауважує Халіл Джебран, бо любов, якщо вважатиме вас гідними, керуватиме вами».

Воістину з любові починається пізнання, бо насправді пізнаємо лише те, що любимо. Для когось кохання це гарна пригода, для когось шлях, вимощений каменями самопожертви, для когось Боже осяяння. Це жнива для голодного, чиста вода для спраглого, сонце для того, хто змерз, нездоланна енергія життя (*М.Дочинець*).

III. Безмежна доброта рідке явище. Доброті природа відпустила місця лише як виняток з її правил. Добру людину нищать, затоптують, коли ж нема сили знищити глузують, знущаються, і вона завжди гине. Але якби не народжувалася ця безмежно добра людина, яка нагадує нікчемним сотворінням про божественність людського покликання, весь світ не проіснував би й миті. Все буття рознесено б на друзки, і воно ніколи не втілилося б знову. Бо навіть злі, мерзенні й підлі креатури не проіснували б і одного віддиху, якби всього буття не виправдувало існування безмежно доброї людини, її затоптують, однак через неї, і то виключно через неї, рухається світ (*Е.Андієвська*).

IV. Темні води сну розсуваються так повільно і м'яко, течія виносить мене на поверхню вигойдуючи, а я хоч і з заплющеними очима, але все чудово бачу, бачу арабський танець водоростей, і сріблясту сигналізацію рибок, і меланхолійне мерехтіння води, і хвилясті промені світла, що пронизують воду згори донизу, і тіні скрадливі, і зблиски луски. Здається, я маленький-маленький у маминій колісці, й мені так тепло і затишно, мов пташеняті, і прокидатися не хочеться, а хочеться ще пораювати у цьому літеплі, погойдатися на хвилях, але якась невмолима сила виштовхує мене із глибин на поверхню, витягає брутально за волосся. А я ж не хочу, не хочу, не хочу прокидатися, не хочу на поверхню, хочу назад у глибину, в тишу,

туди, у сутінь, у літепло, у заспокійливу гойдливість...(*Ю.Винничук*).

V. Над Біличим Полем тремтіли холодні зорі, коли Сергій Довгаль засунув руки в кишені плаща і тихенько свиснув до білого пса, що злякано підібгав хвоста і відбіг від бака зі сміттям. Він сів у маршрутне таксі, доїхав до Петрівки, спустився під землю і зупинився на платформі біля високої світлокосої жінки. Людей у метро було небагато. Під землею наростав гуркіт поїзда. Підземне повітря підхопило довге волосся жінки, яке вдарило Довгаля в обличчя, і він відчув, як по його тілу пробіг електричний струм (*В.Даниленко*).

VI. Якогось літнього дня вітрець із Княжої гори долинає до хати, пестить твої щоки, куйовдить ласкавою долонею й так розкостриченого чуба на голові, бере тебе за руку й веде. Долаєш городьбу, вже ти на кам'янистій стежці, яка рушником простелена між бузини, гаптованої гронами недоспілих ягід, уже за бузиною горішина й терен куцаться, уже глід і калина тут хороводять, уже дикі черешні і дикі яблуні, й чим тут тільки не пахне! Пахощі густішають, дурманять, забивають памороки, й душа від них завмирає, п'яніє, хмеліє, і хочеться затиснути пальцями носа, щоб не запаморочило (*Є.Гуцало*).

VII. Тихо пливе блакитними річками льон. Так тихо, спокійно в зелених берегах, що хочеться сісти на човен і поплисти. А там ячмінь хилиться й тче... тче з тонких вусів зеленої серпанок. ... Стежки зміяться глибоко в житі, їх око не бачить, сама ловить нога. Волошки дивляться в небо. Тепер пішла пшениця. Біжить за вітром, немов табун лисиць, і блищать на сонці хвилясті хребти. А я все йду, самотній на землі, як сонце на небі, і так мені добре, що не паде між нами тінь когось третього. Прибій колосистого моря йде через мене кудись у безвість (*За М.Коцюбинським*).

VIII. З чого починається любов до отчого краю?.. Звідки й коли приходить ця любов до рідної землі?

Біліє розквітла гречка, де-не-де підсинена волошками та ще зжовтіла від суріпки, а над нею зрідка прокочується бджолиний звук. Ти любиш тут кожен соняшник, тобі все воно дороге, рідне, тобі воно наймиліше.

А як по гінких стеблах палахкотять рожі! Оксамитові квіти твого дитинства, твоєї юності, твоєї дозрілості, – вони протягом усеньких твоїх років стоять на поріжку твоєї долі, дивляться тобі всередину пристрасними своїми очима... І маєш відчуття, що якби зараз сам або хтось інший спробував зірвати хоч би одне-однісіньке їхнє стебло з чорно-кривавими дзвонами, то вирвав би його не з землі, а наче зі своєї душі... (*За Є.Гуцалом*).

IX. Палахкотять біля вікон животворним вогнем розвихрені мальви. Ніхто не знає, коли й хто посадив їх на сонячному причілку. Здавалося, то й не квіти, а якийсь чарівник розвішав на пружних, високих пагіннях малинові, оранжеві, сріблясті дзвоники.

Вечорами тихими, коли спадала літня спека, мальви стояли урочисті серед золотого надвечір'я, тихо граючи чарівну пісню на своїх чутливих трубках. І тоді стара хата ставала незвичайною, бо стояла вся в прекрасному живому вінку, у центрі пелюсткового багаття. І ніякі казкові, кришталеві палаци не могли зрівнятися із чарівним видовищем простої селянської оселі серед буйноти барвистих мальв. Іншим

ставало подвір'я, і трохи похилі домашні ворота, і плетений тин, який вrostав в рожеву гущавину (За *І. Цюпою*).

Х. Безмежний, неосяжний, для чужих – небезпечний, для своїх – рідний. І Тапур наче змінився, наче пробудився після сну. Аж розквітло його засмагле лице, зробилося привітним, мовби добрим. Випроставшись у сідлі, він вдихав на повні груди сухе степове повітря, мружив очі... Чи нахилившись з сідла, зривав кущик полину, розтирав його між пальцями, вдихав гіркий і терпкий присмак. Сте-еп... Його, Тапурів, степ озивався до нього полином, тим полином, дух якого не можна забути доти, доки живеш на білому світі. Нема для степовика бентежнішого запаху, аніж запах полину. Коли скіф вирушає в далеку дорогу, то бере із собою пучечки сухого полину і там, в чужих краях, вдихне степове зілля і ніби вдома побуває. А воїну, котрий помирає від ран, дають наостанку понюхати полин. «Щоб і на тім світі, – кажуть йому, – степ свій не забував» (*В. Чемерис*).

ЗАВДАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Варіант 1

Завдання першого рівня. Визначити одну правильну відповідь із п'яти запропонованих.

1. Правильну вимову відображає фонетичний запис слів у рядку:
  1. Бере [бе^нре́], щавель [шча́ве^нл'], твоєї [твойейі́].
  2. Легка [ле^нхка́], умиваєшся [уми^ева́йе^нс':а], сережка [се^нре́шка].
  3. Просьба [про́з'ба], ходжу [ходжу́], сиджу [си^еджу́]
  4. Боротьба [бород'ба́], пишеться [пише^нт'с'а], дужче [ду́жче].
  5. Життя [жи^ет':а́], займаєшся [за́ймайе^нс':а], село [се^нло́].
2. У котрому рядку в усіх словах є ненаголошений [e], що вимовляється як [u^е]?
  1. Меценат, плекати, аферист, бездоганно.
  2. Греби (дієсл.), прегусто, постелити, в селі.
  3. Атеїстка, стежки (мн.), ненастанно, вершина.
  4. Єноти, оселедець, учителі, атлетичний.
  5. Берізка, жєнці, веселий, ремінці.
3. У котрому рядку всі слова мають правильне наголошування?
  1. Лє́гий, металу́ргія, но́вий, босо́ніж, ху́тро.
  2. Наскрі́зь, предмет, позаторі́к, тверди́й, то́встий.
  3. Пере́пис, за́гадка, вимо́ва, ко́лія, фарту́х.
  4. Фо́льга, живо́пис, ве́рба, жадоба́, же́вріти.
  5. Стату́я, украї́нський, завда́ння, о́цет, вира́зний.
4. У котрому рядку в усіх словах є ненаголошений [o], що вимовляється як [o^у]?
  1. Чому, черногуз, цокотіти, худорлявий.
  2. Що́години, хро́нічний, фотозні́мок, упрова́дити.
  3. Холо́дцю, корівці́, упоря́дкувати, зрозумі́в.
  4. Трою́ридний, ропуха́, розхоло́джу, кольчу́га.
  5. Кожушо́к, розумі́ння, кондукто́р, зроби́ти.
5. У котрому рядку в кожному слові є літера, не тотожна звуку, який позначає?
  1. Легкий, просьба, зчеплення, ложка.
  2. Зцілення, котяться, сподіваєшся, Васьчин.
  3. Безчестя, розшук, помиляються, дядько.
  4. Стіжок, безжурний, незчислений, казка.
  5. Зсунути, добро, шістдесят, анекдот.
6. Укажіть рядок, у якому в усіх словах наголос падає на другий склад:
  1. Голова, дошка, дрова, колесо, кропива.
  2. Решето, циган, вітчим, олень, курятина.
  3. Петля, подруга, тополя, коромисло, псевдонім.
  4. Вільха, широко, ненависть, статуя, алфавіт.
  5. Герасим, новий, старий, фартух, корова.
7. Правильно поділені для переносу всі слова в рядку
  1. Міль-йон, П. Грабов-ський, під-живити, пів-зошита.
  2. Пі-дбігги, са-ді-вник, о-сінь, кі-но.
  3. Пок-лонитися, ріл-ля, на-йкращий, НА-ТО.
  4. Бі-йка, сход-ження, о-б'єкт, прий-менник.
  5. Ро-здати, прис-лівник, раді-о, І.П.-Котляревський.

8. Правильно виділено синтагми у фразі

1. Старенька груша дихає на пальці, / їй, / певно, / сняться / повні жмені груш (Л.Костенко).
2. Старенька груша дихає на пальці, / їй, / певно, сняться / повні жмені груш (Л.Костенко).
3. Старенька груша / дихає на пальці, їй, / певно, / сняться / повні жмені груш (Л.Костенко).
4. Старенька груша дихає на пальці, / їй, / певно, / сняться / повні жмені груш (Л.Костенко).
5. Старенька груша дихає на пальці, / їй, певно, сняться / повні жмені / груш (Л.Костенко).

Завдання другого рівня.

1. Записати подані речення фонетичною транскрипцією і зробити орфоепічний аналіз підкресленого слова: *Даруся викладає з кошика припасене добро довкруг хреста, розгортає з марлечки сир, масло, відципує пучечком по маленькій дрібочці, кидає в рот. Довго пережовує. А тоді схиляється близько до хреста і ніби щось нашіптує в його чорну верхівку, мовби у людське вухо. Губи ворухаються так виразно, що, коли б до неї нахилитися, можна б розбірливо почути слова* (М.Матіос).
2. Визначте види рим, спосіб римування і віршовий розмір поетичного уривку:
*Затремтіли струни у душі моїй...
Ніжна, ніжна пісня задзвеніла в ній...
Що ж до їх торкнулось? Чи проміння дня,
Чи журба, і радість, і любов моя ?* (Олександр Олесь).

Завдання третього рівня.

Фонетичний та орфографічний складоподіл.

Варіант 2

Завдання першого рівня. Визначити одну правильну відповідь із п'яти запропонованих.

1. Правильну вимову відображає фонетичний запис слів у рядку:
  1. Бере [бе^нре́], щавель [шча́ве^нл'], твоєї [тво́йейі].
  2. Легка [ле^нхка́], умиваєшся [уми^нва́йе^нс':а], сережка [се^нре́шка].
  3. Просьба [про́з'ба], ходжу [хо^нджу́], сиджу [сиджу́]
  4. Боротьба [бород'ба́], пишеться [пише^нт'с'а], дужче [ду́жче].
  5. Життя [жи^нт':а́], займаєшся [за́ймайе^нс':а], село [се^нло́].
2. У котрому рядку в усіх словах відбувається асиміляція приголосних при вимові?
  1. Просьба, боротися, Парасчин, футбол, накладка.
  2. Питаєшся, нігтики, розчистити, книжці, радість.
  3. Серце, шістдесят, з джерела, в'язка, безсердечність.
  4. Уманський, розклад, грудка, місцевий, крутиться.
  5. Розсердити, спитати, легенько, сьогодні, синекдоха.
3. У котрому рядку всі прикметники наголошено правильно?
  1. Чадну́й, шерстяну́й, шкіряну́й, щавле́вий, щі́льний.
  2. Юро́дивий, весняну́й, вітчизня́ний, пе́рвісний, во́вняний.

3. Дошкульний, душний, жадібний, жалібний, залишковий.
4. Абетковий, заліковий, докорінний, заморський, навкісний.
5. Настінний, виразковий, вказівний, зірковий, зустрічний.
4. У котрому рядку в кожному слові є літера, не тотожна звуку, який позначає?
  1. Явище, шуплий, долина, гірський.
  2. Дужці, вість, на смерічці, пізно.
  3. Безсердечний, Васьчин, безбатченко, не мучся.
  4. Псується, кінський, зуб, корінці.
  5. Нігтик, клітчастий, вогонь, ідеальний.
5. У котрому рядку в усіх словах допускається оглушення дзвінких?
  6. Приказка, кладка, Кузьченко, відпросити, книжка.
  7. Зубчик, нігтики, розчистити, книжці, людський.
  8. Серед, прудко, з прибутку, в'язка, безсердечність.
  9. Розсердити, зчепити, легко, нігтик, зцілений.
  10. Шведський, розклад, грудка, важко, круг.
6. Виберіть рядок, в усіх словах якого наголошений другий склад:
  1. Псевдонім, документ, фаховий, шофер, діалог.
  2. Запитання, український, випадок, каталог, новий.
  3. Квартал, завдання, перепустка, шляхи, індустрія.
  4. Читання, літопис, старий, барометр, газовий.
  5. Фольга, йогурт, дрова, решето, кропива.
7. Правильно поділені для переносу всі слова в рядку
  1. Дніп-ро, при-слівник, В. А. Си-моненко, україн-ський.
  2. Ре-дька, пої-хати, лі-йка, ро-зораний.
  3. Населе-ння, сві-йський, погод-жувати, у-купі.
  4. Пі-варкуша, гр.-Кравченко, нагрє-бти, мі-льярд.
  5. Рай-он, зе-млемір, прий-шов, 1985-р.
8. Правильно виділено синтагми у фразі
  1. Цього погідного / недільного дня / в церкву не йде ніхто (Є. Гуцало).
  2. Цього погідного недільного дня / в церкву не йде ніхто (Є. Гуцало).
  3. Цього погідного / недільного дня / в церкву / не йде ніхто (Є. Гуцало).
  4. Цього / погідного недільного дня / в церкву не йде / ніхто (Є. Гуцало).
  5. Цього погідного / недільного дня в церкву не йде /ніхто (Є. Гуцало).

Завдання другого рівня.

1. Записати подані речення фонетичною транскрипцією і зробити орфоепічний аналіз підкресленого слова: *Через те йде собі до ріки, сідає на березі просто на зелену травичку, що вже проситься до сонечка, і дивиться на воду. Її сьогодні голова не болить. Сьогодні Великдень і вона вбулася у дуже давні, але все іще великодні черевики. А завтра Даруся їх скине до другого Великодня та й уже ходитиме на босу ногу доти, поки не замерзне ріка* (М.Матіос).
2. Визначте види рим, спосіб римування і віршовий розмір поетичного уривку:
*Настане день, обтяжений плодами,
 Не страшно їм ні слави, ні хули.
 Мої суцвіття, биті холодами,
 ви добру зав'язь все-таки дали* (Л. Костенко).

Завдання третього рівня.

Охарактеризувати правила вимови губних, зубних і ясенних приголосних звуків у сучасній українській літературній мові.

Варіант 3

Завдання першого рівня. Визначити одну правильну відповідь із п'яти запропонованих.

1. Правильну вимову відображає фонетичний запис слів у рядку:
  1. Боротьба [борот'ба́], пишеться [пише^т'с'а], дужче [ду́шче].
  2. Ложці [лóz'ці́], розсипати [рос:и^епáти^е], здається [здайéц':а].
  3. Казка [ка́ска], бджілка [бдж'ілка], розумний [розу́мний].
  4. Ллється [л':éц':а], істотні [істóт'ні́], миліше [мил'іше].
  5. Кожух [кожу́х], левада [ле^ва́да], приносить [при^ено́си^т'].
2. У котрому рядку в усіх словах відбувається асиміляція приголосних при вимові?
  1. Розжувати, камінці, кігті, різьба, кухня.
  2. Отже, натхнення, баластний, закарпатський, снишся.
  3. Зшити, коритце, братство, лічба, стіна.
  4. Зважся, дочці, безжурний, камінчик, вість.
  5. Ворота, шезнути, зшиток, вогко, безстрашний.
3. У котрому рядку всі прикметники наголошено правильно?
  1. Абетко́вий, заліко́вий, щогло́вий, докорі́нний, примо́рський.
  2. Католи́цький, кишкóвий, кісточко́вий, кліткóвий, книжко́вий.
  3. Коно́пельний, корі́нний, ку́льковий, листя́ний, но́вий.
  4. Велетéнський, гетьма́нський, товару́ський, то́карський, донськóий.
  5. Сині́вський, родичі́вський, учні́вський, ба́нківський, го́мерівський.
4. У котрому рядку в кожному слові є спрощення приголосних при вимові ?
  1. Шістнадцять, туристський, агентство, шістсот.
  2. Контрастний, людство, невістці, братній.
  3. Брестський, джміль, голівка, джемпер.
  4. Братський, сирітський, церква, гриміти.
  5. Багатство, невістчин, гордовито, гудзик.
5. У котрому рядку в усіх словах зубні приголосні уподібнюються і вимовляються м'яко?
  1. Радість, сьогодні, кузня, підняти, камінчик.
  2. Жінці, вісті, навесні, весляр, знати.
  3. Безцінний, позеленіти, приніши, ремінчик, безділля.
  4. Беремося, б'єшся, умиваєшся, зважся, у книжці.
  5. Рівність, холодні, стіна, український, по вінця.
6. У котрих словах неправильно поставлено наголос?

1. Подру́га.   2. Кóвзанка.   3. Шóумний.   4. Ужгоро́дський.   5. Мерéживо.
6. Порядко́вий. 7. Випáдок. 8. Чотирна́дцять. 9. Визна́ння. 10. Обіця́нка.
7. Правильно поділені для переносу всі слова в рядку
  1. 10-хв, бой-овий, прек-расний, ім.-Шевченка.
  2. Без-хмарний, дво-складовий, но-ве-ла, гу-дзик.
  3. Чорноб-ривий, низ-ько, сіль-ський, погод-жувати.
  4. Архі-тектура, пі-дземний, бур'-ян, о-сінь.
  5. За-йчик, знай-омий, стан-ьте, зна-ння.
8. Правильно виділено синтагми у фразі

1. Після неспокійної ночі Тихович / разом зі сходом сонця / зірвався на рівні ноги (М. Коцюбинський).
2. Після неспокійної / ночі Тихович разом / зі сходом сонця / зірвався на рівні ноги (М. Коцюбинський).
3. Після неспокійної ночі Тихович разом / зі сходом сонця зірвався / на рівні ноги (М. Коцюбинський).
4. Після неспокійної ночі / Тихович / разом зі сходом сонця / зірвався / на рівні ноги (М. Коцюбинський).
5. Після неспокійної ночі / Тихович разом зі сходом сонця / зірвався на рівні ноги (М. Коцюбинський).

Завдання другого рівня.

1. Записати подані речення фонетичною транскрипцією і зробити орфоепічний аналіз підкресленого слова: *Вона знала, що о сьомій настане штиль і тоді жоден звук не долине в міжгір'я. І ця майбутня тиша вперше злякала її. Хоча вона ніколи не знала цього гідкого почуття і ніколи не сподівалася дожити бодай до тридцяти чотирьох. Але доля розпорядилася інакше. Бачили б її зараз співвітчизники та колишні численні вороги! Щоправда, більшість із них – якщо й не всі! – вже далеко* (І.Роздобудько).
2. Визначте види рим, спосіб римування і віршовий розмір поетичного уривку:
*Жовтий пісок не посію на білому камені,
Рано не встану сльозами його поливають,
Осінь прийшла і шепоче за вітром щодня мені:
Він не вернувся, не треба, не треба чекать...* (П. Филипович).

Завдання третього рівня.

Охарактеризувати чергування у – в, і – й, з – із – зі – зо, чергування різних типів морфем і граматичних форм слів із метою милозвучності.

Варіант 4

Завдання першого рівня. Визначити одну правильну відповідь із п'яти запропонованих.

1. Правильну вимову відображає фонетичний запис слів у рядку:
  1. Походжає [походжа́йе], голубка [голубка], свято [с'в'áто].
  2. Промінчик [пром'інчи́к], земля [земл'á], завітчаний [закв'іч:ани́ї].
  3. Щастя [ш'ч'áс'ц'а], чому [чо'му́], біжать [б'іж'áт'].
  4. Нижче [нужче], дігтяр [д'іхт'áр], невістці [ни'в'іс'ц'і].
  5. Вогко [вóхко], безжурний [безжу́рний], абатство [абáцтво].
2. У котрому рядку в усіх словах відбувається асиміляція приголосних при вимові?
  1. Якби, абстрактний, баскетбол, вчиться, волинський.
  2. Туристський, лічба, шістдесят, невістці, роззброїти.
  3. Екзамен, свіжість, людський, вчиться, коротшати.
  4. Незалежність, росяний, хусточки, сміється, завітчати.
  5. Честь, підказати, діжці, хвилюєшся, пшеничний.
3. У котрому рядку всі іменники мають флексійний тип наголошування в називному відмінку множини?
  1. Береги, вітри, голуби, килими, кольори.

2. Паспорти, роботи, ректори, явори, птахи.
  3. Жінки, долари, вірші, говірки, частки.
  4. Обранці, чоботи, грушки, білки, книжки.
  5. Дуби, лебеді, козаки, бджолярі, щури.
4. У котрому рядку в кожному слові є літера, не тотожна звуку, який позначає?
1. Братство, звістці, джміль, робота.
  2. Вечоріти, принеси, розумний, ексцентричний.
  3. Джемпер, світський, дзюрчати, рибка.
  4. Заочний, піаністка, даремно, поезія.
  5. Горджуся, хустці, жаркий, голка.
5. У котрому рядку в усіх словах глухі вимовляються дзвінко?
1. Анекдот, футбол, зшиток, вогко, безстрашний.
  2. Вокзал, бухгалтер, Великдень, аякже, віжки.
  3. Рюкзак, айсберг, кігті, бюстгальтер, бряжчання.
  4. Зшити, коритце, братство, лічба, екзамен.
  5. Отже, ось де, молотьба, баскетбол, хоч би.
6. У котрих словах неправильно поставлено наголос?
- 1.Засипній. 2.Вімова. 3.Компроміс. 4.Замолоду. 5.Майдан. 6.Терезі. 7.Одинадцять.
8.Зачіска. 9.Ласкавий. 10.Вісімдесят.
7. Правильно поділені для переносу всі слова в рядку
1. Ремо-нт, по-дзвін, кни-га, ре-жи-сер.
  2. Медал-ьйон, ко-нцерт, пі-сня, жи-тло.
  3. Хо-джу, силь-ний, роз'-єднати, ім-міграція.
  4. Лук-'ян, пі-дбити, ро-з'єднати, карти-нний.
  5. Уз-біччя, над-звичайний, рад-жу, крає-знавство.
8. Правильно виділено синтагми у фразі
1. Багато чого з ранньої / юності забулося, припорошилось / і тепер мерехтить перед очима короткими спалахами, / ніби сцени модернющої вистави в телевізорі (В. Дрозд).
  2. Багато чого з ранньої юності забулося, припорошилось / і тепер мерехтить перед очима короткими спалахами, / ніби сцени модернющої вистави в телевізорі (В. Дрозд).
  3. Багато чого / з ранньої юності забулося, / припорошилось / і тепер мерехтить перед очима / короткими спалахами, / ніби сцени модернющої вистави в телевізорі (В. Дрозд).
  4. Багато чого з ранньої юності забулося, / припорошилось / і тепер мерехтить перед очима короткими спалахами, / ніби сцени модернющої вистави в телевізорі (В. Дрозд).
  5. Багато чого / з ранньої юності / забулося, / припорошилось і тепер мерехтить / перед очима короткими спалахами, / ніби сцени модернющої вистави в телевізорі (В. Дрозд).

Завдання другого рівня.

1. Записати подані речення фонетичною транскрипцією і зробити орфоепічний аналіз підкресленого слова: *Я вчив виховувати дітей м'якою правдою і твердою любов'ю. В жадобі правди і справедливості. Кожен хлопчик має виростати борцем, що готовий захистити як родину, так і вітчизну, і віру. А живучи в мирний час, повинен боротися за вдосконалення життя своєї родини і*

вітчизни. Тоді можемо бути спокійними за наш народ, за нашу країну (М.Дочинець).

2. Визначте види рим, спосіб римування і віршовий розмір поетичного уривку:
*Весь день на дротах коливається дощик,
 Затихне і знову журились почне.
 Навіщо ноктюрни, елегії тощо,
 Мізерні, неначе подерті кашне?* (П. Филипович).

Завдання третього рівня.

Основні правила наголошування іменників і дієслів у сучасній українській літературній мові.

Варіант 5

Завдання першого рівня. Визначити одну правильну відповідь із п'яти запропонованих.

1. Правильну вимову відображає фонетичний запис слів у рядку:
  1. [грунт], [несе], [ход'ба́], [косити], [га́дка].
  2. [весло́], [ге^нне^ра́л], [степ], [ме^нне́], [шоўк].
  3. [вогза́л], [си^нніц'а], [коза́ц'ки^нї], [холоде́ц'], [пи^ншú].
  4. [ношу], [п'іс'н'а], на [до́с'ц'і], у [хúсточц'і], [ве^нзé].
  5. [розхита́ти^н], [буў], [ніз'ко], [п'іч'], [студе́нтка].
2. У котрому рядку в усіх словах відбувається асиміляція приголосних при вимові?
  1. Щастя, розробка, хоч би, ось де, Гандзя.
  2. Розжувати, клавіша, гордість, кігті, вирізка.
  3. Розкіш, срібло, дні, вітчим, мерехтіти.
  4. Розчин, мотузці, казахський, вивізи, приніси.
  5. На дощі, розчесати, честь, ховається, відзнака.
3. У котрому рядку всі іменники мають кореневий тип наголошування в називному відмінку множини?
  1. Зуби, дуби, голуби, килими, мольберти.
  2. Паспорти, тенори, вірші, клени, птахи.
  3. Книги, долари, вірші, говори, сестри.
  4. Обранці, чоботи, ноги, столи, засоби.
  5. Троянди, лебеді, картини, бджолярі, валізи.
4. У котрому рядку в кожному слові є приголосні, що не вимовляються?
  1. Поїздка, гігантський, шістдесят, студентство.
  2. Агентство, зап'ястний, хворостняк, студентський.
  3. Невістка, шістсот, журналістці, копитце.
  4. Кістлявий, тче, братство, рекрутчина.
  5. Безпека, вартість, розшитий, розчавити.
5. У котрому рядку в усіх словах шиплячі вимовляються як свистячі?
  1. На дощі, книжці, обпечешся, ховаєшся, зважся.
  2. Щастя, розробка, хоч би, ось де, Гандзя.
  3. Розжувати, клавіша, гордість, кігті, вирізка.
  4. Розкіш, срібло, дні, вітчим, мерехтіти.
  5. Розчин, мотузці, казахський, вивізи, приніси.
6. У котрих словах неправильно поставлено наголос?
  1. [в'ітчизна], [в'ітчизни], [в'ітчизни], [в'ітчизни]
  2. [в'ітчизни], [в'ітчизни], [в'ітчизни], [в'ітчизни]
  3. [в'ітчизни], [в'ітчизни], [в'ітчизни], [в'ітчизни]
  4. [в'ітчизни], [в'ітчизни], [в'ітчизни], [в'ітчизни]
  5. [в'ітчизни], [в'ітчизни], [в'ітчизни], [в'ітчизни]

1.Герасім. 2.Прокіп. 3.Граблі. 4.Була́, було́, булі́. 5.Надво́рі. 6.Широко́. 7.Ходжу́.
8.Но́шу. 9.Прійду́. 10.Корі́сний.

7. Правильно поділені для переносу всі слова в рядку

1. Грай-ся, О. Т.-Гончар, низь-ко, нау-ка.
2. Під-жак, мовоз-навство, за-клик, край-ній.
3. Біо-логія, бай-ка, подзь-обати, зац-вілий.
4. Ака-демія, зай-чик, га-йок, Яро-слав.
5. Осін-нього, шістнад-цять, далекос-хідний, військ-комат.

8. Правильно виділено синтагми у фразі

1. На старій, / оброслій скрипухом / березі зацокала вивірка (М. Стельмах).
2. На старій, оброслій скрипухом березі/ зацокала вивірка (М. Стельмах).
3. На старій, / оброслій скрипухом березі / зацокала вивірка (М. Стельмах).
4. На старій, / оброслій скрипухом / березі / зацокала вивірка (М. Стельмах).
5. На старій, / оброслій скрипухом березі зацокала вивірка (М. Стельмах).

Завдання другого рівня.

1. Записати подані речення фонетичною транскрипцією і зробити орфоепічний аналіз підкресленого слова: *Здається, я маленький-маленький у маминій колісці, й мені так тепло і затишно, мов пташеняті, і прокидатися не хочеться, а хочеться ще пораювати у цьому літеплі, погойдатися на хвильках, але якась невмолима сила виштовхує мене із глибин на поверхню, витягає брутально за волосся. А я ж не хочу, не хочу, не хочу прокидатися, не хочу на поверхню, хочу назад у глибину, в тишу, туди, у сутінь, у літепло, у заспокійливу гойдливість...*(Ю.Винничук).
2. Визначте види рим, спосіб римування і віршовий розмір поетичного уривку:
*Вона дивиться, дивиться в душу.
Вона палить очима до дна.
А я все це дотерпіти мушу.
Бо в душі не душа, а вина* (І. Драч).

Завдання третього рівня.

Основні правила наголошування прикметників у сучасній українській літературній мові.

Варіант 6

Завдання першого рівня. Визначити одну правильну відповідь із п'яти запропонованих.

1. Правильну вимову відображає фонетичний запис слів у рядку:
  1. [бажа́н':а], [носу́ў], [коро́ва], [пишеш], [с'уди].
  2. [м'і́], [хма́ра], [п'і́з'н'і́], [ду́мка], [ро́зп'і́ска].
  3. [ва́жко], [боро́т'ба́], [зи́ма́], [сл'оза́], [ви́мова].
  4. [те^нжне́ви^сї́], [к'іне́ц'], [ко^ужу́х], [каза́ти^с], [ли^ст'іти^с].
  5. [поду́шка], [под'і́л'а́ти^с], [степ], [ме^не́], [шоўк].
2. У котрих рядках усі прикметники наголошено правильно?
  1. Нові́й, старі́й, валові́й, чергові́й, урочи́стий.
  2. Громадські́й, зустрі́чний, сільськогоспа́дарський, легкі́й, вогкі́й.
  3. Терпкі́й, водозли́вний, водонепро́нкий, водоочи́сний, водоспу́скний.

4. Корисний, вірнопідданий, в'язкий, цегляний, грейпфрутовий.
 5. Грунтовий, гнотовий, жерстяний, житловий, зручний.
3. У котрому рядку всі слова зазнають асиміляції при вимові?
 1. Розжувати, лічба, фальш, розкіш.
 2. Баскетбол, аякже, клавіша, повість.
 3. Оглядається, штанці, з джерела, радсья.
 4. Тхнути, прогавити, ремінчик, рівчак.
 5. Корінці, бджола, стиха, ліщина.
4. У котрому рядку в усіх словах є ненаголошений [o], що вимовляється як [o']?
 1. Анатомічний, білоручка, білосніжний, біологічний.
 2. Благодійник, хронікальний, хомут, холодець.
 3. Хліборізка, уповільнити, упорядкувати, господарство.
 4. Тропічний, тріпотіти, субординація, самоскид.
 5. Пройду, горілка, могутня, сопіти.
5. У котрому рядку в усіх словах свистячі вимовляються як шиплячі?
 1. Квітці, розберешся, розшук, книжці, мушці.
 2. На дошці, книжці, обпечешся, ховаєшся, зважся.
 3. Розчистити, з жиру, вітчим, розрісшись, дочці.
 4. Лесьчин, зжарити, принісши, з джерела, розчин.
 5. Розжувати, мотузці, казашці, вивізни, безжурний.
6. У котрих словах неправильно поставлено наголос?
 1.Пріятель. 2.Допізна. 3.Запитання. 4.Кропіва. 5.Ознака. 6.Перепис. 7.Зручний.
 8.Краду. 9. Бесідувати. 10.Житло.
7. Правильно поділені для переносу всі слова в рядку
 1. Ділен-ня, щоде-нно, за-прошення, коломий-ка.
 2. Під-писати, краєз-навчий, піді-гріти, най-мення.
 3. Перене-сти, Л. Кос-тенко, 2003-р., п'ятнад-цять.
 4. Най-основніший, подоро-жжю, двос-кладовий.
 5. Рай-он, письмен-ник, віл-ла, Т. Шев-ченко.
8. Правильно виділено синтагми у фразі
 1. Нова людина / мовчки стиснула руки друзям і почала бігати по кімнаті, / весь час тримаючись за хворий зуб (М. Хвильовий).
 2. Нова людина мовчки стиснула руки друзям і почала бігати по кімнаті, / весь час тримаючись за хворий зуб (М. Хвильовий).
 3. Нова людина мовчки / стиснула руки друзям / і почала бігати по кімнаті, / весь час тримаючись за хворий зуб (М. Хвильовий).
 4. Нова людина мовчки стиснула руки друзям / і почала бігати по кімнаті, / весь час тримаючись за хворий зуб (М. Хвильовий).
 5. Нова людина / мовчки стиснула руки друзям / і почала бігати по кімнаті, / весь час тримаючись / за хворий зуб (М. Хвильовий).

Завдання другого рівня.

1. Записати подані речення фонетичною транскрипцією і зробити орфоепічний аналіз підкресленого слова: *Темні води сну розсуваються так повільно і м'яко, течія виносить мене на поверхню вигойдуючи, а я хоч і з заплющеними очима, але все чудово бачу, бачу арабський танець водоростей, і сріблясту сигналізацію рибок, і меланхолійне мерехтіння води, і хвилясті промені світла, що пронизують воду згори донизу, і тіні скрадливі, і зблиски луски*

(Ю.Винничук).

2. Визначте види рим, спосіб римування і віршовий розмір поетичного уривку:
Море і море, блакить і блакить...
Крил мені, крил, щоб туди полетіть!
Чайкою в небі над морем спинитись,
Дихать і в далеч за обрій дивитись (Олександр Олесь).

Завдання третього рівня.

Основні правила наголошування числівників і займенників у сучасній українській літературній мові.

Варіант 7

Завдання першого рівня. Визначити одну правильну відповідь із п'яти запропонованих.

1. Правильну вимову відображає фонетичний запис слів у рядку:
  1. [росхи^ета́ти^е], [буў], [блúз'ко], [п'іч], [студéнтка].
  2. [бажа́н'а], [носу́ў], [ко́рова], [пишеш], [с'уди].
  3. [грунт], [несе], [ход'ба́], [косити], [га́дка].
  4. [ношу], [піс'н'а], на [до́с'ці́], у [ху́сточці́], [ве^изе́].
  5. [вогза́л], [си^ени́ца], [коза́ц'ки́], [холоде́иц], [пíше].
2. У котрому рядку всі іменники мають наголошений суфікс **-ок** у родовому відмінку множини?
  1. Гілок, грушок, квіток, книжок, гречанок.
  2. Говірок, колодок, тарілок, дірочок, квіточок.
  3. Пташечок, стежечок, галушечок, сторіночок, учительок.
  4. Говірок, білочок, ялиночок, заміток, часток.
  5. Розписок, лапок, сторінок, подружок, ручок.
3. У котрому рядку всі слова зазнають асиміляції при вимові?
  1. Квіточці, лісистість, сорочці, здоровий.
  2. Осінній, голубка, солдатський, ніжність.
  3. Сьогодні, розчулити, соромишся, сніжок.
  4. Весняний, задній, самотній, степовий.
  5. Книжка, кігті, кузня, губишся, ганьба.
4. У котрому рядку в усіх словах є ненаголошений [о], що вимовляється як [о^у]?
  1. Вологість, дошкульно, провулок, подушка.
  2. Сонце, корчі, широчінь, у болоті.
  3. Голові, молоді (*прикм.*), дочці, сорока.
  4. Посунься, готую, лопух, собі.
  5. Поруділий, горішок, розкішний, коробка.
5. У котрому рядку в усіх слова звуки [д] і [т] вимовляються як [дж], [ч]?
  1. Молодший, рідше, Радчук, відзвук, копитце.
  2. Вітчизна, відчепити, на грядці, молодчики, зодчий.
  3. Рудченко, солдатчина, тче, східці, притча.
  4. Рекрутчина, у коритці, закарпатський, піджак, віддзеркалити.
  5. Володьчин, радше, отже, безбатченко, віджати.
6. У котрих словах неправильно поставлено наголос?

1.Котрій. 2.Показнік. 3.Лéгкий. 4.Металур́гія. 5.Но́вий. 6.Босо́ніж. 7.Ху́тро.
8.Наскрі́зь. 9.Чи́тання. 10.Поня́ття.

7. Правильно поділені для переносу всі слова в рядку

1. Галиць-кий, ро-зміняти, А.-Малишко, о-б'єктив
2. Прис-лів'я, ХХ-ст., под-виг, попере-дній
3. Під-жак, трьо-хсот, зас-трахувати, о-куляри
4. Пі-дживлення, окра-йчик, приголо-сний, батальй-он
5. Під'-їзд, са-джати, дав-нього, без-соння

8. Правильно виділено синтагми у фразі

1. Поїздка, мабуть, буде цікава, / бо година прекрасна / й потім на пароплаві / можна набратись нових вражень (М. Хвильовий).
2. Поїздка, мабуть, буде цікава, / бо година прекрасна й потім на пароплаві можна набратись нових вражень (М. Хвильовий).
3. Поїздка, / мабуть, / буде цікава, / бо година прекрасна й потім на пароплаві можна набратись нових вражень (М. Хвильовий).
4. Поїздка, мабуть, буде цікава, / бо година прекрасна й потім на пароплаві / можна набратись нових вражень (М. Хвильовий).
5. Поїздка, мабуть, / буде цікава, / бо година прекрасна / й потім на пароплаві можна набратись нових вражень (М. Хвильовий).

Завдання другого рівня.

1. Записати подані речення фонетичною транскрипцією і зробити орфоепічний аналіз підкресленого слова: *Він сів у маршрутне таксі, доїхав до Петрівки, спустився під землю і зупинився на платформі біля високої світлокосої жінки. Людей у метро було небагато. Під землею наростав гуркіт поїзда. Підземне повітря підхопило довге волосся жінки, яке вдарило Довгала в обличчя, і він відчув, як по його тілу пробіг електричний струм* (В.Даниленко).
2. Визначте види рим, спосіб римування і віршовий розмір поетичного уривку:
*Для нас вона в світі єдина, одна
В просторів солодкому чарі...
Вона у зірках, і у вербах вона,
І в кожному серця ударі* (В. Сосюра).

Завдання третього рівня.

Охарактеризувати правила вимови дзвінких і глухих приголосних звуків у сучасній українській літературній мові.

Варіант 8

Завдання першого рівня. Визначити одну правильну відповідь із п'яти запропонованих.

1. Правильну вимову відображає фонетичний запис слів у рядку:
  1. [м'ї], [хма́ра], [п'їзн'ї], [ду́мка], [розн'їска].
  2. [ва́шко], [бород'ба́], [зимá], [сл'озá], [ви́мова].
  3. [тижне́вий], [к'їнец'], [кожух], [казáти], [ли́т'їти°].
  4. [го'ту́ју], [под'їл'áти°], [в'ули°к], [ме°не́], [шоўк].
  5. [обгрунтува́ти°], [несе], [ход'ба́], [косити], [га́дка].
2. У котрому рядку всі слова зазнають асиміляції при вимові?

1. Магістр, якби, абстрактний, волинський.
  2. Туристський, лічити, шістдесят, невістці.
  3. Незалежність, коротшати, сміється, завітчати.
  4. Підрости, діжка, стельмах, пшеничний.
  5. Корінці, синочок, ллється, хусточці.
3. У котрому рядку в усіх словах ненаголошений [о] вимовляється нечітко?
1. Подушка, кому, подружжя, кожух.
  2. Добути, вологий, посунься, готую.
  3. Гордуєш, дошкульно, провулок, робота.
  4. Розумниця, зозуля, голубка, дорогий.
  5. Тобі, корівка, годувати, пологий.
4. У котрому рядку всі прикметники наголошено правильно?
1. Новій, старій, валовій, черговій, урочистий.
  2. Громадській, зустрічний, сільськогосподарський, легкій, вогкій.
  3. Терпкій, водозливній, водонепронікний, водоочисній, водоспускний.
  4. Корисний, вірнопідданий, в'язкій, цегляній, грейпфрутовий.
  5. Грунтовій, гнотовій, жерстяній, житловій, зручний.
5. У котрому рядку вимова кожного слова відмінна від написання?
1. Розкішний, ніжці, єгипетський, різкий.
  2. Вибачся, віджену, грими (дієсл.), заклад.
  3. Надзвичайний, підземелля, горіння, сумний.
  4. Людський, скинути, ухвала, дужці.
  5. Водичці, багатший, женешся, громадський.
6. У котрих словах неправильно поставлено наголос?
1. Предмёт. 2. Сімдеся́т. 3. Позаторі́к. 4. Твёрдий. 5. Тóвстий. 6. Пере́пис. 7. Зага́дка. 8. Вимо́ва. 9. Гля́дач. 10. Ко́лія.
7. Правильно поділені для переносу всі слова в рядку
1. Пір'-ям, ві-льний, п.-Горобченко, ро-знести
  2. Під-хід, тиж-день, при-їхати, водос-пад
  3. Дем-'ян, сті-льчик, соло-вей, розі-гнати
  4. Кукуруд-за, під-робка, сіль-ський, о-рел
  5. Пора-дник, помі-чник, по-знайомити, квіт-ник
8. Правильно виділено синтагми у фразі
1. Невеличка Джерина пасіка / була обгороджена низьким тином і обставлена од півночі очеретом (І.Нечуй-Левицький).
  2. Невеличка Джерина пасіка була обгороджена низьким тином / і обставлена од півночі очеретом (І.Нечуй-Левицький).
  3. Невеличка Джерина пасіка була обгороджена / низьким тином / і обставлена / од півночі очеретом (І.Нечуй-Левицький).
  4. Невеличка Джерина пасіка / була обгороджена низьким тином / і обставлена / од півночі / очеретом (І.Нечуй-Левицький).
  5. Невеличка Джерина пасіка / була обгороджена низьким тином / і обставлена од півночі очеретом (І.Нечуй-Левицький).

Завдання другого рівня.

1. Записати подані речення фонетичною транскрипцією і зробити орфоепічний аналіз підкресленого слова: *В затінях високих полонин ще латками білють снігові намети, по ночах прибережні заводи і болітця ще одягаються кригою, а*

з-під пошерхлого на дощах і вітрах торішнього листу під ліщиною та вільшиною вже проростає травка. На осонні парость із землі потягнувся зухвало й квапно; розчесані зимовими вітрами, пещені провесняним променем і теплим леготом верболози бубнявють пухкими сріблестими котиками (І.Чендей).

2. Визначте види рим, спосіб римування і віршовий розмір поетичного уривку:

*Я вночі дивлюсь на зорі,
Ніби в темнощах ловлю
Погляди важкі й суворі,*

Повні скорбності й жалю (Д. Павличко).

Завдання третього рівня.

Охарактеризувати правила літературної вимови язових приголосних.

Варіант 9

Завдання першого рівня. Визначити одну правильну відповідь із п'яти запропонованих.

1. Правильну вимову відображає фонетичний запис слів у рядку:
  1. [пишу], [піс'н'а], на [дос'ц'і], [у хусточц'і], [ве^нзé].
  2. [пи^етáти^е], [буў], [блúс'ко], [п'іч], [студéнтка].
  3. [вогзáл], [си^енúц'а], [козáц'киї], [холодно], [пúше].
  4. [пи^ес'мéн:и^ек], [носúў], [корóва], [пишеш], [с'уди].
  5. [тої], [хмáра], [п'íz'н'ії], [дúмка], [розпú^еска].
2. У котрому рядку всі слова зазнають асиміляції при вимові?
  1. Боротися, просити, футбол, зчепити.
  2. Розказати, спитати, легкий, скраю.
  3. Серце, подих, джерело, безсердечність.
  4. Питаєшся, розчистити, книжці, радість.
  5. Ансамбль, розклад, гурток, крутиться.
3. У котрому рядку всі слова мають правильне наголошування?
  1. Вісімдесят, дрóва, щипці, зокрэма, разóm.
  2. Чарівний, крóїти, подру́га, кóвзанка, шúмний.
  3. Ужгорóдський, мерéживо, порядкóвий, випáдок, чотирна́дцять.
  4. Компро́міс, зáмолоду, майдáн, зачіска, лáскавий.
  5. Дóшка, Прокі́п, грабл́і, надвóрі, ношú.
4. У котрому рядку в усіх словах є ненаголошений [e], що вимовляється як [и^е]?
  1. Ведіть, мені, великий, межу.
  2. Чекати, невістка, ледащо, привезли.
  3. Лейтенант, пелюстка, берізка, первинний.
  4. Оперізувати, степи, цеглина, примерзати.
  5. Лексика, постелити, великий, перевернути.
5. У котрому рядку вимова кожного слова відмінна від написання?
  1. Убозтво, боїшся, Парасчин, жінці.
  2. Ворітця, пливе, розширення, поїздці.
  3. На камені, беріть, вариво, справа.
  4. Вужчати, досвідчений, шість, доріжка.
  5. Внучці, броджу, кладка, знову.

6. У котрих словах неправильно поставлено наголос?

- 1.Фарту́х. 2. Фо́льга. 3.Живо́пис. 4.Ве́рба. 5.Жадо́ба. 6.Же́врити. 7.Стату́я.
8. Укря́їнський. 9.Завда́ння. 10.О́цет.

7. Правильно поділені для переносу всі слова в рядку

1. 50-дм, земле-знавство, за-дзвонити, нев-благанний
2. Дит-'ясла, під-дати, ра-діо, акад. Вер-надський
3. Оде-са, під-ходити, чорно-зем, чай-ка
4. Від-даль, П.Г.-Тичина, бо-йовий, пре-красний
5. Дон-ьчин, над-земний, що-де-нник, пере-взутися

8. Правильно виділено синтагми у фразі

1. Дівчинка сіла над струмком, /поклала біля себе книжки й почала задумливо бовтатись у воді руками (О.Донченко).
2. Дівчинка сіла над струмком, / поклала біля себе книжки / й почала задумливо бовтатись / у воді руками (О.Донченко).
3. Дівчинка сіла над струмком, /поклала біля себе книжки / й почала задумливо бовтатись у воді руками (О.Донченко).
4. Дівчинка сіла над струмком, /поклала біля себе книжки / й почала / задумливо бовтатись у воді руками (О.Донченко).
5. Дівчинка сіла над струмком, /поклала біля себе книжки / й почала задумливо бовтатись у воді / руками (О.Донченко).

Завдання другого рівня.

1. Записати подані речення фонетичною транскрипцією і зробити орфоепічний аналіз підкресленого слова: *Долаєш городьбу, вже ти на кам'янистій стежці, яка рушником простелена між бузини, гаптованої гронами недоспілих ягід, уже за бузиною – горішина й терен куцяться, уже глід і калина тут хороводять, уже дикі черешні і дикі яблуні, й чим тут тільки не пахне! Пахощі густішають, дурманять, забивають памороки, й душа від них завмирає, п'яніє, хмеліє, і хочеться затиснути пальцями носа, щоб не запаморочило* (Є.Гуцало).
2. Визначте види рим, спосіб римування і віршовий розмір поетичного уривку:
*Пожалій мене, вітре осінній,
Я – маленький вишневий листок,
Я вдягнувся не в срібло, а в іній,
На світанку промерз до кісток* (Д. Павличко)

Завдання третього рівня.

Охарактеризувати основні правила літературної вимови голосних [i], [e], [u] та [o].

Варіант 10

Завдання першого рівня. Визначити одну правильну відповідь із п'яти запропонованих.

1. Правильну вимову відображає фонетичний запис слів у рядку:
  1. [т'áжко], [бород'ба́], [зи^ема́], [сл'оза́], [ви^емо́ва].
  2. [кожух], [к'іне́ц'], [тижне́вий], [каза́ти], [ли^ст'іти^е].
  3. [го'ту́ју], [под'іл'áти^е], [в'ули^ек], [ме^ине́], [шоўк].
  4. [обгрунтува́ти^е], [несе], [ход'ба́], [косити], [га́дка].
  5. [пишу], [піс'н'а], на [до́с'ц'і], у [ху́сточц'і], [ве^изе́].

2. У котрому рядку всі слова зазнають асиміляції за м'якістю при вимові?
1. Жінці, ремінчик, навесні, дня, зняти.
  2. Рівність, холодні, стіна, український, по вінця.
  3. Безжурність, рибалчин, принісши, житній, у поїзді.
  4. Берешся, б'єшся, умиваєшся, Уманщина, бездіяльний.
  5. Звіряти, сьогодні, кузня, підняти, кінський.
3. У котрому рядку в усіх словах ненаголошений [o] вимовляється нечітко?
1. Гойдати, босоніжки, розбудити, розлука.
  2. Лісоруб, обмотати, потрібний, олов'яний.
  3. Повітря, по-нашому, лозина, навиворіт.
  4. Зозуля, подвір'я, сопіти, моріг.
  5. Коротші, потрібний, кожух, голубка.
4. У котрому рядку в усіх словах є ненаголошений [u], що вимовляється як [e^u]?
1. Кишеня, непримиренний, лихе, живе.
  2. Читати, вимете, мене, матиму.
  3. Мирити, носимо, рибалка, сивина.
  4. Косити, жирафа, фабрика, синочок.
  5. Сивенький, сидите, тихенько, рипіти.
5. У котрому рядку вимова кожного слова відмінна від написання?
1. Вершина, вечір, білесенький, вишенька.
  2. Втихомиряться, віється, повернуться, випалюється.
  3. Закінчаться, заплету, пшениця, завод.
  4. Нігті, дьогтю, молотьба, просьба, ложка.
  5. Вовчєня, греби, мене, сказала.
6. У котрих словах неправильно поставлено наголос?
- 1.Вєрба. 2.Виразний. 3.Дóшка. 4.Дрóва. 5.Щипці. 6.Зокрєма. 7.Разóм. 8.Чарівний. 9.Крóїти. 10.Пізнання.
7. Правильно поділені для переносу всі слова в рядку
1. Міль-ярд, приї-хати, па-спорт, раді-о
  2. Ге-ологія, кон-церт, від-діл, стоя-чи,
  3. Ви-ссати, ще-дрій, вип-равдати, трьо-хсот
  4. Стій-кий, проф.-Кононенко, гай-ка, роз-жарення
  5. Вуд-жений, від-зив, О-ОН, міськ-ком
8. Правильно виділено синтагми у фразі
1. Біля ніг її плещеться море / і, /мов питаючи одна одну / про щось найголовніше в світі, / хвиля хвилю доганяє (О.Довженко).
  2. Біля ніг її / плещеться море / і, /мов питаючи одна одну про щось / найголовніше в світі, / хвиля хвилю доганяє (О.Довженко).
  3. Біля ніг її плещеться море / і, /мов питаючи одна одну про щось найголовніше в світі, / хвиля хвилю доганяє (О.Довженко).
  4. Біля ніг її / плещеться море / і, /мов питаючи одна одну / про щось найголовніше в світі, / хвиля хвилю доганяє (О.Довженко).
  5. Біля ніг її / плещеться море / і, /мов питаючи одна одну / про щось найголовніше в світі, / хвиля хвилю доганяє (О.Довженко).

Завдання другого рівня.

1. Записати подані речення фонетичною транскрипцією і зробити орфоепічний аналіз підкресленого слова: *Якогось літнього дня вітрець із Княжої гори*

долинає до хати, пестить твої щоки, куйовдить ласкавою долонею й так розкостриченого чуба на голові, бере тебе за руку – й веде. Долаєш городьбу, вже ти на кам'янистій стежці, яка рушником простелена між бузини, гаптованої гронами недоспілих ягід, уже за бузиною – горішина й терен куцаться, уже глід і калина тут хороводять, уже дикі черешні і дикі яблуні, й чим тут тільки не пахне! (Є.Гуцало).

2. Визначте види рим, спосіб римування і віршовий розмір поетичного уривку:
Уже скоро весняне зусилля
все обійме, загорне в пісні,
де колись моя мати ходила,
довелось там ходити й мені (І. Ірлявський).

Завдання третього рівня.

Інтенація та її складові елементи.

Варіант 11

Завдання першого рівня. Визначити одну правильну відповідь із п'яти запропонованих.

1. Правильну вимову відображає фонетичний запис слів у рядку:
  1. Бере [бе^нре], щавель [шча^нве^нл'], твоєї [твойейі].
  2. Легка [ле^нхка], умиваєшся [уми^нвайе^нс':а], сережка [се^нрешка].
  3. Просьба [проз'ба], ходжу [хо^нджу], сиджу [си^нджу].
  4. Боротьба [бород'ба], пишеться [пише^нт'с'а], дужче [дужче].
  5. Життя [жит':а], займаєшся [займає^нс':а], село [се^нло].
2. У котрому рядку в усіх словах відбувається асиміляція приголосних при вимові?
  1. Боротьба, кузня, зчепити, повсякденний, зцідити.
  2. Розклад, спитати, полегкість, кладка, стиха.
  3. Безсмертя, надихати, дочці, книжковий, сниться.
  4. Зважся, казка, безчесний, радість, справа.
  5. Розказати, спитати, легкий, могти, скраю.
3. У котрих рядках усі прикметники наголошено правильно?
  1. Чадній, шерстяній, шкіряній, щавлевий, щільний.
  2. Юродивий, весняній, вітчизняний, первісний, вівняний.
  3. Дошкульній, душний, жадібний, жальбний, залишковий.
  4. Абетковий, заліковий, докорінній, заморський, навкісний.
  5. Настінний, виразковий, вказівний, зірковий, зустрічний.
4. У котрому рядку в усіх словах є ненаголошений [o], що вимовляється як [o^н]?
  1. Чому, черногуз, цокотіти, худорлявий.
  2. Щогодини, хронічний, фотознімок, упровадити.
  3. Холодцю, корівці, упорядкувати, зрозумів.
  4. Троюрідний, ропуха, розхолоджу, кольчуга.
  5. Кожушок, розуміння, кондуктор, зробити.
5. У котрому рядку в кожному слові є літера, не тотожна звуку, який позначає?
  1. Легкий, просьба, зчеплення, ложка.
  2. Безчестя, розшук, помиляються, дядько.
  3. Стіжок, безжурний, незчислений, казка.
  4. Зсунути, добро, шістдесят, анекдот.

5. Зцілення, котяться, сподіваєшся, Лесьчин.
6. У котрих словах неправильно поставлено наголос?
1.Ідемо́. 2. Те́чія. 3.Громадськíй. 4.Осока́. 5.Нена́видіти. 6.Неоднако́вий. 7.За́тишно. 8.Обкладі́нка. 9.Скоро́пис. 10.Зо́палу.
7. У котрому рядку допущено помилку під час переносу слова?
1. Прий – ду, 25-річ – чя, від – дати, полум– ’яний
2. Польо – вий, солов’ – їний, сі – м’я, насін – ня
3. Бій – ці, су – спі – льство, від’ – єднати, ля – ти
4. Буль – дог, піджив – лення, сон – ний, м’яч
5. Т.Г. Шев–ченко, безі – менний, трьох – сотий, паль – ці
8. Правильно виділено синтагми у фразі
1. Якби мої думи німії / на струни пророчисті впали, / зайшлись би плачем мої струни / і сміхом дитячим заграли (*Леся Українка*).
2. Якби мої думи німії на струни пророчисті впали, / зайшлись би плачем мої струни і сміхом дитячим заграли (*Леся Українка*).
3. Якби мої думи німії на струни пророчисті впали, / зайшлись би плачем / мої струни / і сміхом дитячим заграли (*Леся Українка*).
4. Якби мої думи німії на струни пророчисті впали, / зайшлись би плачем мої струни і сміхом / дитячим заграли (*Леся Українка*).
5. Якби мої думи / німії / на струни пророчисті впали, / зайшлись би плачем мої струни і сміхом дитячим заграли (*Леся Українка*).

Завдання другого рівня.

1. Записати подані речення фонетичною транскрипцією і зробити орфоепічний аналіз підкресленого слова: *Здобуття українською мовою статусу державної зумовило розширення функціонування української літературної мови... Однак це спричинило і деякі негативні наслідки: до викладання української мови, редагування книжок, газетних матеріалів, до роботи на радіо і телебаченні волею долі залучилися люди, які не володіють українською мовою настільки, щоб відчувати тонкі особливості її семантики, структури, того, що називається духом мови* (О.Муромцева).
2. Визначте види рим, спосіб римування і віршовий розмір поетичного уривку:
*Я не боюсь ні удару, ні струсу
З рук, що підносять неправедний гнів.
Боже, не дай мені впасти в спокусу
Помсти до рідних братів і синів* (Д. Павличко).

Завдання третього рівня.

Фразовий наголос і його різновиди (наголос акцентної групи, синтагматичний, логічний та емпатичний наголоси).

Варіант 12

Завдання першого рівня. Визначити одну правильну відповідь із п’яти запропонованих.

1. Правильну вимову відображає фонетичний запис слів у рядку:
1. Наїзниця [найіздниц’а], надзірковий [надзз’іркові’ї], не надишешся [не“ надішес’:а].

2. У бочці [ў бо́цц'і], цвіль [ц'в'іл'], кузня [ку́з'н'а], людський [л'у́дз'ки'ї].
  3. З тобою [с тобо́йу], гриються [грійуц':а], пестливий [пестлі́ви'ї].
  4. М'якість [мй'ак'іс'ц'], бігти [б'ігтис'а], жабка [жа́пка], перемогти [пе"ре"могті].
  5. Дуб [дуб], надписати [надпи"са́тис'а], на ромашці [на ром'асцї].
2. У котрому рядку в усіх словах відбувається асиміляція приголосних при вимові?
    1. Просьба, боротися, Парасчин, футбол, накладка.
    2. Питаєшся, нігтики, розчистити, книжці, радість.
    3. Серце, шістдесят, з джерела, в'язка, безсердечність.
    4. Уманський, розклад, грудка, місцевий, крутиться.
    5. Розсердити, спитати, легенько, сьогодні, синекдоха.
  3. У котрому рядку всі прикметники наголошено правильно?
    1. Абетко́вий, заліко́вий, щогло́вий, докоро́нний, приморо́ський.
    2. Католи́цький, кишко́вий, кісточко́вий, клітко́вий, книжко́вий.
    3. Грунто́вий, корінні́й, ку́льковий, листяні́й, но́вий.
    4. Велет'енський, гетьма́нський, товару́ський, то́карський, донський.
    5. Сині́вський, родичі́вський, учні́вський, ба́нківський, го́мерівський, ба́тьківський.
  4. У котрому рядку в кожному слові є літера, не тотожна звуку, який позначає?
    1. Безсердечний, Васьчин, безбатченко, не мучся.
    2. Дужці, вість, на смерічці, пізно.
    3. Псується, кінський, зуб, корінці.
    4. Нігтик, клітчастий, добро, ідеальний.
    5. Явище, щуплий, долина, гірський.
  5. У котрому рядку в усіх словах допускається оглушення дзвінких?
    1. Приказка, кладка, Кузьченко, відпросити, книжка.
    2. Зубчик, нігтики, розчистити, книжці, людський.
    3. Серед, прудко, з прибутку, в'язка, безсердечність.
    4. Шведський, розклад, грудка, важко, круг.
    5. Розсердити, зчепити, легко, нігтик, зцілений.
  6. У котрому рядку всі дієслова наголошено правильно?
    1. Везу́, везла́, несу́, несла́, привезу́.
    2. Везеш, несеш, веземо́, несемо́, привезла́.
    3. Принесла, живемо́, почнемо́, ідемо́, стаємо.
    4. Живете́, почнетé, ідетé, стаєтé, кра́ду.
    5. Мо́жу, хочу́, про́шу, про́сять, про́сите.
  7. Правильно поділені для переносу всі слова в рядку
    1. Міль-йон, П. Грабов-ський, під-живити, пів-зошита.
    2. Під-бігти, са-дівник, о-сінь, кі-но.
    3. По-клонитися, ріл-ля, най-кращий, ход-жу.
    4. Бі-йка, сход-ження, о-б'єкт, прий-менник.
    5. Роз-дати, прис-лівник, раді-о, І.П. Ко-тляревський.
  8. Правильно виділено синтагми у фразі
    1. Здається, / що незнайомі блакитні птахи налетіли раптом на море / і б'ються завзято грудьми, / піднявши вгору білі / широкі крила (М. Коцюбинський).
    2. Здається, / що незнайомі / блакитні птахи / налетіли раптом на море / і б'ються завзято грудьми, / піднявши вгору / білі / широкі крила (М. Коцюбинський).
    3. Здається, що незнайомі блакитні птахи / налетіли раптом на море / і б'ються завзято грудьми, / піднявши вгору білі широкі крила (М. Коцюбинський).

4. Здається, / що незнайомі блакитні птахи / налетіли раптом на море / і б'ються завзято грудьми, / піднявши вгору білі широкі крила (М. Коцюбинський).
5. Здається, / що незнайомі блакитні птахи налетіли раптом на море / і б'ються завзято грудьми, / піднявши вгору / білі широкі крила (М. Коцюбинський).

Завдання другого рівня.

1. Записати подані речення фонетичною транскрипцією і зробити орфоепічний аналіз підкресленого слова: *Молодість – це не вік людини, тільки стан її душі, твердість волі, сила уяви, змога захоплюватися, – це перевага відваги над страхом, нахил до пригод, нехіть до безділля. Ніхто не стає старшим через те, що прожив якусь кількість років. Люди старіються лише тоді, коли позбуваються своїх ідеалів. Роки морщать чоло, але втрата ентузіазму лишає зморшки на душі...*
2. Визначте види рим, спосіб римування і віршовий розмір поетичного уривку:
*Віс вітер на долині,
 Верх колише на ялині,
 Шепче казку-тасмницю
 Про калину-чарівницю* (Г. Чупринка).

Завдання третього рівня.

Співвідношення пауз і розділових знаків.

Варіант 13

Завдання першого рівня. Визначити одну правильну відповідь із п'яти запропонованих.

1. Правильну вимову відображає фонетичний запис слів у рядку:
  1. Боротьба [борот'ба́], пишеться [пише^т'с'а], дужче [ду́шче].
  2. Ложці [лóz'ц'і], розсипати [рос:и^епáти^е], здається [здай^ец':а].
  3. Казка [ка́ска], бджілка [бдж'ілка], розумний [розу́мний].
  4. Ллється [л':^ец':а], істотні [істóтн'і], миліше [мил'іше].
  5. Кожух [кожу́х], левада [ле^вада], приносить [при^ено́си^т'].
2. У котрому рядку в усіх словах відбувається асиміляція приголосних при вимові?
  1. Отже, натхнення, баластний, закарпатський, снишся.
  2. Зважся, дочці, безжурний, камінчик, вість.
  3. Зшити, коритце, братство, лічба, стіна.
  4. Ворота, щезнути, зшиток, вогко, безстрашний.
  5. Розжувати, камінці, кігті, різьба, кухня.
3. У котрому рядку всі прикметники мають флексивний тип наголосу в називному відмінку множини?
  1. Сухі, річні, водонепроникні, зручні, свіжі.
  2. Різкі, вогкі, страшні, сумні, всесвітні.
  3. Старі, сліпі, гіркі, нові, важкі.
  4. Тугі, гірські, стрімкі, вузькі, високі.
  5. Глухі, свійські, святі, молоді, добрі.
4. У котрому рядку в кожному слові є спрощення приголосних при вимові?
  1. Контрастний, людство, невістці, братній.
  2. Шістнадцять, туристський, агентство, шістсот.

3. Брестський, джміль, голівка, джемпер.
  4. Братський, сирітський, церква, гриміти.
  5. Багатство, невістчин, гордовито, гудзик.
5. У котрому рядку в усіх словах зубні приголосні уподібнюються і вимовляються м'яко?
1. Безцінний, позеленіти, принісши, ремінчик, безділля.
  2. Рівність, холодні, стіна, український, по вінця.
  3. Жінці, вісті, навесні, весляр, знати.
  4. Беремося, б'єшся, умиваєшся, зважся, у книжці.
  5. Радість, сьогодні, кузня, підняти, камінчик.
6. У котрому рядку всі прислівники наголошено правильно?
1. *Водно́раз, разо́м, на́впіл, надв́ечір, на́двоє.*
  2. *Водно́час, обі́ч, на́впіл, на́встіж, босоні́ж.*
  3. *Впо́перек, на́вхрест, на́вскіс, відтоді́, навесні́.*
  4. *Водно́сталь, відко́ли, на́скрізь, досі́та, крадькома́.*
  5. *Впо́вні, невтя́мкі, деші́во, де́інде, долі́лиць.*
7. У котрому рядку правильно визначено фонетичний складоподіл?
1. Бай-ка, вов-ки, гні-здо, зро-сла, пше-ни-чний.
  2. Сест-ра, знан-ня, май-но, мор-ква, зе-мля.
  3. Рі-дний, гре-бти, при-йти, кіс-тка, пал-ко.
  4. Гір-кий, роз-квіт, шо-вки, лій-ка, май-же.
  5. Ко-жна, гор-дий, вос-ку, над-пис, ро-зпис.
8. Правильно виділено синтагми у фразі
1. Прокинулись вони нерано: / сонце, / мабуть, / було високо, / бо жовтий промінь його / повз по стіні урвища (М.Коцюбинський).
  2. Прокинулись вони нерано: / сонце, мабуть, / було високо, / бо жовтий промінь його повз по стіні урвища (М.Коцюбинський).
  3. Прокинулись вони нерано: / сонце, / мабуть, / було високо, / бо жовтий промінь його / повз по стіні урвища (М.Коцюбинський).
  4. Прокинулись вони нерано: / сонце, мабуть, було високо, / бо жовтий промінь його / повз по стіні урвища (М.Коцюбинський).
  5. Прокинулись вони нерано: / сонце, мабуть, було високо, / бо жовтий промінь його повз по стіні урвища (М.Коцюбинський).

Завдання другого рівня.

1. Записати подані речення фонетичною транскрипцією і зробити орфоепічний аналіз підкресленого слова: *Безмежна доброта – рідке явище. Доброті природа відпустила місця – лише як виняток з її правил. Добру людину нищать, затоптують, коли ж нема сили знищити – глузують, знуцаються, і вона завжди гине. Але якби не народжувалася ця безмежно добра людина, яка нагадує нікчемним сотворінням про божественність людського покликання, весь світ не проіснував би й миті* (Е.Андієвська).
2. Визначте види рим, спосіб римування і віршовий розмір поетичного уривку:
*В поле вийшов косар на світанні,
 Ждуть його обважнілі жита,
 Дзвонять радістю далі туманні,
 Мов перейдені весни й літа* (В. Симоненко).

Завдання третього рівня.

Основні правила інтонування тексту.

Варіант 14**Завдання першого рівня. Визначити одну правильну відповідь із п'яти запропонованих.**

1. Правильну вимову відображає фонетичний запис слів у рядку:
  1. Кігті [к'іхт'і], як же [йагже], зжитися [ж:ити^ес'а].
  2. Над дзвіницею [надзв'ін:іце^уйу], юрмляться [й'урмл'ат'с':а], цвітуть [ц'в'іт'ут'].
  3. Вогко [в'о́хко], безжурний [безж'урний], абатство [аб'ацтво].
  4. Щастя [шч'ас'т^уа], чому [чо^уму], біжать [б'іж'ат'].
  5. Нижче [нішче], дігтяр [д'іхт'ар], невістці [не^в'ісц'і].
2. У котрому рядку в усіх словах відбувається асиміляція приголосних при вимові?
  1. Якби, абстрактний, баскетбол, вчиться, волинський.
  2. Туристський, лічба, шістдесят, невістці, роззброїти.
  3. Незалежність, росяний, хусточці, сміється, завітчати.
  4. Екзамен, свіжість, людський, вчиться, коротшати.
  5. Честь, підказати, діжці, хвилюєшся, пшеничний.
3. У котрому рядку всі слова мають дублетне наголошення?
  1. Помилка, розплід, добір, усмішка, алфавіт.
  2. Загадка, розбір, показник, дочиста, абихто.
  3. Фаховий, каталог, псевдонім, кілометр, маркетинг.
  4. Договір, доповідач, жалюзі, гуртожиток, мережа.
  5. Типовий, весняний, вовняний, вигода, високо.
4. У котрому рядку в кожному слові є літера, не тотожна звуку, який позначає?
  1. Братство, звістці, джміль, робота.
  2. Джемпер, світський, джурчати, рибка.
  3. Вечоріти, принеси, розумний, ексцентричний.
  4. Заочний, піаністка, даремно, поезія.
  5. Горджуся, хустці, жаркий, голка.
5. У котрому рядку в усіх словах глухі вимовляються дзвінко?
  1. Отже, ось де, молотьба, баскетбол, хоч би.
  2. Вокзал, бухгалтер, Великдень, аякже, віжки.
  3. Зшити, коритце, братство, лічба, екзамен.
  4. Анекдот, футбол, зшиток, вогко, безстрашний.
  5. Рюкзак, айсберг, кігті, бюстгальтер, бряжчання.
6. У котрому рядку всі прислівники наголошено правильно?
  1. До́лиць, допі́зна, досі́та, досхо́чу, дотемна́.
  2. На́бік, на́впіл, наро́зхв'ят, на́самкіне́ць, на́самперед.
  3. Ра́зом, о́біч, а́біде, бі́гма, бі́гц'ем.
  4. Впродо́вж, безпер'еста́нь, безпереста́нку, босоні́ж, ве́село.
  5. Відда́вна, відко́ли, відне́хотя, відне́хочу, відтоді́.
7. У котрому рядку фонетичний складоподіл збігається з морфемним членуванням усіх слів?
  1. Просьба, легкий, розлом, узвар, черга.
  2. Підмур, відсів, відвар, підшив, підріс.

3. Редактор, розвага, звабний, посох, автор.
  4. Мирний, райський, посміх, свійський, напій.
  5. Безлад, земний, розлад, ремесло, ікра.
8. Правильно виділено синтагми у фразі
1. Любов схожа на дерево: / вона виростає сама собою, / глибоко вкорінюється в нас і часто продовжує буяти і цвісти / навіть на уламках нашого серця (В.Гюго).
  2. Любов схожа на дерево: / вона виростає сама собою, глибоко вкорінюється в нас / і часто продовжує буяти і цвісти / навіть на уламках нашого серця (В.Гюго).
  3. Любов схожа на дерево: / вона виростає сама собою, / глибоко вкорінюється в нас / і часто продовжує буяти і цвісти / навіть / на уламках нашого серця (В.Гюго).
  4. Любов схожа на дерево: / вона виростає сама собою, / глибоко вкорінюється в нас / і часто продовжує / буяти і цвісти / навіть на уламках нашого серця (В.Гюго).
  5. Любов схожа на дерево: / вона виростає сама собою, / глибоко вкорінюється в нас / і часто продовжує буяти і цвісти / навіть на уламках нашого серця (В.Гюго).

Завдання другого рівня.

1. Записати подані речення фонетичною транскрипцією і зробити орфоепічний аналіз підкресленого слова: *Існування світу і людей – це історія Любові. І кожний одержує стільки любові, скільки може вмістити його серце. Кожному випаде своя дециця цієї сили, що надає життю цінності, робить його вартісним. Але навіть тим, хто керує світом і умами людськими, не завжди вдається владарювати над своїм почуттям* (М.Дочинець).
2. Визначте види рим, спосіб римування і віршовий розмір поетичного уривку:
*Вона виростає, як буря, як шквал,
 Спадає мечем і пожаром,
 Вдаряє кордоном у груди навал,
 Нестерпним осліплює чаром* (Є. Маланюк).

Завдання третього рівня.

Основні види і функції мелодики української мови.

Варіант 15

Завдання першого рівня. Визначити одну правильну відповідь із п'яти запропонованих.

1. Правильну вимову відображає фонетичний запис слів у рядку:
  1. [грунт], [несе], [ход'ба́], [косити], [га́дка].
  2. [весло́], [ге^нерал], [стен], [ме^не́], [шоу́к].
  3. [ношу], [п'іс'на], на [до́с'ці́], у [ху́сточці́], [ве^нзе́].
  4. [розхита́ти^е], [буў], [ніс'ко], [п'іч'], [студе́нтка].
  5. [вогза́л], [си^еніц'а], [коза́ц'киї́], [холоде́ц'], [піше].
2. У котрому рядку в усіх словах відбувається асиміляція приголосних при вимові?
  1. Щастя, розробка, хоч би, ось де, Гандзя.

2. Розжувати, клавіша, гордість, кігті, вирізка.
  3. Розкіш, срібло, дні, вітчим, мерехтіти.
  4. Розчин, мотузці, казахський, вивізши, принісши.
  5. На дошці, розчесати, честь, ховається, відзнака.
3. У котрому рядку в усіх словах наголос може змінювати значення?
    1. Атлас, замок, володар, вогняний, жалібний.
    2. Батьківщина, прощу, об'єднання, приклад, колос.
    3. Лупа, людський, заголовок, весняний, усмішка.
    4. Типовий, сім'я, лапки, вигода, електрик.
    5. Паша, магістерський, характерний, високо, алфавіт.
  4. У котрому рядку в кожному слові є приголосні, що не вимовляються?
    1. Поїздка, гігантський, шістдесят, студентство.
    2. Невістка, шістсот, журналістці, копитце.
    3. Кістлявий, тче, братство, рекрутчина.
    4. Агентство, зап'ястний, хворостняк, баптистський.
    5. Безпека, вартість, розшитий, розчавити.
  5. У котрому рядку в усіх словах шиплячі вимовляються як свистячі?
    1. Щастя, розробка, хоч би, ось де, Гандзя.
    2. Розжувати, клавіша, гордість, кігті, вирізка.
    3. Розкіш, срібло, дні, вітчим, мерехтіти.
    4. Розчин, мотузці, казахський, вивізши, принісши.
    5. На дошці, книжці, обпечешся, ховаєшся, зважся.
  6. У котрому рядку всі прислівники наголошено правильно?
    1. *Нати́цесерце, неглибо́ко, поблизу́, позаторі́к, потойбі́ч.*
    2. *На́бік, на́впіл, наро́зхват, насáмкінець, насáмперед.*
    3. *Ра́зом, відколі́, відто́ді, водно́раз, водно́час.*
    4. *Вповні́, впо́перек, впродóвж, врівні́, врóзбрід.*
    5. *Врóзгін, врóзліт, врóзріз, всереді́ні, втри́дорога.*
  7. У котрому рядку фонетичний складоподіл збігається з орфографічним?
    1. При-йдеш, тон-кий, міц-ний, те-ат-раль-ний, спітк-ну-ти-ся.
    2. Тем-ні-ти, від-ста-лий, раб-ство, жов-кну-ти, на-дво-рі.
    3. Хо-роб-рий, бід-ний, тур-бо-та, му-дрий, ра-діс-ний.
    4. За-хис-ний, за-ліз-ний, пов-ний, тов-стий, фаб-рич-ний.
    5. Ос-віт-лен-ня, ліс-ник, мах-ну-ти, кор-жик, ко-ро-мис-ло.
  8. Правильно виділено синтагми у фразі
    1. Поміж зеленню та квіточками / гули заклопотані своєю звичайною роботою / трудівниці-бджілки (В.Козаченко).
    2. Поміж зеленню та квіточками гули / заклопотані своєю звичайною роботою / трудівниці-бджілки (В.Козаченко).
    3. Поміж зеленню та квіточками гули заклопотані / своєю звичайною роботою трудівниці-бджілки (В.Козаченко).
    4. Поміж зеленню та квіточками / гули заклопотані своєю звичайною роботою / трудівниці-бджілки (В.Козаченко).
    5. Поміж зеленню та квіточками / гули заклопотані / своєю звичайною роботою / трудівниці-бджілки (В.Козаченко).

Завдання другого рівня.

1. Записати подане речення фонетичною транскрипцією і зробити орфоепічний аналіз підкресленого слова: *Але горе тому, хто по зlobі, мізерності, по нікчемності душі своєї піддається в фатальну хвилину слабкодухості, своїм низьким інстинктам і кине товаришів своїх і народ свій в ім'я мнимого врятування особистого життя, в ім'я брехливих обіцянок ворога* (О.Довженко).
2. Визначте види рим, спосіб римування і віршовий розмір поетичного уривку:
*І підслухали зорі і трави,
І підслухали ріки й мости,
Як шептав тобі вітер ласкаво:
«Я такої не бачив, як ти...»* (В. Симоненко).

Завдання третього рівня.

Проаналізувати основні типи і причини орфоепічних помилок.

КОРОТКИЙ ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Акомодація (від лат. *accomodatio* – пристосування) – зміна, що відбувається між звуками різних категорій, тобто між голосними й приголосними. Акомодація може бути *прогресивною* і *регресивною*. Коли попередній звук впливає на наступний, то відбувається прогресивна акомодація. Коли ж, навпаки, наступний звук впливає на попередній, відбувається регресивна акомодація. Наприклад, напівпом'якшена вимова перед наступним голосним [i] губних [n'], [b'], [f'], [v'], [m'], передньоязикових шиплячих [ш], [ж], [ч], [дж] задньоязикових [г], [к], [х], глоткового [г]. В українській мові більш поширена акомодація голосних до приголосних, аніж приголосних до голосних.

Акцѐнт – 1) те саме, що й наголос у всіх значеннях цього слова; 2) сукупність фонетичних особливостей мовлення, які викривають у мовцеві іноземця чи взагалі людину, для котрої ця мова не є рідною.

Акѹт – один із видів музикального наголосу (висхідний) у давньогрецькій, сербській та інших мовах; знак цього наголосу на письмі (').

Алітерація (від лат. *ad* – до, при і *littera* – літера) – стилістичний прийом повторення однакових або близьких за акустико-артикуляторними ознаками приголосних звуків з метою створення звукового образу або фону: *Читаю ніч, немовби чорну книгу* (Л. Костенко).

Алофѳѳн (варіант фонемі) – це звук, що є конкретним виразником фонемі в мовленнєвому потоці. Наприклад, алофоном фонемі /o/ в слові [ро'зѹмни'ц'а] є звук [o^v].

Алфавіт (абетка, азбука) – сукупність усіх літер або складових знаків, прийнятих у писемності якої-небудь мови і розміщених у певному усталеному порядку.

Анафѳѳора (гр. *anaphora* – піднесення) – стилістична фігура, що створюється повторенням одних і тих самих елементів мови на початку кожного паралельного ряду: рядка, строфи, абзацу. Наприклад: *Сину людський, ти стаєш у чоловіче коло, ти готовий до цього древнього танцю тільки тепер. З хрестом за плечима. З двома розбійниками. Тільки раз* (В. Герасим'юк). Анафѳѳора буває звукова, лексична, морфемна, синтаксична.

Артикуляція (вимовляння) (лат. *articulatio* – розчленування, чітка вимова) – робота органів мовлення у процесі мовотворення.

Асиміляція (від лат. *assimilatio* – уподібнення) – це зміна, що відбувається між звуками тієї самої категорії, тобто між голосними або між приголосними, наприклад [с] під впливом [н'] в слові *сніг* теж м'який /с'н'іг/. Асиміляція може бути *прогресивною* й *регресивною*.

Асонанс (фр. *assonance*, від лат. *assono* – відгукуюсь) – прийом фоностилістики, що полягає у співзвуччі або повторенні однакових чи акустично близьких голосних звуків: *Впали роси на покоси, Засвітилися навколо. Там дівча ходило босе, Білу ніжку проколало* (Д. Павличко).

Аффрикати (від лат. *affricate* – втирати) – це приголосні звуки зі складовою зімкнуто-щілинною артикуляцією.

Бѹквена вимѳѳва – вимова, яка базується на помилковому уявленні, що буквена, орфографічна форма слів відповідає їх літературній вимові.

Вимова – користування фонетичною структурою певної мови під час мовного вираження думки.

Вітримка – центральна частина у творенні звука.

Вокалізм (*V*) (від лат. *vocalis* – голосний звук) – система голосних фонем мови або діалекту на певному етапі їхнього розвитку. У сучасній українській літературній мові систему вокалізму утворюють **6** голосних фонем: /a/, /o/, /y/, /e/, /u/, /i/.

Гаплогія (від гр. *haploos* – однаковий, простий і *logos* – слово) – випадіння одного з двох сусідніх однакових або подібних складів: *мінералогія* < *мінералологія*, *дикообраз* < *дикообраз*.

Гармонійна асиміляція (дистантна асиміляція, вокальна асиміляція, гармонія голосних) – це особливий вид регресивної асиміляції голосних у суміжних складах, який полягає в тому, що попередній голосний більше або менше уподібнюється до наступного голосного.

Гоблос – це сукупність різних щодо висоти, сили і тембру звуків, які видає людина (або тварина, що дихає легенями) за допомогою голосового апарату.

Голосні звуки – звуки мови, в основі яких лежить музикальний тон (голос), утворюваний при розкритому мовному каналі внаслідок коливань голосових зв'язок і дальшої модифікації їх у надгортанних порожнинах.

Гра звуком – звуки, використані в певній попередньо заданій послідовності, а також різні звукові повтори: *Лободубі дуболоби Дуболобі лободуби* (Ю. Позаяк).

Графіма – найменша смислорозрізнавальна одиниця писемної мови, що є репрезентантом фонем.

Графіка – 1) сукупність усіх рукописних та друківаних знаків певної писемності (графема, розділові знаки, шрифтові різновиди та ін.); 2) розділ мовознавства, що досліджує співвідношення писемних знаків із фонетичною системою мови.

Губні приголосні – звуки, що творяться в результаті зближення або зімкнення активного органа – нижньої губи з верхньою губою або верхніми зубами. За участю пасивних мовних органів губні приголосні поділяють на *губно-губні* та *губно-зубні*.

Дікція – це правильна, виразна артикуляція, засіб якісного розрізнення звуків мовлення.

Дисиміляція (від лат. *dissimilatio* – розподібнення) – один із видів комбінаторних змін звуків, що полягає в розподібненні приголосних у межах слова. За напрямком: а) *прогресивна*: *срібло* < *срібро*; б) *регресивна*: *лицар* < *рицар*. За віддаленістю звуків: а) *контактна* (суміжна): *дужчий* < *дуж+ш-ий*; б) *дистантна* (несуміжна): *муляр* (< *мурар*), *перепел* (< *перперь*), *рибальство* (< *рибарство*).

Дистрибуція (англ. *distribution* – розподіл, розповсюдження, від лат. *distribution* – поділ, розподіл) – узагальнена сукупність позицій, у яких можлива звукова реалізація фонем. Наприклад, для фонем /y/ під наголосом можливі такі її типові позиції: ізолювана (прийменник *у*), між твердими приголосними (*тут*), після м'якого приголосного перед твердим (*всюди*), після твердого приголосного перед м'яким (*будь*), між м'якими приголосними (*люлька*), абсолютний початок слова перед твердим та м'яким приголосним (*уряд*), абсолютний кінець слова після твердого й м'якого приголосного (*козу*).

Дієреза (спрощення) – втрата звука чи складу в потоці мовлення: *область* – *обласний*, *проїзд* – *проїзний*.

Дрижа́чі при́голосні – це звуки [p] і [p'], що вимовляються за послідовного ритмічного утворення зімкнення і розімкнення зігнутих догори кінчиком язика й альвеолами.

Екскурсія (лат. *excursio* – вибігання) – початкова фаза у творенні звука: мовні органи набувають положення, необхідного для артикуляції звука, і починають творення його.

Експериментальна фонетика – наука, що вивчає артикуляційні й акустичні властивості мовних звуків, складоподіл, наголос, інтонацію за допомогою спеціальних приладів.

Емфатичний на́голос – це виділення важливої зі смислового погляду частини висловлення (групи слів, слова і навіть складу) у зв'язку з вираженням експресії мовлення, емоційного стану мовця. Емфатичний наголос найчастіше виражається подовженням голосного, приголосного, а також своєрідною мелодикою.

Епентéза (від гр. *epenthesis* – вставка) – поява у словах додаткового звука: *навук < наук, строк < срок*.

Епі́фора (від гр. *epiphora* – перенесення, повторення) – стилістична фігура, протилежна анафорі, полягає у повторенні одних і тих самих елементів у кінці кожного паралельного рядка: *Там шум шумить і дим димить, І серце спалено щемить, Але вже скоро дощемить, Ще мить лишилася, ще мить* (І. Драч).

Живі (або фонетичні) **чергува́ння** – зміни фонем, зумовлені певними фонетичними умовами, що діють у сучасній мові. Так, наприклад, в аломорфах /сад-ити/ й /сад'-ит'/ фонема /д/ перед /і/ чергується з /д'/, а в аломорфах /сад-ити/ й /с'ід-ати/ фонема /с/ перед /а/ чергується з /с'/ перед /і/.

Загальна фонетика – наука, що вивчає загальні закономірності творення звуків, їхніх сполучень, впливу одних на інші, їхні акустичні особливості тощо на матеріалі різних мов.

Звук – коливальний рух різноманітних тіл із наступним поширенням цих коливальних рухів у навколишньому середовищі.

Звукóпис – прийом художньої виразності, що полягає в спеціальному доборі звуків для створення певного образу, враження і т. ін.

Звуконаслідування – використання звуків з метою відтворення природних і механічних звучань (шуму вітру, співу пташок, дзюркоту струмка тощо).

Звукосимволізм – один із видів звукопису, а саме: створення такого звукоряду висловлювання, який виражає задумане автором враження – не слухове (воно обслуговується *звуконаслідуванням*), а будь-яке інше зі сфери почуттів, уявлень і переживань: зоровий образ, духовне піднесення, радість, ніжність, біль та ін.

Зімкнені при́голосні – звуки, при вимові яких органи артикуляції утворюють зімкнення, крізь яке проривається струмінь видихуваного повітря. До зімкнених належать [б], [п], [д], [т], [к] тощо.

Зі́яння (зі́яння, гі́атус (від лат. *hiatus* – щілина, отвір)) – збіг двох або кількох голосних в одному слові або на межі слів: *аорта, радіо, какао, за озером*.

Інваріа́нт – абстрактне поняття, що означає матеріальне узагальнення суттєвих для фонем ознак. Наприклад, інваріантом фонем /д/ є така одиниця, яка є приголосною, шумною, дзвінкою, зімкненою, твердою, неносовою.

Інтонáція (від лат. *intonare* – голосно вимовляти) – сукупність звукових мовних засобів, завдяки яким передається смисловий, емоційно-експресивний і модальний характер висловлення, комунікативне значення та ситуативна зумовленість, стилістичне забарвлення тексту, індивідуальність виражальних прийомів мовця.

Інтонація охоплює *мелодику, інтенсивність, тривалість звучання, фразовий і логічний наголоси, ритм, тембр, паузи.*

Інтоноло́гія – розділ мовознавства, що вивчає інтонацію в її структурних, функціональних, комунікативних та стилістичних аспектах.

Історична фонетика – наука, що вивчає формування звукової системи, з'ясування виникнення або занепад звуків, еволюцію звукових явищ на шляху до становлення фонетичної системи сучасної української мови.

Історичні чергування – зміни фонем, що не залежать від спеціальних фонетичних умов сучасної мови, а зумовлені фонетичними закономірностями, що діяли в минулому, в більш ранні епохи розвитку української мови. Наприклад: *нести – носити, кілок – кілка, стола – стіл, муха – мусі, лице – личко* та ін.

Капіталізація – виділення слова чи його окремих фрагментів шрифтовими засобами: *Абетка починається на А / Артерія / Ассирія / Аптека / Арена рАн глибока мов труна / історія кричить немов Абетка* (Ю. Андрухович).

Квазіомініми (несправжні омоніми) – слова з різним значенням, що відрізняються в своєму звуковому складі тільки одним звуком. Наприклад, /т/, /д/, /з/, /с/ – різні фонemi, бо вони розрізняють слова *там – дам, казка – каска* і т.ін.

Кінесика (моторика) – сукупність тілесних рухів, які використовуються в людському спілкуванні (крім рухів мовленнєвого апарату).

Клаузула (лат. *clausula* – закінчення) – заключна частина віршового рядка, починаючи з останнього наголошеного складу (у випадку суголосся клаузул мова йде про риму). Клаузула буває: а) **окситонною**, коли після ритмічного акценту відсутні ненаголошені склади (*орел*); б) **парокситонною** – за наявності одного ненаголошеного складу (*не́бо*); в) **дактилічною** – двох складів (*по́смішка*); г) **гіпердактилічною** – трьох складів (*коти́горошко*).

Клі́тики – це слова, які не мають самостійного значення, наголосу і приєднуються до повнозначних слів, утворюючи разом з ними фонетичне слово (це переважно короткі слова (найчастіше службові), зокрема прийменники, сполучники, частки, допоміжні дієслова, займенники): а) **проклі́тика** – слово без наголосу, яке стоїть перед словом з наголосом і прилягає до нього, утворюючи з ним акцентну єдність (*на́ дорозі, до́ нього, а́ він, не́ прийшов, був́ веселий, мій́ син, два́ дні*); б) **енклі́тика** – слово без наголосу, яке стоїть після слова з наголосом, утворюючи з ним акцентну єдність (*на́ ніч, при́ смерті́, межі́ очі́, він же́, нагоро́джений був́, колекти́в наш*).

Комбіна́торний алофо́н – алофон, зумовлений характером і впливом сусідніх фонем. Наприклад, у слові *ряд* фонема /а/ реалізується звуком заднього ряду [а], що після м'якого приголосного у вимові просувається вперед. Комбіна́торним варіантом є реалізація фонем /т'/ у звукові [д'] під впливом наступного дзвінкого приголосного: [*молод'ба́*] та ін.

Комбіна́торні зміни – це зміни, що залежать від взаємодії звуків у мовному потоці. На якість одних звуків постійно впливає артикуляція сусідніх звуків, внаслідок чого утворюються різні алофони фонем. Типи: *акомодація, асиміляція, дисиміляція, дієреза, епентеза, метатеза.*

Консона́нтизм (С) (від лат. *consonans (consonantis)* – приголосний звук) – система приголосних фонем у мові або діалекті на певному етапі їхнього розвитку. У сучасній українській літературній мові систему консона́нтизму утворюють 32 приголосні фонemi: /б/, /п/, /м/, /в/, /ф/, /д/, /д'/, /т/, /т'/, /з/, /з'/, /с/, /с'/, /ц/, /ц'/, /дз/, /дз'/, /ж/, /ч/, /ш/, /дж/, /л/, /л'/, /н/, /н'/, /р/, /р'/, /й/, /г/, /к/, /х/, /т/.

Кореляція (лат. *correlatio* – співвідношення, від *co* – префікс, що означає об'єднання, спільність, сумісність, і *relatio* – відношення) – ряд фонематичних опозицій за однією диференційною ознакою. Так, для системи приголосних української мови характерна кореляція за дзвінкістю – глухістю, твердістю – м'якістю.

Ліпогра́ма – прийом звукового оформлення поетичного тексту, що полягає у свідомому уникненні вживання певного звука.

Логічний на́голос – особливе виділення голосом слова в реченні з метою підкреслити важливість його в смисловій структурі речення. У простому реченні буває, як правило, один логічний наголос. Він може падати на будь-яке слово в реченні, зокрема й на службове. Логічний наголос сильніший від синтагматичного.

Мелодика (гр. *melōdikós* – мелодійний, пісенний) – зміна частоти основного тону за певні часові відрізки. Функції мелодики: а) **комунікативна** (розрізняє розповідні, питальні, спонукальні речення, виділяє звертання, вставні слова і т. ін.); б) **емоційна** (відбиває ставлення мовця до висловленої думки). Види мелодики: а) **завершена**; б) **незавершена**; в) **питальна**.

Метаграфі́міка – графічне виділення повторюваних звуків із метою привернення уваги читача до цих фрагментів тексту і до висловлюваного загалом: *А буква «П», печальна, як П'єро, – Пробачте, – каже, – я тут випадково. Примхливе «Р», перлина парижан, зробило враз акробатичний номер. Кружляло «Ж», жахливе, мов кажан, а «Ц» і «Ч» присіли, наче гноми. Сичало «С», мов кобра на хвості. Шкварчало «Ш», і «Ф» взялося в боки. І вірне «К» уперше у житті зробило в бік категоричні кроки* (Л. Костенко).

Метатéза (від гр. *metathesis* – перестановка) – заміна в слові незручних для вимови звукосполучень більш зручними. **Суміжна** (контактна): *локоть, лікоть* < *olkъть, бондар < *bъdnarъ); **дистантна**: діал. *колонні* < літ. *коноплі*). **Неускладнена** (проста): діал. *талірка* < літ. *тарілка*; **ускладнена**: *тверезий* < *terzvъ.

Метатонія – акцентне зрушення в межах віршових рядків: *Приходить образ. Меркнуть всі образи, Немов на стінах давні образи* (М. Сом).

Милозвучність (евфонія) – здатність фонетичної системи мови до мелодійного звучання, а також до створення звукових образів у висловлюванні.

Моб́влення – процес добору і використання засобів мови для спілкування з іншими членами певного мовного колективу.

Моб́вний звук – найдрібніша акустико-артикуляційна одиниця мовлення, конкретний варіант фонемі як звукового інваріанта в системі мови.

Моб́вний поті́к – суцільне мовлення, безперервна мовна діяльність, що утворює взаємопов'язану послідовність звуків, слів, словосполучень, висловлень (фрази, речення).

Монорі́м – вірш з однією римою, що охоплює віршові рядки.

Морфоноло́гія – розділ мовознавства, що сформувався на перетині морфології та фонології і вивчає закономірності функціонування морфологічно зумовлених фонологічних засобів. Об'єкт: морфонології: 1) фонемна структура морфем; 2) комбінаторні зміни звуків, яким підлягають морфемі в окремих морфемосполуках; 3) звукові чергування, що виконують морфологічну функцію.

На́голос акце́нтної гру́пи – найслабший за своєю силою. В акцентну групу звичайно об'єднуються повнозначні слова і сполучники, прийменники, допоміжні дієслова і окремі різновиди займенників. Акцентну групу можна розглядати також як фонетичне слово. Сильнішим у реченні є *синтагматичний наголос*.

Назалізація – прохід струменя видихуваного повітря в носову порожнину внаслідок опускання м'якого піднебіння. Так вимовляються носові звуки.

Нейтралізація фонэми – це втрата фонемою фонологічно релевантної опозиції, збіг різних фонем в одному алофоні: [менé] мене (займ.) і [менé] мене (дієсл.).

Нелітерні графічні засоби: апостроф, наголос, дефіс, лапки, розділові знаки.

Немилозвучність (какофонія) – неприємне для слуху звучання, що виникає при настирливому повторенні тих самих звуків або звукосполучень, їх нагромадженні у фразі (тексті), якщо це не пов'язується зі стилістичним завданням. Наприклад: *Юнак уважно слухав ці цікаві розповіді.*

Ознаки голосних: а) **функціональні** (складотворча функція: у кожному слові стільки складів, скільки в ньому голосних звуків); б) **артикуляційні** (створяться без подолання якоїсь перешкоди на шляху повітряного струменя, тому інтенсивність і тиск повітряного струменя незначні, м'язова напруга апарату мовлення при вимові є рівномірною і спрямована на розкриття рота); в) **акустичні** (це вокальні, тональні звуки).

Ознаки приголосних: а) **функціональні** (не творять складів, а входять до них, прилягаючи до того чи іншого голосного); б) **артикуляційні** (виникають внаслідок додання перешкоди (у вигляді зімкнення або звуження голосового каналу) повітряним струменем, що виходить з легенів, тому інтенсивність і тиск повітряного струменя значні, м'язова напруга апарату мовлення при вимові є нерівномірною і спрямована на закриття рота); в) **акустичні** (це консонантні звуки, тобто в основі приголосних лежить одночасно голосове і шумове або тільки шумове джерело).

Ономатопея (гр. *onomatopoeia* – звуконаслідування) – імітація засобами мови різних позамовних звукових явищ: *Джмелі спросоння – буц! – лобами! Попадали, режуть в траві; Почапали каченята та по чаполоті, каченята-чапенята: сухо нам у роті* (М. Вінграновський).

Описова фонетика – наука, що вивчає всі наявні у конкретній мові звукові одиниці, закономірності їх вживання, звукові чергування, наголошування та інші особливості мови на певному етапі її розвитку і функціонування.

Орфограма – написання слова, що вибирається з кількох можливих і ґрунтується на сформульованому і закріпленому в системі орфографії правилі. Типи орфограм: а) **літерна** (буквена): правопис перефіксів, велика літера у власних назвах, написання *e, u* в іншомовних словах та ін.; б) **нелітерна** (небуквена): написання слів разом, окремо, через дефіс, перенесення частин слова з рядка в рядок тощо.

Орфографія – історично сформована й загальноприйнята система правил національної мови щодо способів передачі мовлення на письмі, яка поряд із пунктуацією становить правопис певної мови (хоч нерідко терміни «орфографія» і «правопис» уживаються як тотожні).

Орфоепічна норма – усталена, закріплена традицією вимова ненаголошених голосних звуків, дзвінких та глухих приголосних, різних звукосполучень, граматичних форм, правильна наголошування слів.

Орфоепічний аналіз – з'ясування особливостей вимови й акцентуації слів та артикуляції окремих звуків.

Орфоепічні помилки: 1. **Фонологічні вимовні помилки** проявляються у змішуванні фонем, що не тільки спотворює нормативну вимову, а й призводить до неправильного розуміння слова. 2. **Фонетичні вимовні помилки** полягають у

неправильному використанні варіацій фонем. Ці порушення не завжди змінюють значення слова і, як правило, спотворюють вимову.

Орфоєпія – 1) сукупність вимовних норм, що охоплюють правила вимови звуків, звукосполучень у мовному потоці, наголошування слів, а також такі суперсегментні фонетичні явища, як інтонування фрази, ритмомелодика; 2) розділ мовознавства, що вивчає норми літературної вимови.

Основний алофон – найсамостійніший, незалежний варіант фонемі. Цей типовий алофон чітко усвідомлюється, може бути виділений із мовного потоку, тобто легко вимовляється ізольовано. Так, з усіх варіантів фонемі /e/ основним є той, який твориться в ізольованій вимові та в наголошеній позиції (*ден'*, *сестри^e*).

Паронімічна атра́кція – контекстуальне зближення неспоріднених, але фонетично схожих між собою слів: *Болиш? Боли ж! Боли, Бо лине крик* (М.Вінграновський).

Па́уза (лат. *pausa* – зупинка, затримка, припинення) – більш або менш тривала артикуляційна й акустична зупинка в мовленнєвому потоці.

Позиційний алофон – алофон, пов'язаний із місцем у слові (початок, кінець), положенням щодо наголосу. Наприклад, в українській мові фонема /e/ в ненаголошеній позиції реалізується у звукові, наближеному до [u], фонема ж /u/ в такій позиції функціонує як алофон, наближений до [e].

Позиційні зміни – це зміни, зумовлені певним місцем (позицією) звуків у слові – початком, кінцем, серединою, перебуванням / неперехуванням під наголосом. Типи: *редукція, протеза*.

Позиційні чергування – чергування звуків, які відбуваються залежно від їхньої фонетичної позиції у слові й зумовлені живими фонетичними нормами сучасної мови. Позиційні чергування за своєю природою суто фонетичні й не мають фонематичного значення, оскільки в них реалізуються в різних позиціях варіанти тих самих фонем. Наприклад: *голуб* – *го^улубка* – *гу^олубка*; *несе^нний* – *не^нсти*; *учора* – *йчора*, *іти* – *йти*.

Помірне укання – літературна вимова ненаголошеного [o] перед складом з наголошеним [y] та [i] з наближенням до [y]: [*ко^уж^ух*], [*го^улубка*], [*ро^уз^умний*], [*то^уб[']і*]. Пор. **сильне укання**.

Приголосні звуки – звуки мови, основою яких є шуми, що виникають унаслідок проходження видихуваного струменя повітря через певну перепону, утворювану органами мовлення.

Принципи української графіки: а) **фонематичний** (на письмі літера позначає фонему); б) **позиційний** (складовий) (мінімальною одиницею позначення фонемі на письмі є склад).

Принципи української орфографії: а) **фонетичний** – слова передаються на письмі згідно з їх літературною вимовою, тобто кожному звукові відповідає окрема літера: *гарна, чесно, близько*; б) **морфологічний** – значущі частини споріднених слів (морфемі) пишемо однаково, незважаючи на те, що вони в різних формах того самого слова або в споріднених словах звучать по-різному: *жити, весна, голубка*; в) **історичний** (традиційний) – окремі частини слів чи окремі букви пишуться так, як прийнято, за усталеною традицією: *кишеня, лиман, дзеркало, яблуко, хрущ*; г) **диференціюючий** (розрізнявальний, смисловий) – різне написання однозвучних слів, які мають відмінне значення: *мимохідь і мимохіть, убік і у бік, зате і за те, Захід* (країни Західної Європи) *і захід* (частина світу).

Протеза – неетимологічний приголосний, який приєднується до початкового

голосного у слові: *вікно, горіх, вулиця*.

Редукція (від лат. *reductio* – скорочую) – позиційна видозміна звуків, що є наслідком меншої напруженості й тривалості артикуляції. Є два типи редукції звуків: **кількісна (часокількісна) і якісна**. Наприклад, початковий ненаголошений [y] може послаблюватися до [ÿ] нескладового: [ÿчíte^{л'}] тощо.

Рекурсія (лат. *recursio* – іти назад) – заключна частина у творенні звука: мовні органи повертаються у вихідне положення.

Ріма – суголосся закінчень у суміжних та близькорозташованих словах, які можуть бути на місці клаузул або перебувати в середині віршового рядка.

Сегментні (лінійні) одиниці – фонетичні одиниці, які в мовленнєвому потоці розташовані в лінійній послідовності. В українській мові до сегментних одиниць належить *фраза, синтагма, такт, склад, звук*.

Силабо-тонічна система віршування (грец. *syllábe* – склад і *tonos* – наголос) – система, в основі якої лежить принцип вирівнювання наголошених та ненаголошених складів, їх чергування, кількість та місце розташування ритмічних акцентів у віршовому рядку.

Сільна позиція фонэми – позиція максимального розрізнення фонем. В українській мові для голосних сильною є позиція під наголосом, на початку слова або між твердими приголосними, для приголосних – позиція кінця слова або перед голосним заднього ряду.

Сильне укання – діалектна вимова будь-якого ненаголошеного [o] з помітним наближенням до [y]: [курóва], [сукéра].

Синта́гма – ритміко-інтонаційна єдність, мовленнєвий такт, що складається з одного чи кількох слів, об'єднаних у смисловому та інтонаційному плані: *Кінець кінцем / передала до музею / чабанські дерев'яні ваганці, / що з них чабани / тузлук колись їли* (О.Гончар). Часто в цьому розумінні вживають і поняття *фраза*.

Синтагматичний на́голос – виділення слова в синтагмі за допомогою артикуляційно-акустичних засобів. Як правило, синтагматичний наголос падає на останнє слово (зрідка словосполучення) синтагми.

Склад – фонетичне слово або його частина, що складається з голосного, до якого можуть долучатися один або кілька приголосних. Типи складів: а) **відкритий** (закінчується на голосний): *су-сі-ди, го-ло-ва*; **закритий** (закінчується на приголосний): *кар-низ, кап-кан*; б) **прикритий** (починається на приголосний): *при-го-лу-би-ти*; **неприкритий** (починається на голосний): *о-а-за*.

Складоподіл – визначення межі складу та кількості складів у слові. Типи: а) **фонетичний** (виділення складів в усному мовленні з урахуванням їх сонорності): *при-ї-зди-ти, о-зе-ро, зна-ння*; б) **орфографічний** (виділення складів при переносі частин слова із рядка в рядок): *при-їз-ди-ти, озе-ро, зна-ння* (і *знан-ня*).

Слабка́ позиція фонэми – це позиція, що обмежує вживання фонем.

Словесний на́голос (акцент) – це виділення складу в слові різними фонетичними засобами, зокрема: а) посиленням м'язової напруги (такий наголос називається динамічним, силовим, експіраторним; він властивий, наприклад, усім східнослов'янським мовам); б) зміною висоти тону (наголос музичний, тонічний, мелодійний; він характерний, зокрема, для китайської, корейської та японської мов; у поєднанні з посиленням м'язової напруги – наприклад, для литовської, сербської і хорватської мов); в) збільшенням тривалості звучання (наголос часокількісний, квантитативний, довготний; наприклад, у новогрецькій мові).

Сонорні приголосні (лат. *sonore* – звучно, голосно) – звуки, що складаються з голосу й шуму з перевагою голосу, наприклад: [р], [л], [н] тощо.

Суперсегментні (надсегментні, просодичні) одиниці – засоби, що в потоці мовлення не становлять окремої ланки, а накладаються на вже наявні сегменти. В українській мові до суперсегментних засобів належить *інтонація, наголос, пауза, просодія*. Сегментні та суперсегментні одиниці тісно пов'язані між собою і в живому мовленні окремо не існують.

Тавтограма – різновид алітерації, що полягає в повторенні одного й того ж звука на початку кожного слова поетичного рядка чи строфи: *Співцю, сей світ – се суєта: Сміх, славослів'я, сніг, сльота... Сім струн – се суть співця, сім струн. Співцю, самим собою стань* (А. Мойсієнко).

Такт (фонетичне слово) – ритмічна група, одиниця сегментації мовленнєвого тексту, пов'язана з ритмом, що містить наголошений склад з одним чи кількома ненаголошеними складами, рідше – тільки наголошений склад. Практично кількість тактів у синтагмі дорівнює кількості повнозначних слів.

Тембр (фр. *timbre* – дзвіночок) – акустичний параметр звука, що створює його специфіку, надає звукові притаманного тільки йому забарвлення.

Транскрипція – запис живої мови за допомогою фонетичного алфавіту на основі звукового принципу.

Ўзус – мовленнєва практика, поширене вживання слів чи інших мовних одиниць, їх масове і регулярне відтворення.

Факультативний алофон – закономірна варіативність алофонів деяких фонем, що виникають у результаті різних причин: наявності різних стилів вимови, впливу діалектного оточення тощо. Вони не вважаються відхиленням від норми, а закріплені мовною традицією певного колективу і мовцями звичайно не помічаються й не усвідомлюються. Наприклад, [i^u] на початку слова [i^uнод'і] є факультативним алофоном /i/.

Фонема – це найменша одиниця звукової будови мови, здатна розрізнявати й розпізнавати значущі одиниці – морфеми, а через них і слова.

Фонематична транскрипція – такий спосіб запису живої мови, при якому передаються тільки фонемі певної мови без урахування тих відтінків, що неістотні у фонологічному плані: /полегкіст'/, /дивишс'а/.

Фонематичний аналіз – виокремлення фонем та з'ясування їх визначальних артикуляційно-акустичних ознак.

Фонетика (гр. *phōnētikós* – звуковий, голосовий) – 1) звукова будова певної мови; 2) розділ мовознавства, що вивчає звуковий бік мови.

Фонетична транскрипція – такий спосіб запису живої мови, при якому з можливою точністю передається кожен звук із усіма його відтінками: [до^uц':і], [д'іви^eс':а].

Фонетичне слово (такт) – це відрізок мовлення, що має один словесний наголос. Фонетичним може бути окреме повнозначне слово, тоді межі фонетичного слова збігаються з межами слова як лексичної одиниці мови; а також поєднання повнозначного слова із службовими, що виступають як *клітики* (*проклітики* чи *енклітики*).

Фонетичний аналіз – характеристика звуків, звукового складу слів і їх фонетичних явищ.

Фоніка – розділ стилістики, що розглядає естетичну (евфонічну) й емоційну функції звукового складу мови.

Фоноло́гія (від грец. (гр. *phōn* – звук, голос і *logos* – слово, вчення) – 1) розділ мовознавства, що вивчає звуки з погляду їх функціонування у мові – як фонемі (функціональна фонетика); 2) фонологічний рівень мовної структури.

Фоностилістика – розділ стилістики, що вивчає експресивні властивості звуків мови, засоби її милозвучності та явища поетичної фонетики – звукопис, ритміку вірша, римотворення тощо.

Фра́за – основна одиниця мовлення у його звуковій формі, яка має смислову цілісність та інтонаційну структуру. Часто в цьому розумінні вживають і поняття *синтагма*.

Фра́зовий на́голос виявляється тільки в реченні. Виступаючи компонентами речення, окремі слова дістають наголошення неоднакової сили, що залежить від місця слова в реченні, кількості складів у ньому та смислового навантаження. Фразовий наголос має такі різновиди: *наголос акцентної групи, синтагматичний, логічний та емфатичний*.

Фу́нкції на́голосу: а) **кульміна́тивна** (забезпечення цілісності і виділення слова шляхом просодичної централізації його складо-звукової структури (виділення просодичного центра слова); б) **сигніфіка́тивна** (розрізнення, крім граматичних форм, також лексем і лексико-семантичних варіантів слів). Наприклад: *відо́мість* (документ), *відо́мість* (інформація), *за́мок* (будівля), *замо́к* (пристрій для замикання) та ін.; в) **деліміта́тивна** (роздільна) – позначає межі між словами; г) **експресі́вна** (є елементом інтонації фрази і співвідноситься з прагматичним значенням).

Шу́мні при́голосні – звуки, що складаються з голосового тону (або голосу) й шуму з перевагою шуму або з одного тільки шуму, чітко локалізованого. До шумних в українській мові належать: [б], [п], [ф], [д], [т], [з], [ш] тощо.

Щі́линні (фрика́тивні (від лат. *fricare* – терти)) **при́голосні** – звуки, при вимові яких струмінь видихуваного повітря виходить крізь вузьку щілину, утворювану артикуляційними органами і треться об її стінку. До щілинних в українській мові належать: [с], [ж], [ф], [й], [з], [ш], [г] тощо.

Язико́ві при́голосні – звуки, що творяться при наближенні задньої частини спинки язика до заднього (м'якого) піднебіння. Поділяються на *передньоязикові, середньоязикові та задньоязикові*.

ДОДАТКИ

Додаток 1 ЗРАЗОК АНАЛІЗУ ОРФОЕПІЧНОГО СЛОВНИКА

**Українська літературна вимова і наголос: Словник-довідник / за ред.
М.А. Жовтобрюха. Київ: Наук. думка, 1973. 724 с.**

Словник містить близько 50 тисяч слів і відбиває найпоширенішу українську літературну вимову без зазначення можливих її варіантів.

Зафіксована вимова характерна для нормального темпу мовлення (не уповільненого і не швидкого), ознаками якого виступають чітко і ясно вимовлювані звуки.

До реєстру Словника внесено такі слова української літературної мови:

а) загальноживані назви предметів, дій, стану, ознак тощо;

б) назви осіб за професією;

в) назви народностей;

г) назви людей за місцем проживання (жителів обласних міст України і деяких інших великих міст);

д) географічні назви (країн, материків, океанів, морів, великих міст, гір, рік, озер, заток, проток, каналів, пустель і под.);

е) уживані в офіційному побуті імена людей та деякі імена по батькові, вимова яких часто порушується в сучасному українському мовленні: *Андрійович, Сергійвна* тощо;

є) спеціальні слова, що поширилися в загальноживаній мові у зв'язку з розвитком науки, техніки, з виникненням нових понять: *кібернѐтика, автоматиза́ція, мікропóле, облі́ковувати* і под.

Словник охоплює групи споріднених слів із різним місцем наголошення і різною вимовою типу *писáти, пи́саний, сто́яти, сто́ячи*; слова, в наголошенні яких часто трапляються помилки: *кіломе́тр, ві́падок, вимóва, іноді, пізнáння, читáння* тощо; слова, що однаково пишуться, але по-різному наголошуються і мають відмінні значення: *зав'язка* і *зав'язка, вибі́гати* і *вибігати*; відприкметникові іменники, зокрема ті, що мають по-різному наголошені співвідносні форми типу *бѐзлад* і *бѐзладдя, бѐзцінь* і *бѐзці́нність*; співвідносні прикметникові форми з різними суфіксами типу *баклажа́нний* і *баклажа́новий*: найбільш поширені іменники і прикметники з суфіксами емоційної оцінки: *біле́нький, біле́сенький, товстеле́зний*; присвійні прикметники з суфіксами *-ів, -ин*: *ба́тьків, неві́стчин*; суплетивні форми вищого ступеня порівняння прикметників: *кра́щий, гі́рший* тощо; складні слова, що мають основний і побічний наголоси: *зерносхо́вище, вельмиша́новний*.

Основними джерелами для укладання Словника були «Українсько-російський словник», т. I–VI (Київ, 1953–1963); «Словник наголосів» М.І. Погрібного (Київ, 1964); «Сучасна українська літературна мова. Фонетика» (Київ, 1969); лексична картотека Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні АН УРСР та ін.

У роботі над Словником-довідником використано також праці мовознавців Л.А. Булаховського, О.Н. Синявського, М.А. Жовтобрюха, М.Ф. Наконечного, П.П. Коструби, В.М. Веселовської та ін., присвячені акцентологічним і орфоепічним питанням української мови.

Зразки словникових статей:

баба, би, мн. бабу́, бабу́в [íʏ] і баб, баба́м Δ дві ба́би.

бік, бо́ку, мн. боку́, боку́в [к'іʏ], бока́м, бока́ми, по бока́х Δ два бо́ки; на бік (присл. на́бік); з бо́ку на бік; за бік; у бо́ці, у боку́; на бо́ці, на боку́; з обо́х бо́ків; по обі́два бо́ки; на всі чотири бо́ки; бра́тися в бо́ки; рвати бо́ки від сміху; віляяти на всі бо́ки; з усі́х бо́ків.

Додаток 2

ЗРАЗОК НАПИСАННЯ МОВЛЕННЄВОГО ПОРТРЕТА

Мовлення українських телеведучих привертає особливу увагу, адже за допомогою засобів мови вони не лише інформують, а й впливають на мову, мовні норми (вимову, мелодику), словниковий запас глядачів. Така наука телефіру часто результативніша, ніж мова школи, підручників і т.ін. Саме тому проблема функціонування українського телемовлення сьогодні особливо актуальна, про що неодноразово наголошувалося у працях М. Погрібного, С. Караванського, В. Лизанчука, О. Пономарева, В. Радчука та інших.

Мою увагу привернуло мовлення популярної телеведучої Марічки Падалко.

Марія Володимирівна Падалко народилася в Києві 26 лютого 1976 року в російськомовній родині. За освітою лінгвіст, у 1998 році закінчила Київський державний лінгвістичний університет за спеціальністю англійська та німецька мови. Ще студенткою за програмою обміну Уряду США (Freedom Support Act) встигла повчитися на факультеті журналістики Університету штату Флорида. Там у місцевій газеті й здобула свій перший журналістський досвід. У 1999 році провела кілька місяців стажування на Українській службі ВВС у Лондоні.

На каналі 1+1 працює з 26 червня 2002 року. Спочатку вела спортивні новини «Преспорт», а з 2006 року – ведуча ТСН. Разом із Юрієм Горбуновим вела недільну ранкову програму «Сніданок+», що була в ефірі у 2006–2008 роках. У 2009–2010 роках працювала ведучою ранкового шоу «Сніданок з 1+1». Пізніше вела рубрику «Магусин щоденник» у цій програмі. Нині разом з Єгором Гордієвим веде випуски ТСН у рамках ранкового шоу «Сніданок з 1+1». Також вела дитячу програму «Маріччин кінозал» (яка, на жаль, довго виходила з помилковою назвою «Марічкін кінозал») на каналі 1+1.

Слід наголосити на тому, що Марічка Падалко – харизматична ведуча: зовні приваблива, привітна, охайно, зі смаком одягнена, зі скромною акуратною зачіскою. Майстерно і вправно володіє своїм дзвінким голосом, уміє використовувати різні його можливості. Хоча тембр її голосу не можна назвати ідеальним для сприйняття на слух, оскільки він більше наближений до високого, а для слуху кращим є низький або середній тембр (згадаймо чудовий голос диктора Миколи Погрібного). Усі звуки вона артикулює чітко і виразно, намагаючись дотримуватися власне орфоепічних (вимова голосних і приголосних), акцентуаційних (правильне наголошування) та інтонаційних (правильне інтонування) норм.

1. Правильна вимова голосних:

а) ненаголошений звук [o] перед наголошеним складом з [y] (виразніше) та [i] (слабше) М. Падалко вимовляє з наближенням до [y]: [мо^уг^ут'н'іі], [во^уд^жу]; [го^ул'і^ука], [но^ур'і^у], [мо^уб'і^у];

б) ненаголошений [y] після голосного перед приголосним зрідка ослаблює до нескладотворчого: [до ^учите^ул'а], [на^уза], [ка^уч^ук];

в) у ненаголошених позиціях [e] наближає у вимові до [u]: [ве^уде], [не^уве^усели^у];

г) ненаголошений [u] вимовляє з наближенням до [e]: [зм'ініти^у], [жи^ув^у], [гри^убі].

2. Правильна вимова приголосних:

а) М. Падалко одзвінчує глухі приголосні перед дзвінками: [вoгз'áл] вокзал, [фудб'óл] футбол та ін.;

б) оглушує дзвінкі приголосні під впливом наступних глухих у таких словах: [л'эхкo] легко, [в'óхкo] вогко, [рoстн'єт'áтн'є] розпитати і под.;

в) спрощує [ð] і [т] у словах [студ'эн'с'к'ий] студентський, [ш'іс'óт] шістсот, [аг'энствo] агентство, [ш'ізде'с'áт] шістдесят, [ш'існ'áц':áт'] шістнадцять або зливає [т] із [с] в один складний звук у словах [б'аг'áцтвo] багатство, [д'є'ў'яц'с'óт] дев'ятсот;

в) буквoспoлучення -тьс'я у дієслівних формах третьої особи однини і множини теперішнього і майбутнього часу вимовляє як [ц':á]: [на'ўч'іц':á], [знá'óмл'áц':á], а -шс'я, -чс'я – як [с':á], [ц'с'á] або [ц':á] у другій особі дієслівних форм однини теперішнього часу і наказового способу: [кун'á'є'с':á], [мор'óц'с'á] або [мор'óц':á]

Незважаючи в цілому на позитивні ознаки мовлення Марічки Падалко, все ж таки не можна не звернути увагу на її російський акцент. Можливо, у побуті вона багато спілкується російською. Свідченням цього впливу російської мови є такі орфоепічні помилки, які телеведуча допускає:

1. Помилкова вимова голосних:

а) М. Падалко ненаголошений [o] часто вимовляє як [á] або з наближенням до [á] («акання»): [хад'іла], [хo'д'іла] ходила, [н'áдалкa] Падалко, [нар'áда] порада;

б) голосний [і] після шиплячих вимовляє як [и^і]: [гр'óши^і] (гроші), [кр'áшч^і] (кращі), [с'ушш^і] (суші);

2. Помилкова вимова приголосних:

а) М. Падалко часто помилково оглушує дзвінкі приголосні в кінці слів та перед наступними глухими: [к'áскa] казка – треба [к'áзкa], [кн'ішкa] книжка – треба [кн'іжкa], [гр'ип] гриб – треба [гр'іб], [н'ішчe] нижче – треба [н'іжчe].

б) замість [ў] зрідка вимовляє [ф]: [знáф] знав, [л'уб'óф] любов, [слухач'іф] слухачів, [ж'óфтн'і] жовтий;

в) опускає інтєрвокальний [j]: [л'ін'іá] лінія, [пáм'áт'] пам'ять, [д'áкуемo] дякуємо, [пн'єт'áе] питає;

г) часто неправомірно пом'якшує шиплячий [ч]: [дошч'] дощ, [ч'ў'є] чує, [ч'áї] чай;

г) іноді помилково вимовляє [т'] із наближенням до [ц'] перед голосними та в кінці слів: [ж'є'т'ц':á] життя, [т'ц':іло] тіло;

д) зрідка помилково наближує вимову [ð'] до [ðз'] перед голосними: [ðз'ітн'і] діти, [х'óðз'áт'ц':á] ходять та ін.

Отже, аналіз ефірного мовлення Марічки Падалко свідчить про наявність у ньому незначної кількості типових помилок, із-поміж яких найчастішими є «акання», ненормативна напівпом'якшена вимова шиплячих, оглушення дзвінких приголосних у кінці слова та перед наступними дзвінками тощо.

Додаток 3

ЗНАКИ ДЛЯ ПАРТИТУРИ ТЕКСТУ

- ' словесний наголос;
- _____ логічний наголос – норма (суцільна лінія під словом);
- наголос послаблений;
- _____ логічний (чи фразовий) наголос відчутно посилений;
- / пауза коротка;
- // пауза середня;
- /// пауза довга;
- ↗ підвищення тону (мелодія злету);
- ↘ зниження тону (мелодія спаду);
- ∩ мелодійна хвиля, вказує на інтонаційне поєднання слів;
- ..... уповільнення вимови;
- пришвидшення розмови;
- < > виділення особливим тоном елементів тексту (наприклад, вставлених конструкцій);
- « » іронічна інтонація;
- ([:]-) заміна авторських розділових знаків.

Додаток 4

СКОРОМОВКИ

Бабин біб розцвів у дощ –
Буде бабі біб у борщ.

***

Бобер на березі з бобренятами бублики пік.

***

Бук бундючивсь перед дубом,
Тряс над дубом бурим чубом.
Дуб пригнув до чуба бука –
Буде букові наука.

***

Бурі бобри брід перебрели,
Забули бобри забрати торби.

***

Кричав Архип, Архип охрип,
Не треба Архипу кричати до хрипу.

***

Летів горобець, сів на хлівець,
А як вийшов стрілець, то утік горобець.

***

Ой був собі коточок,
Украв собі клубочок
Та й сховався в куточок.

***

Сидить Прокіп – кипить окріп,
Пішов Прокіп – кипить окріп.
Як при Прокопові кипів окріп,
Так і без Прокопа кипить окріп.

***

Сів шпак на шпаківню, заспівав шпак пісню півню:
«Ти не вмієш так, як я, – так, як ти, не вмію я».

***

Хитру сороку спіймати морока,
А на сорок сорок – сорок морок.

***

Ходить перепел між полукіпками зі своїми перепеленятами.

***

Галасливі гави й галки в гусенят взяли скакалки.
Гусенята їм гелгочуть, що й вони скакати хочуть.

***

Ой збирала Маргаритка маргаритки на горі.
Розгубила маргаритки Маргаритка у дворі.

***

Фірма ферму будувала.

Фірмі фарби було мало.

***

Бабрались в брудній баюрі

Два бобри брунатно-бурі:

– Правда, брате бобре, добре?

– Дуже добре, брате бобре!

***

Ріс лаврик – не доріс,

Ліз равлик – не доліз.

***

Маленький горобчик сів на стовпчик.

Прибіг хлопчик – утік горобчик.

***

Вишивала мишка ловко

Синім шовком мишоловку.

Мишоловка – грізна штука,

Мишеняткові наука.

***

Миші в шафі шаруділи,

Шість шарфів шерстяних з'їли.

***

Жовтий жук купив жилет,

Джемпер, джинси та жакет.

***

Ченчик, ченчик невеличкий,

На ченчику черевички,

Шапочка, кінчаточка –

Добривечір, дівчаточка.

***

Щось надворі погода розмокропогодиласть.

***

Нашого паламаря ніхто не перепаламарює, не перевипаламарює, треба його перепаламарювати та перевипаламарювати.

***

Перепел підпадьомкає,

Перепелиха перепелу підпідпадьомкує,

Перепеленята перепелу і перепелисі

Переперепідпідпадьомкають.

***

Сорока сорок років

Сорока нитками

Сорок сорочок вишивала.

Сорока сорок сорочок

На сорок сороченят одягала.

Додаток 5

ПРОБЛЕМНІ ВИПАДКИ НАГОЛОШУВАННЯ

<i>Абіде</i>	<i>Громадянин</i>	<i>Олень</i>
<i>Абіколи</i>	<i>Грошей</i>	<i>Отаман</i>
<i>Абіяк</i>	<i>Гуртожиток</i>	<i>Оцет</i>
<i>Абіякий</i>	<i>Дітьми</i>	<i>Перепис</i>
<i>Агрономія</i>	<i>Довідник</i>	<i>Перепустка</i>
<i>Алкоголь</i>	<i>Документ</i>	<i>Підлітковий</i>
<i>Асиметрія</i>	<i>Долілиць</i>	<i>Поблизу</i>
<i>Багаторазовий</i>	<i>Домен</i>	<i>Подруга</i>
<i>Бешкет</i>	<i>Донька</i>	<i>Позаторік</i>
<i>Бородавка</i>	<i>Допізна</i>	<i>Помовчати</i>
<i>Босоніж</i>	<i>Досита</i>	<i>Поріжок</i>
<i>Боязнь</i>	<i>Досхочу</i>	<i>Порядковий</i>
<i>Бюлетень (бюлетеня)</i>	<i>Дотемна</i>	<i>Привезті</i>
<i>Вантажівка</i>	<i>Дрова</i>	<i>Принесті</i>
<i>Випадок</i>	<i>Дочка</i>	<i>Проміжок</i>
<i>Віплата</i>	<i>Експерт</i>	<i>Псевдонім</i>
<i>Валовий</i>	<i>Живіпис</i>	<i>Разом</i>
<i>Вербá</i>	<i>Заіржавіти</i>	<i>Решето</i>
<i>Ветеринарія</i>	<i>Зубожіти</i>	<i>Рівнина</i>
<i>Видання</i>	<i>Каталог</i>	<i>Розвідка</i>
<i>Визнання</i>	<i>Квартал</i>	<i>Розпад</i>
<i>Вимова</i>	<i>Кішка</i>	<i>Руслó</i>
<i>Вимóга</i>	<i>Кілометр</i>	<i>Середина</i>
<i>Випадок</i>	<i>Корисний</i>	<i>Сільськогосподарський</i>
<i>Віддавна</i>	<i>Кропивá</i>	<i>Спина</i>
<i>Відко́ли</i>	<i>Куліна́рія</i>	<i>Статуя</i>
<i>Відто́ді</i>	<i>Ла́те</i>	<i>Стрімголов</i>
<i>Вітчíм</i>	<i>Легкий</i>	<i>Судно́</i>
<i>Вірші</i>	<i>Листопа́д</i>	<i>Течія́</i>
<i>Во́гкий</i>	<i>Літо́пис</i>	<i>Травестія́</i>
<i>Водно́раз</i>	<i>Мере́жа</i>	<i>Тризу́б</i>
<i>Водно́час</i>	<i>Металу́ргія</i>	<i>Фа́рфор</i>
<i>Впо́вні</i>	<i>Міло́стиня</i>	<i>Фо́льга</i>
<i>Впо́перек</i>	<i>На́бік</i>	<i>Фарту́х</i>
<i>Впродо́вж</i>	<i>На́впіл</i>	<i>Фахові́й</i>
<i>Врівні</i>	<i>Напока́з</i>	<i>Фено́мен</i>
<i>Вро́збрід</i>	<i>Наро́зхват</i>	<i>Центне́р</i>
<i>Вро́згін</i>	<i>Наса́мкінець</i>	<i>Цемент</i>
<i>Вро́зліт</i>	<i>Нати́цєсерце</i>	<i>Ціннік</i>
<i>Вро́зріз</i>	<i>На́чинка</i>	<i>Чарівни́й</i>
<i>Всереди́ні</i>	<i>Негли́боко</i>	<i>Чергові́й</i>
<i>Втри́дорога</i>	<i>Нена́висть</i>	<i>Чорно́зем</i>
<i>Гастроно́мія</i>	<i>Неспро́ста</i>	<i>Чорно́слив</i>
<i>Гла́дкий (рівний)</i>	<i>Низина́</i>	<i>Щеле́па</i>
<i>Гли́боко</i>	<i>Нові́й</i>	<i>Щи́пці</i>
<i>Гороши́на</i>	<i>Оби́цянка</i>	
<i>Граблі́</i>	<i>Обру́ч</i>	
<i>Грома́дський</i>	<i>Одно́разовий</i>	